

KONYA

İÇİNDEKİLER

Konya Vilâyetindeki Hitit abideleri	Naci Fikret Baştaç
Anadolu Selçukîleri [İbni Bibi'den tercüme]	H. Fehmi Turgal
Şikârî tarihi	
Sinan ve san'atı	Ressam Celâl Uzel
Bursadaki Yeşil Camii hakkında bir cevap	Dr. Osman Şevki Uludağ
Konya çevresindeki Oğuzlara dair adlar	M. Mes'ud Koman
Konyada Gömeçhane	M. Ferit Uğur
Halkta at edebiyatı	Konya
Spora dair tarihî notlar	»
Halkevi'nin konferansları	»

Halkevi tarafından aydabir çıkarılır

Konya Saylavı Ressam Şevketin
tablosundan kopya edilmiştir.

Sırcalı Medrese

KONYA

Halkevi Tarafından Ayda bir Çıkarılır.

K O N Y A

[Neolitik devirde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Frikya medeniyeti ve Konya —. Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya .— Selçuklular zamanında Konya]

NACİ FİKRET BAŞTAK

II.

HİTİT MEDENİYETİ

IV.

Konya vilâyetindeki Hitit abideleri ve Hititlerin dinleri

III.

Konya vilâyetindeki Hitit abidelerinin bulunduğ sahaya bir bakış

Yaylanın cenubî köşesini işgal eden ve merkezi Konya olan hittayı sabikulbeyan mülâhazata ithal etmiyoruz. Müteaddit büyük caddeler, vilâyetin en büyük şehri olan bu mevkiden, tabii bir surette, inşia ederler. Ancak bunlardan yalnız iki veya üçüdür ki bilvasıta bizi de alâkadar eder. Bunlardan biri, şimali garbiye doğru gider, ve Konya'nın takriben seksen kilometre uzaklığında bulunan Ilgın'ı geçerek Frikya dahiline gider ve Küçük Menderes'in iç tarafı kısmının

yukarı vadisine yaklaşır. İkincisi, Sultan Han'ı ve Aksaray tarikile ovayı katedip Kayseri'ye girer. Bir üçüncüsü çöl ovalardan sakınarak cenuba teveccüh, ve Ereğli'den geçerek Konya'yı Külek Boğazı ve Tyana - Kilise Hısar ile birleştirir. Eski zamanlarda, orada, Ardistama'dan geçerek Konya'yı doğrudan doğruya Tyana'ya rapteden fazla bir yol daha olacaktı; Emir Gazi tepeleri civarında bulunup kısmen gayri meskûn bir halde bulunan bu mevki halâ Arissama namını mu-

hafaza etmektedir.

Konya'dan şimale doğru uzanan sahada geniş otlar, tabii mer'alar vardır ki buralarda yetiştirilen atlar büyük sürüler halinde her sene memleketin panayır ve pazarlarına, hattâ Bağdad gibi uzak yerlere kadar gönderilir. Bu atların soyları keyfiyet itibarile şayanı dikkat değildir, ve Frat'ın mecrayı vustâsı kenarlarındaki ovalarda yetiştirilen nadirülemsal ve dilber hayvanların cinsleriyle mukayese edilemezler. Fakat bunlar daha ziyade meşak ve mezahime tahammül eden dayanıklı ufak cinsten olup Avrupa'nın Midillilerinden daha yüksektir ve kendilerinden gerek nakliyat için ve gerek sür'atle yürüyüşlere lâzım görülen uzun seferler icrası için ötedenberi istifade edilmektedir.

Dördüncü Murad, Bağdad'ın fethine giderken, bu havalinin Türkmenleri tarafından ordu için bir çok at takdim edilmesi üzerine kendilerine (Atçekenler) denmiş ve kırk elli sene evveline gelinceye kadar Salname ve haritalarda burada, merkezi (İnevi) olmak üzere (Esibkeşan) isminde bir kaza görülmekte bulunmuştu. (*)

Bu hıttanın çayları ekseriya ovaların kenarlarındaki tuzlu göller ve bataklıklara münthehi olan kısa ve mevzii şeyler olup bunların döküldüğü göl ve bataklıklar da yazın şiddetli sıcaklarında hemen hemen kupkuru bir hâl alır, ve zemin beyaz bir kabık ile örtülür. Bu göllerden bazıları hacim itibarile daimî ve sabit gibidirler, bunların en büyüğü (Tuzgölü) dür; bunun suları Bahri Lut'un kilerden bile daha kesiftir, ve onlar gibi yazın tekarrübü

(*) - Bunlar hakkında Dergimizin sekizinci sayısında kanular vardır. Konya

ile geriye çekilir, ve yerlerinde kalın bir tuz rûsûbu bırakır ki bu da memurin ve amelei mahsusa vasıtasıyla her sene muntazam surette toplanır.

Orada, Konya'nın bir kaç günlük garbında, başka bir büyük göl daha vardır. Lâkin onun mevkii evvelkinin kinden külliye başkadır; ciheti garbîdeki dağların içinde ve takriben denizin sahından 1220 metre irtifadadır; Göle ismini vermiş olan Beyşehir kasabası onun cenubu garbî köşesi üzerindedir. Konya'dan oraya giden yol (Fasillar) yakınından geçer. Burası eski zamandan kalma abideleri ve ahalisinin simasındaki hususiyet ile şayanı dikkat bir mevkidir. Daha ötede şimale doğru ve gölün şark kenarı yakınında (Eflatun Pınarı) isminde eski Likaonyahlardan kalma meşhur bir bina vardır. Şarktakiler üç gruba ayrılır : Bir kısmı Mahaliç ve İvriz gibi Torosların kenarına dizilmişlerdir. Diğerleri ise Emirgazi gibi çölün ortasında münferit kalmışlardır (**).

Bir üçüncü grup ta Tiyanitid zümresini teşkil eden Tyana, Bor, Niğde, Andaval şehir ve kasabalarıdır.

Filhakika şarkî zümreyi teşkil eden bu mevkiler, müşterek bir miyahı cariye manzumesi vasıtasıyla hepsi de yekdiğerine şayanı dikkat bir surette merbuturlar. Torosların dibinde ve Ereğli'den garba doğru ve Karacadağ tesmiye olunup şimal sathı maili üzerinde (Emirgazi) bulunan çöl silsilesinin cenubunda imtidat eden sahanın merkezi (Akgöl) dür. Bu gölün cesa-

(**) - Sir Vilyam Ramzey'in Tabib Luka «Luke the Physician» isimli eserinde gerek çölde ve gerek Torosların sathı mailerinde irta ve iskaya ait lâyuat âsar bulunduğunu ve bu hıttanın bir zamanlar şimdikinden her vechile farklı bir manzara arzemiş olacağını söylüyor.

meti mütehavvildir. Suyu çoğaldığı zaman suyun fazlası, dağın altından geçen bir çukurun içinde kayıp olur ki Anadolu'da bu kabil deliklere (Düden) denilir. Bil'akis kurak mevsimde durğun sulu bir bataklık halini alır. Buna üç büyük çay gelir. Burlardan biri cenubu şarkiden gelen (Aksu)dur ki asıl ana şubesi Toroslardan çıkup biraz uzakta, üzerinde Mahaliç bulunan Karadağ'ın sularını da alır. Eski bir mevki olan (Binbir Kilise) de buradadır. Tam şimali garbîye doğru ova üzerinde münferit bir tepe yükselir ki bu da Kızıldağ'dır.

Akgöl'e cenubu şarkiden Kocasu gelir; bu su Bulgardağı'nın yükseklerinden çıkar, Ereğli'den geçer, ve onun karşısında diğer bir çay ile birleşir ki bu da kasabanın on bir kilometre kadar üstündeki küçük İvriz Köyü civarında, kayanın bir çok noktalarından hayretengiz gümbürtüler yaparak tışarıya fışkırır. Bu memba, ilâhî bir atıyenin kadri kıymetinin nişanei takdiri olmak üzere «Hudaverdi» tesmiye olunmuştur. Çünkü bu su, gölün kurak bir köşesini meyve ağaçları ve üzüm bağları ile zengin bir dere bahçesine tahvil etmektedir. Aynı göle şarkî şimaliden Kızılcasu gelir. Bu su, gölün şarkındaki ovalardan batı bir surette geçerken Torosların dahilî sıralarından inen bir çok çaylar ile beslenir. Bu çayların membaları hususî bir ehemmiyeti haiz olan bir nahiyeye hayat bahşederler. Kızılcasu'nun ana çayı tam Andaval'ın şimalinden çıkar, Niğde'ye varır ve oradan da Bor'a geçer; tam bunun aşağısında başka bir şube ile birleşir ki onun kenarında da (Kilise Hısar) yani eski zamanlardaki (Tyana) kâindir. Burada eski

zamanlardan kalma mebzûl ve şayanı temaşa harabeler vardır; ve her ne kadar bunlar içinde Frikyalı (Midas) in zamanından daha evvelki zamanlara ait hiç bir şey bulunmamış ise de Strabon'un ve diğer membaların her türlü şüpheden masun görünen beyan ve rivayetlerine nazaran burası en eski zamanlardanberi bu hıttanın siyasi merkezi olmuştur. Hattâ muhtemeldir ki şimdi zikrettiğimiz hemcivar şehirlerin her birinde bulunmuş olan Hitit kitabeleri geçmiş zamanlarda buradan nakledilmişlerdir. Her ne kadar buradan şarkî şimaldeki Erciyeş'e doğru imtidat eden Aladağ'ın dibinde bulunuyorsa da bu nahiyenin arazisi ekseriyetle düzdür ve ovanın şarkî kenarını teşkil etmektedir. Şüphesiz dağlardan inen müteaddit çayların kuvvei inbatıyyeyi artıran muhtelif hassaları sebebiledir ki bütün hıtta fevkalâde bereketli ve mahsuldardır. Filhakika Bor etrafındaki hıtta eski zamanlarda Roma devletinin mümtaz bir parçası olarak ayrılmıştı. Her tarafta vasi buğday tarlaları vardır. Diğer taraftan şehrin etrafını ihata eden bahçeler, korular ve üzüm bağlarının letafeti eski zamanlardan kalma birçok abidelerin ona verdiği cazibeye inzınam ederler. Aynı manzara bütün yol boyunca vakidir : Kayseri'den gelerek İncesu'ya uğrayan yol (Develi Karahısar) ın geniş koruları ve bahçeleri ve Araplı ile Andaval arasındaki kilometrelerce imtidat eden kurak fakat mahsuldar, kabili zeri arazi içinden geçer. Tyana'ya yaklaşırken, bahçeler ve ağaçlar arasına şayanı temaşa bir surette vazedilmiş olan kadim, fakat harap olmuş bir su kemeri, kilometrelerce bizimle beraber yürür. Cenuba

doğru ilerlemekte devam ederken dalgalı ovalar, bizi tedricen Torosların ilerisine sevkederler, ve hattı taksimi miyahın ötesine geçen ana yol, aşağıya doğru inen (Çakıtsuyu) ve (Külek Boğazı) na doğru götürürler.

Bayal'a giden bir keçi yolu bizi cenuba doğru, doğrudan doğruya Bulgar Madeni'ne giden ve gittikçe irtifai ve azameti artan sırta muvazi bir silsilenin karşısına götürür. Köyün ismini ve ağılebi ihtimale göre mevcudiyetini kendilerine medyun olduğu gümüş madenlerinin eski zamanlarda pek çok işlenmiş olduğu görünüyor. Köy, torosların en büyük sırtlarında olup takriben üç bin metre irtifainda bulunan Bulgardağı'nın altındaki bir dere içinde saklı bulunmaktadır. Çay, sırtın çok yukarısından çıkar, ki bu sırtın mukabil satırlarında da Kocasu'yun bir kolu çıkarak aşağıdaki İvriz ve Ereğli'ye doğru akar. Öbürünün cereyanı şarka doğrudur, ve kayalık yatağından aşağı atıldığı cihetle daha Bulgar Madeni'nden geçtiği zaman hemen dokuz yüz metreden aşağı câbeca karlarla örtülü kayaların dibinden cereyan eder. Oradan itibaren vadi, her ne kadar dar ve iki tarafı dik ve yalçın cidarlarla muhat olmakla beraber, yeşillikli ve füsunkâr bir güzellik iktisap eder ki dağ çaylarının daimi ve ebedî bir hemnişini olan bu güzellik Hitit'ler memleketinin büyük bir parçasına hususî bir tabiat bahşetmektedir. Fakat, yaz mevsiminde çayın sol kenarı boyunca aşağıya doğru dönerek inen yolu takip eden seyyah için, karşısında açılan manzaranın azamet ve vüs'ati ile, ve onun tafsilat ve teferruatındaki bolluk ve mebzûliyet ile ve renklerin arzettiği zengin bir te-

zad ile ve bunlara zamimeten sahnaya iştirak eden halkın hareket ve günâgün kıyafetleriyle bu güzellik ve sıhrü füsün daha ziyade şidetlenmiştir. Yamaçlar meyve bahçeleridir, ve türlü türlü yabanî çiçeklerle mefruş olan yer şaşaanisar olmaktadır. Üzüm bağları ve tut ağaçları son derecede mebzûldur. Hattâ olmuş kirazların, koyu yeşil yapraklar arasındaki hareli parlak salkımları at üzerinde bile koparılabilir. Aşağıda, fasılalarla görülen ve gir-dap gibi dönen ve ziyayı şemsin oynadığı yerlerde ara sıra beyaz renkte parlarken gölgeli, ve daha derin ve kuytu havzalarda açık yeşil renkte görünen suların bu âhenkdar tebeddül-leri de levhanın letafetini ikmale medar olurlar. Ağaçlar arasından görünen yerlilerin kostümlerinde galib olan kırmızı ve mavi, sarı ve beyaz gibi parlak renkler de manzaraya iltihak ederler. Dağınık köylerin, bütün ahali-si : Erkekler ve kadınlar, oğlanlar ve kızlar hepsi de bahçelerde ve yahut ağaçların altındadırlar. Bir mahalde aynı yaşta karı - koca görülür ki yanyana ekilmiş memleketteki mini mini arsaları üzerinde işlerle meşguldürler. Bacakları çıplak bir oğlan yayvan bir ağacın altında, onun gövdesine dayanarak, Marsyas'ın yaptığı gibi, kavalını çalarken, diğer oğlanlar ve kızlar küme halinde onun etrafında durup konuşur ve eğlenirler. Öte tarafta berikilerin sahai rüyeti haricinde, çayın kumluk ve çakıllık kenarında iki küçük oğlan büsbütün çıplak oldukları halde kendi kendilerine keyf ve cüm-büş ile raksederler. Levhanın gerisinde dağın teşkil ettiği azım duvar yükse-lir : Onur daha alçak yamaçları, sık ve kesif ormanlarla mesturdur. Burada-

ki ağaçlar tirementi ağaçları ve çamlar ile orta irtifalarda bunların arasın-da yol bulan büyümemiş mişe ağaçlarıdır ki bunlar çıplak ve soğuk kayalıkların meydana çıktığı yere kadar mübarezede devam ederler. Yukarıda garip bir hadise, bu mes'ut vadede, öğle vaktının sıcağını tadil eder ki bunun bilhassa rüzgârsız günlerde ki iyiliği çok takdir olunur. Öğleye doğru, ağılebi ihtimale göre, sırtın üstündeki karların erimesinden mütehas-sıl, bir sis kalkarak vadinin üstünde, bir şemsiye gibi, yayılır, ve böylece ikindiye kadar kalır, sonra yeniden tekâsüf ederek yavaş yavaş zail olur, ve akşama doğru parlak güneş tekrar zuhur ile kalplere ferah ve neşe verir. Bu hadisei garibeden başka, umumiyet itibarile vadi, Toros ve Antitoros Dağlarının arasındaki sayısız kuytu-luklara müşabehe arzeder ki onların içinde kışın şiddeti, yazın lütfu semahati ile mükâfatlandırılmış ve dağınık halk, faal âlemden mütecerrit ve hemen hemen müstakil bir halde oralarda kendi hayatını kazanmağa çalışmakta bulunmuştur. Bu dağ çayının Çakıtsuyu ile birleştiği yerde bir köprü vardır ki cenuba müteveccih ana yol ile obür kenarındaki yolun kavuşmalarından müte-hassıl çaprastvari izleri ihtiva etmektedir. Külek Boğazı'na sevkeden tarihi yol budur ki ticaret için de yegâne kabili istifade geçit olup Torosların fasılasız kaya duvarları arasından geçmektedir. Onun içinden geçen kavimler; milletler teşkil etmişlerdir; cihan-girlerin orduları, kıt'aları fethetmek üzere oradan geçmişlerdir; şarktan gelen dinler garba yaklaşmak için onu kendilerine kanal ittihaz etmişlerdir. Tarsuslu Pavlos, Hristiyanların telâk-

kisine göre, sulhü selâmet salibini oradan geçerek götürmüştür.

Pavlos'tan bin sene sonra da Haçlılar harp salibini oradan götürmüşlerdir. Tarihin sâniğleri : İranîler, Yunanîler, Makedonyalılar, Yahudîler, Hristiyanlar, Müslümanlar... Hepsi de bu yoldan geçmişlerdir. Fakat mü-kemmel surette inşa olunmuş köprülerle, seddelerle, kayakıranlarıyla ve düzlenilmiş yollarıyla burası bir yeni zaman işidir.

Karadağ Hitit Abideleri. —

Anadolu yaylası'nın cenubu şarkî köşesi, kenarları Toros Dağları'nın şimal sırtlarıyla çevrilmiş çöl halinde bir hıttadır. Bizim bu hıttanın coğrafyayı tarihîsi ve abideleri hakkındaki nisbeten tam ve kâmil malûmatımızı hemen hemen tamamen Profesör Sir Vilyam Ramzey'in tedkikat ve taharriyatına medyunuz.

Evvelâ Karadağ'dan başlayalım; tamamen indifai cesim bir kütleden ibaret olan bu dağ Toros silsilesinin şimal ilerisinde bulunub tepeleri ova-dan 900 - 1200 ve denizin sathından 2135 metre yüksektir.

Dağın şimalî eteğinde küçük bir köy olan (Maden Şehri) klasik devirlerdeki (Barata) nın yerindedir. Burası (Binbir kilise) ismile daha ziyade tanınmıştır. Profesör Ramzey'in beyanına nazaran, zaman bu mahalde büyük inkrâbat vukua getirmiştir. Burada eski zamanlarda (Lycaonia Hittası) nın yazlık sanatoryomu bulunmuş olacaktı. Toprak ziyade mümbittir ve volkanik olmak hasebile bilhassa asmalar için pek muvafıktır. Bir çok nevi meyve ağaçları dahi yetiştirilmiştir. Su bol değildir. Yağmuru ve kışın erimiş kar sularını saklayan şayanı hayret derecede mü-

kemmel bir usul sayesinde orada ziraat ve bağcılık mazharı ıslah olmuştur. Ancak bu eski beldenin yerinde bulunan mahal, bu gün bütün Likaonya'da en çok barınılmıyan bir yerdir. Orada kadim sarnıçlarda saklanmış mülevves ve yarı zehirli birikinti sularından maada hiç bir su yoktur. Bağlar hemen tamamen kaybolmuş ve meyve bahçeleri ise ancak yabanileşmiş bir kaç ağaçtan ibaret kalmıştır. Orada zahmet ve meşakkatle biraz ziraat yapılabilmektedir. Suyun serian uzaklaştığı dağın dik bayır ve yokuşlarında bu sudan ziraatçe istifade edilmiyor; yalnız şehrin bina edilmiş olduğu biraz kuytu vadilerin alçak tarafları müstesnadır.

Bu mahallin hayat ve hattâ kudsiyetinin pek çok eski zamanlardan itibaren başladığının dağın zirvesi üzerinde iki Hitit kitabesinin keşfi meydana çıkarmıştır. Bir Bizans kilisesi ile işaretlenmiş olan Mahaliç nam mahallin, eski zamanlardan kalma yüksek bir mevkiin kudsiyeti kadimesi sayesinde muhafaza edilmiş olduğu görünmektedir. Kilise şimal tarafta kayalar üzerine istinat ettirilmiş olup içerisinde şimdi Bizans duvarları ile kapatılmış olduğu görünen bir geçidin izi bulunabilir. Vüs'ati biraz sun'î ve zoraki olan bu geçitte onun kaya duvarları üstünde iki tane kitabe vardır. Bir tanesi şimal tarafında olup kabartmadır. Ve cenup tarafında bulunup daha uzun olan diğeri oyularak vücuda getirilmiştir. Kısa kitabe dört küme işareten ibaret olup bunlardan birisi: Profesör Sayce tarafından (Tarkyanas) hükümdarı âzam manasında olarak terceme olunmuştur. Diğer kitabe daha uzundur. Bir sırada on iki işaret

kümesini muhtevidir. Bundan maada Hiheroğlifik şeklinde küçük bir tehâlüf ile ve üzerinde kanatlı bir alâmet bulunduğu halde kiral ismi ortada teker-rür etmektedir. Bu kitabede boy-nuzlu bir zebih'a benzeyen gayri malûm başka türlü hiheroğlifik bir işaret vardır.

Kızıldağ Âbideleri .— O civarda Karadağ'ın takriben on üç kilometre şimali garbî ilerisinde ve Karahöyük ismindeki köyün beş altı kilometre kadar ceuubü şarkisinde Kızıldağ denilen kayalık bir tepe vardır ki ovoiden dimdik bir surette yükselmekte ve hemen hemen yüz otuz metre irtifaında bulunmaktadır. Bu tepenin zirvesi bir kal'a ile tetviç edilmiştir ki bunun eskiliği üslubundan ve civarında bulunmuş olan hiheroğlifik üç kitbeden istidlâl olunmuştur. Biz kal'a'nın mahiyeti hakikiyesini hâlâ söylemiş değiliz; fakat kal'anın vaziyeti, Gavurkalesi'nin, Boğaz Köyü'nün, ve Karaburna'nınkileri hatırlatmaktadır. Garbî duvardaki bir kapı yakınında, sağ taraf üzerinde, bir nevi kaya-mezbah üzerinde en uzun kitabe sırası görülmüştür. Hiheroğlifikler kabartma halinde hâkkedilmiş ve iki sıra olarak dizilmişlerdir. Kızıldağ üzerindeki kitabeye gelince, üstünde kanatlı bir kurs bulunduğu zannolunan işaret kümesinin ortasında mezkûr kiral ismi görülmektedir. Daha aşağıya doğru fakat yine omuz üstünde dik bir kaya yükselir. Bu kabaca yontulmuş. Yüksek arkalıklı bir sandalya yahut taht şeklindedir. Ve bunun arkasında sakallı bir suret hâkkedilmiştir. Şahsı, murabbauşşekil bir taht üzerinde oturmuş ve ayakları bir iskemle üzerine

mevzu gibi gösterilmiştir. Fakat resmin tafsilâtı bu yazılardan farklı başka bir şeydir. Onun garip ve hususî cihetleri maharetsiz bir el ile hâkkedilmiş olmasına atfolunabilir, fakat orada düşünerek ifade edilmiş bazı alâim ve hususiyetler vardır ki bunlar kayıt ve işarete lâyıktırlar. Sol kol uzatılmış ve el üst tarafında hilâf bir top bulunan ve amudî tutulmuş olan bir asayı yakalamıştır. Asanın aşağı ucu yere varmadan birdenbire iskemlenin üst tarafında kalmıştır. Bu ihtimal ki Hitit san'atında umumiyetle kabul edilmiş olan menazır kadesine imtisalden ileri gelmiştir. Filhakika resim, bizim kendi telâkkimize muvafık surette ikmal edilmiş olsa idi asanın noktai zevali, iskemlenin üstüne dayanmış gibi görünecekti. Göğdenin tamamen önünde bulunan sağ elde bir nevi kadeh olduğu görünür. Kıyafet, aşikâr surette resmolunmamıştır. Fakat orada basit hattı mail ile imâ edilmiş sarkık bir bölüm veyahut göğdeyi haçvarî kuşatan bir (toj = toge) 'un sarkık ucu vardır. Eteğin kenarı saçaklıdır. Ayakkabı olarak bir şey görülüyor, ve serpuş mutat mahrutî külâhın aşikâr bir alçalmasından ibaret olup tersine çevrilmiş V şekline tahvil edilmiş ve maharetsizce bir surette resmedilmiştir. Saçlar dosdoğru arkaya ve omuzlar üzerine inmektedir. Taht merakaverdir ve sadece hakikî bir ağaç sandalyanın taklidinden ibarettir. Tahtın arkalığı murabba kesilmiş yekpare ve amudî bir parçadır. Tahtın kollarını teşkil eden yan taraf parçaları canibî uzun parçalar olup tahtın ön ayaklarını arkalığa raptederler. Ayakları koymağa mahsus iskemle, eski Romalıların style dedik-

leri bir nevi mile benzer. Başka bir şahadet olmaksızın bu oymanın menşeinin Hitit olduğunu kabul etmek müşkül olacaktı; fakat asanın üst tarafı ile şahsın yüzü arasında karakteristik bir surette görünen bir küme hiheroğlifik bulunması, ve bu işaretlerin evvelce üç def'a o civarda tesadüf olunan aynı zümreyi teşkil eden yâni Profesör Sayce tarafından (Tarkyanas, ve Profesör Ramsay tarafından (Tarkuattes) deye okunmuş olan işaretlerin aynı olması hasebile, bu hususta istibaha mahal yoktur. Fakat Profesör Sayce tarafından söylenmiş olan şekil, bir Hitit reisine ait olup Fir'avun Ramses II. tarafından kaydedilmiş olan Targannas ismi ile hemen tamamen tevafuk etmektedir. Aynı isim, aynı kayanın üzerinde diğer iki mahelde daha görünmektedir. Bunlardan birinde o ismi, diğerleri gibi oyulmuş olan, kitabenin iki kısa satırı takip etmekte ve ismin imlâsı iki hiheroğlifik kümesinin yekdiğerinin yerine konulabileceğini göstermektedir. Orada, hepsinin üstünde kanatlı bir alâmet bulunup bunun kısmı merkezîsinin, bir kursu şemsin altında bulunan iki hilâlden terekküp ettiği ve kursu şemsin de bir hilâl gibi ikiye bölünmüş olduğu görülmektedir. Yukarıda kudsiyetin remzi olan bir alâmet (ortasından ikiye bölünmüş beyzî bir işaret) ile, Profesör Sayce'nin, Mabut Sandes'in ismi olmak üzere tefsir ettiği hiheroğlifik vardır. İşaret, ideoğrafiktir. Ve Sandes yahut Sandon okunmuştur. Ve bu, turuku muhtelifle ile te'

yit ve tasdik edilmiştir (*). Aynı ter- tip ve nizam, fakat daha eski nü- munelerde yazılmış olduğu veçhile, ismin başka zuhuratında da, hafif tenevvüller ile tekerrür etmiştir. Ka- natlı alâmetin merkezinin, aşağıda ca- libi merak bir surette açılıp yayılan şey ile bir rozet gibi görüldüğü zan- nolunur. Yukarıda Sandes'in ismini iki nokta takib eder. Ve «hali teab- bûdde» bulunan eğri bir insan ku- lunun işaret - resmi bunun yanında- dır. Bu iki küme kitabe ve onlara refakat eden oyma, her biri ayrı ay- rı şayanı dikkat fikirler uyandırdı.

Nazarı dikkatten kaçırılmıyacak çok ehemmiyetli bir nokta da şudur ki bu mukaddes mahaller hep kaya- lık noktalar ve yahut bir takım mün- ferit tepeler üzerinde aranmışlardır. Bu fikri te'yit ve te'kit edecek olan şey de Boğaz Köy civarındaki âsarı heykeltıraşdır ki onlarda daha yeni dinî sembolizmin hâkimiyeti altında, dağ ibadeti (Orolâtrie) nin veyahut Dağ Mabutlarına ibadetin peszinde izlerinin mevcudiyeti, haklı olarak, zannolunur. Orada (Boğaz Köy'de) ga- ye resimlerle ifade edilmiş, burada (Kızıldağ'da) bilfiil gösterilmiştir. Ma- hallî suretinde bu mabudun kim ol- duğuna ve mertebesi neden ibaret bulunduğuna dair bir şey bilinmiyor. Maamafih onun zaman zaman Sandes ile birleştirildiği zannolunur. Nitekim Boğazköy'de de muhtelif ve müte- nevvi mahallî mabutların o zaman en

(*) - Aynı işaretin Babil'de bulunan bir Hitit abidesi üzerinde Fırtına Mabudu'nu işaret ettiği görülür. (Babil'in Hadad'ı ve Mitanni'nin Tessup'u gibi) Dr. Winckler ise Boğaz Köy evrakı resmîyesinin tetkik ve mü- nakaşasında, bu Tessup'un, Hititlerin Millî mabudunun ismi olduğunu zannetmektedir.

büyük Millî Mabut ile birleştirildiği görülür. Bu abidelerin, bu Mabudun ibadetinin galip ve hâkim olduğu zamana yani Hitti Hükümdarlarının zamanı saltanatına ve yahut «Daha Büyük Kilikya» [belki kitabelerdeki Kas] ın Hitit heyeti müttehidesinin baş hükûmeti gibi hükmü nufuzu ca- ri olduğu zamana ait ve raci olma- ları muhtemeldir. Kitabelerde teker- rür eden isme gelince, üzerleri ka- natlı rozet yahut bir nevi kanatlı alâmet ile örtülmüş olan bu isim, bu- na benzeyen diğer Hitit abideleri ara- sındaki müşabehetten istidlâl ile de- yebiliriz ki bu mahallin rahip - hüküm- darına aittir. Şu halde yukarıda ge- çen (Tarkyanas) [asıl kendi ismi baş- ka bir şey olabilir] o devrin âsarı heykeltıraşını vücuda getiren ma- hallî Dynast (*) olup aynı zamanda baş rahip ve mahallî mabudun vekil ve mümessili idi.

O halde tahta oturmuş olan suret kim idi? Aynı ismi tekrar eden Hi- yeroğlif kümelerinin bu hususu hal ve fasledeceği pek tabii olarak varidi hatır olursa da ancak bazı mütehassıs- lar bu hususta başka neticeye müncer olan başka mülâhazaları takip et- mişlerdir. Bu hususta Hitit san'a- tında misal tek değildir. Kralı tahta oturmuş olarak gösteren başka misal- ler vardır. Diğer taraftan mabut tahta oturmuş olarak bulunduğu Kral onun bilkuvve rahibi olarak arzı vücut eder. Bu takdirde suret ile asa arasın- daki isim yazısına kanatlı timsal reka- bet etmez. Binaenaleyh anlaşılabilir ki burada resmi karşısında bulundu- ğumuz mabut bir isimle tesmiye edil-

(*) Dynast = asıl büyük hükümdara tâbi küçük hükümdar.

miştir ki aynı isim rahip tarafından dahi kullanılmıştır. Keyfiyet böyle olunca kabul edilebilir ki rahip bizzat kendisine, o mahalde mabudun ta- nındığı isme müşabih ve yahut onun- la karşılaştırılmış bir isim intihap et- miştir.

Bundan başka orada ehemmiyetli bir nokta vardır ki bu kitabeleri ten- vir ve izah eder. Onların hepsinin mu- asır olduklarını ister istemez kabul et- mek zarurîdir. Bahusus onların herbi- rinin berhayat aynı şahsın ismini ihti- va ettiklerini zannetmekte haklıyız. Ancak onların hâkkedilmiş oldukları muhtelif üslûplar — bazıları kabartma, diğer bazıları oyma, kimisi fena bir tarzda tersim edilmiş, diğerleri daha ziyade dikkat ve itina ile çizilmiş - men- şelerinin muhtelif devrelere ait olması- na delil addolunabilir. Üslûp ve tefer- ruatı nazarı dikkate almaksızın sırf kabartma ile oyma iş arasındaki far- kı devirlerin derecelerini tayinde bir delil olmak üzere kabul etmemek icap eder.

Karacadağ Abideleri . — Konya ile Tyana arasında, ova alçak bir dağ silsilesi ile ayrılmıştır ki bu da Karacadağ'dır. Bunun şimal tarafında ova üzerinde münferit bir kaya küt- lesi yükselir ki bu da Arısama Dağı deye tanınmıştır. Bunun daha yük- sek zirvelerinden biri üzerinde tabii olarak [Arısama Kal'a] denilen bir kal'a vardır ki bu, silsilenin şimalî dirseği kenarından geçen bir yola hâkim ve aşağıda garba doğru tak- riben altı buçuk kilometre mesafede bulunup Eskikışla denilen bir köyün bakayası üzerine nazırdır. Bu mevki halihazırda ancak açıktan yarı ölü

bir halde bulunan beş on göçebe ile meskûndur. Fakat orada kadim bir mevkiin pek ehemmiyetli izleri var- dır ki bu da enkaz arasında bulunan murabba kesme taşlardan anlaşıl- mıştır. Orada mantar şeklinde şayanı dikkat bir taş mihrap [Mezbah=Au- tel = Altar] bulunmuştu ki üzerinde Hitit hiyeroğlifi ile bir kitabe vardı.

Beş kilometre kadar cenubu şar- kîde, cesim bir tepenin sathı maili ü- zerine konmuş (Emirgazi Köyü) olup orada da topraktan çok miktarda asarı kadime çıkarılmıştır. Burada Profesör Ramsay ve Lady fazla ola- rak, keza kitabeli iki abide daha keşfettiler. Bunlardan birisi aynı şe- kilde bir ikinci mezbah = autel olup fakat ikinci maddenin şekli aslîsi gay- ri muayyen bulunmaktadır. Çünkü bir su yalağı şekline konmuş ve büsbü- tün bozulmuştur.

Bu üç abide, Hitit Arkeolojisinin inkişafına azîm surette yardım etmiş ve onların mevki ve vaziyetleri ma- zinin, şimdi tamamiyle değişmiş olan şeraiti hayatiye ve iktisadiyesi üzeri- ne kuvvetli ışıklar serpmiştir. Mihrap emsalsiz ve tam noksansızdır. 1m. 134 sm. irtifaında, üstüvanî şekilde ve genişleyen bir tepe ile 66 santimetre kutrundadır. Siyah bazalttan masnu- dur. Ayakları kaideden yukarıya doğ- ru biraz incelik ve tepesi bir masa bir sofraya gibi dümdüz bir şekilde ya- yılır. Üzerindeki Hitit hiyeroğlifleri kabartma halindedirler ve görünüşte fasılasız bir kitabe şeklinde tepenin kenarı etrafına ve üstüvanenin gölge- si etrafına yekdiğerine muvazi altı sıra halinde tertip edilmişlerdir. Kita- benin en ziyade göze çarpan işareti

(AEdicula = Edikula) [*] tesmiye edilmiş olandır ki bu krallığın yahut ruhbanîyetin remiz ve timsali olan bir küme olup bir rozete merbut bir sanduka = naiscos [1] şeklinde ve Boğaz köydeki Rahip—Kral'ın timsallerini sıkı sıkıya hatırlatmaktadır. Tablaları ve dibi kırılmış olan ikinci mihrabın kitabesinin bir satırı tamamen kaybolmuş, aynı zamanda diğer satırların (ki bunlar an'asıl beş tane idi) uçları da zayi olmuştur. Bundan evvelki halde olduğu veçhile hiyeroğlifler kabartma olarak nakrolunmuşlardır. Mihrabın bu şekli her ne kadar etrafta bir başka yerde bulunmuş ise de bu şekil Fraktin'in oyulmuş kayasından hatıra gelmiş ve höyükteki koşu meydanı tezyinatı üzerinde de aşikâr bir surette ve ıfınalı olarak gösterilmiştir.

Bu sonuncu halde mihrap, tahta oturmuş bir boğanın karşısına vaz edilmiş ve bir takım rahipler ve rahibeler ona doğru kurban olmak üzere koçlar götürmektedirler.

Abidenin bakiyesi o kadar nakıstır ki mahiyeti asliyesinden ancak pek az bir şey anlaşılabilir. Kitabenin tertibinden bunun bir köşe taşı olduğu muhakkaktır. Ve bu Antep ve Maraş'tan çıkan abideler ile muka-

(*) — Edikula = Aedicula lâtince ev ve mabet demek olan aedes'in tasgıridir, mabedin en mukaddes mahalli, haremül'ehram = sanctuare, kilisenin mihrabı demektir. İsrailîlerin eyyamı mahsusada kapandıkları baraka Hazreti Musa'ya tebliğ olunmuş Vesayayı Aşere'yi havi sandığın vazolunduğa kürsü Hiristiyanlarda mukaddes ekmeği havi ve mabedin mihrabında mevzu sandık. Tabernacle

(1) — Naiskos = Naidion Küçük kilise, Küçük mabet.

yese edilebilir. Dr. Messerschmidt bunun Karkemiş'ten çıkan köşesi aşınmış bir köşe taşı ile aynı şekilde farzetmeğe mütemayildir. Her ne olursa olsun, kitabeli iki sathın üstünde, kabartma olarak beş satır hiyeroğlif bazı mertebe mahfuz kalmış, mütebakisi kesilmiş yahut tamamiyle kırılmıştır. İrtifakı takriben yirmi beş santimetre ve yanlarda arzı mütenazıran 45 veya 41 santimetredir.

Tyanitide abideleri: Kilise Hırsar, Bor, Niğde, Andaval — Geniş ovanın şarkî, hududunda zamanı kadimdeki Tyana'nın yerinde bulunan Kilise Hırsar'a vasil oluruz. Burası üç taraftan dağ silsileleri ve münferit tepelerle kapanmış, yalnız Ereğli ve Bulgar Madeni cihetlerinden ovaya açık ve kabili tekarrüp bulunmuştur. Onun bir zamanlar bu hıttanın en büyük şehri olduğuna bugün güç ihtimal verilir. Fakat klasik müelliflerin hatıraları ve tepesinin ve harabesinin vüs'ati nazarı dikkat ve itibara alınırsa onun Hititler zamanında bile ehemmiyetli bir şehir olduğu anlaşılır. Strabon onu «Semiramisin tepesi üzerinde bina olunmuş ve sağlam duvarlarla tahkim edilmiş» olmak üzere tavsif eder. Oldukça şayanı hayrettir ki burada hiç bir Hitit abidesine tesadüf edilmemiştir. Bu belki de bu tepede müsmir hafriyatın pek kolaylıkla mümkün olmayacağından ileri gelmektedir. Çünkü tepe halihazırda hemen hemen hep evlerle mesturdur. Ondan daha küçük olmıyan bir şey, Midas zamanına aid bir Frikyta kitabesi mevkiin eskiliğine şahadet etmektedir. Bor, Niğde ve Andaval gibi yekdiğerine mücavir mahallerde gö-

rülmüş olan üç müstakil Hitit kitabesinin aynı menbadan gelmiş oldukları pek haklı olarak farz ve kabul olunabilir.

Bu abidelerin içinde en ziyade faideli, manalı ve alâkaaver olanı Bor'da bulunmuş olandır ki, bu muazam bir stel olup her biri, on iki sene veyahut daha fazla bir fasıla ile bulunmuş olan başlıca iki parcadan müteşekkildir. Halihazırda taş tamam değildir. Resmimizden de görüleceği veçhile yekdiğerine tatbik edilen kenarlar tamamiyle tevafuk etmektedir. O suretteki küçük bir parça yukarıdan eksiktir. Aynı zamanda ileri sürülmüş olan sol el de tamamiyle kırılmıştır. Üstteki parçanın eb'adı 30X16 parmak ve kalınlığı 8 parmadır. Alt kısım 5 parmak daha uzundur. Öyleki hepsi altı kadem veyahut daha fazla bir irtifada olacaktı. Bereket versin ki baki kalan parçalar üzerinde Rahip — Kral olduğu aşikâr olan hemen hemen sağlam bir insan şekil ve çehresi göründüğü gibi kitabenin mahiyet ve sureti tertibine bir alâmet te vardır. Suret bazı yerlerde üç parmağa baliğ olan bir çıkıntı ile yüksek kabartma halinde nakrolunmuş iken hiyeroğlifler zemine oyulmuşlardır. Suret stelde on dört tanesi gösterilmiş olan hiyeroğlif kuşaklarından on birini işgal edecek bir irtifadadır. Aslında taşın genişliği ne kadar idi? bu hususta bir hüküm vermek isteriz. Çünkü taş kaidesinde kırık ve tepesi, kırıldıktan sonra, dar bir arz ile tevafuk edecek surette tashih edilmiş olduğu meydandadır. Biz taşın

daha geniş ve daha çok ehemmiyetli parçasının kaybolmuş olan parça olduğunu zannetmeğe mütemayiliz. Zira suretin vaziyeti teabbüt yahut bir niyaz ve tazarru vaziyetidir. İnsan, arkası taşın kenarına gelecek ve elleri çenesi hizasına kadar kaldırılmış bir surette, tamamiyle İvrizde kaya üzerindeki abide gibi, tersim edilmiştir. Şimdiki halde stel üzerinde Karkemiş ve Maraş stellerinde olduğu gibi yalnız bir suret görünmekte ve Rahip yahut Kral olan bu, şahıs, taş üzerinde merkezî mevkii ve onun bütün irtifakını işgal etmektedir. O misaller de şahıs ayakta durmakta ve ileriye uzatılmış bir kol ile esasını tutmakta iken diğer kolunun arkasında gizlenmiş bulunmaktadır. Onlardan birinde o, sağ tarafa, diğeri sol cihete teveccüh etmiş bulunmakta ise her ikisinde de vaziyet aynidir. Bu takdirde teferruat büsbütün değişmiştir. Taş üzerindeki bazı cüz'î delillere bakarak ve İvriz abidesiyle mukayese suretile istintaç olunabilir ki eller yüzün karşısında birbirile sarılmış bir haldedirler. Bir dereceye kadar aşikârdır ki fotoğrafta hiç olmazsa bir el ağız hizasına kadar kaldırılmıştır. Kitabenin, yüzün tam karşısında başlayan natamam satırlarından hükmedilebilir ki şahıs, taşın merkezini değil, fakat onun kenarını işgal ediyor. O, şark san'atinde o kadar müteammim ve o kadar hâkim olan «haşmeti hassa» fikri iktizasınca bütün abideyi doldurmuyor. Diğer taraftan onun başının yukarısında kitabenin üç satırı ve başın aşağısında da lâakal bir satırı vardır,

Biz bu mülâhazaların neticei zaruriyesi olarak bu parçaların mevzuu İvriz'de kayaların sathına nakrolunmuş olandan çok farklı olmaları yani aynı onun gibi bir mabut karşısında ibadet eden bir Rahip - Hükümdarı gösteren daha büyük ve geniş bir külden, bir hey'eti mecmuadan kopmuş olduklarını kabule mütemayiliz Bu müşabehet, iki ruhanî yahut kral suretlerinin yekdiğeriyle mukayesesine doğru biraz daha temdit olununca bunların hututu veçhiyelerinde de iştirak bulunacaktır. İki abide arasında aşikâr bir fark varsa o da daha ziyade mantoların tarzı tertip ve tanzimindedir ki Bor'daki taşın üzerinde bu, boğazın altında iliklenmiş olduğu halde İvriz kabartmasında daha gevşekçe asılmış olarak gösterilmiştir. Öyle ki saçaklı eteğin ön tarafı yere sürünmektedir. Diğer teferruat sıkı sıkıya tevafuk ediyor. Her ikisinde de mantolar üç sıra nakş ile işlenmiş ve etekleri saçaklarla tezyin edilmiştir. Hatta mükerrer resimler bile yekdiğeri ne müşabihtirler. Karşımızdaki taşın üzerinde mükerrer main şekilleri (yahut mütemadi murabbalarla) müzeyyen iki sıra arasında görünen sivastikalar bu kabildendir. Etek aşağıda bile çok mutantan bir surette işlenmiştir. Her bir halde sivastikalar en alttaki sırayı doldurmakta ve bundan aşağı bir saçak sarkmaktadır. Burdaki parça üzerinde daha başka ince resimler ibda edilmiştir ki bunlar muzaaf yahut murabba iyonik münhanileri ve rozetleri de ihtiva etmektedir. İşlenmiş bir bel kemeri, gerdanlık ve ayakkapları, kıyafeti ikmal ederler. Diğer alâim, bilâistisna, eski

kavaide muvafık surettedir: Burunları geriye kıvrık ayakkapları, boynun arkasında demetlermiş kıvrık saçlar, külâh ve düz burun. Sakal mebzûl ve kıvırcıktır.

Kitabe iki küme hiyeroğlif ile başlar ki bunlar şöyle okunulabilir:

Tyana memleketinin Ay - mi - ny - a - s Bu kitabeyi halleden aynı adem, daha eski bir kıraetinde Kilikya'daki Yunanca kitabelerin hatırlattığı Aingalos namı kralisinin muadili olmak üzere kitabeyi Ai-m-gal-a-s şeklinde okumuştur. Bu Hiyeroğliflere takdir edilen tam ve kat'î kıymet her ne olursa olsun baştaki küme kral ismini ihtiva etmekte ve bu isim Bulgar Madeni ve İvriz'in iki meşhur abidesinde teker-rür etmiş olduğu görülmektedir.

Bu sonuncu üzerinde isim bu misaldekini tamamlamış aynı bir mevkide yazılmış ve Bulgar Madeni'indeki, bir başka mevkide ve gramere müteallik cüz'î bir tehallûf ile muharrer bulunmuştur. Bu vak'a, bu devrin mahallî tarihi üzerine hoşayende bir ışık atmaktadır.

O mahalde bulunan diğer abidelerden biri de Andaval'dan çıkmış bir parçadır ki evvelce oranın Rum Kilisesinde saklı bulunuyordu. Hakkında verilen izahattan bunun müşabih bir abideden kopmuş bir parça olduğu yahut insan resmi ve kitabe ile müzeyyen her hangi bir taştan ayrıldığı anlaşıyor. Taş kırık ve yuvarlaklanmıştır ve bir kenarından bir kenarına genişliği takriben otuz beş santimetredir. Taş, suretin başının tepesile arka tarafını ve onun üst tarafında oyulmuş iki satır Hiyeroğlif ile arkasında başlayan diğer iki satırı gös-

termektedir. Başın üzerinde saç, hafif bükümler ile gösterilmiş ve boynun arkasına karakteristik saç demeti inmiştir. Göz, bermutat görüldüğü veçhile, profil üstünde dopdoludur. Ve şahsın yüzü temaşagerin sağ tarafına doğru dönmüştür.

Üçüncü abide tahminen otuz sene kadar evvel Niğde'de bir evin temeli kazılırken çıkmıştır. Müdevver ve oyulmuş olan bu abide bütün ihtimalâta göre bir sütun kaidesinin yahut üzeri örülmüş bir kürsünün veya bu kaideden bir şeyin bir parçasını teşkil etmişti. Dipte, irtibat için, taşın sıvrı bir çıkıntısı vardır, ve tepede murabba kesilmiş bir yatak vardır ki bunun genişliği bütün kutrun üçte birine müsavidir. Taşın yalnız üst kenarını çerçeveyeleyen kornişler daha ziyade Roman üslûbunda görünüyorlar. Onun üstündeki kitabe kısadır, ve 32,4X10,8 santimetre murabba bir saha işgal ederler, ve harfler oyulmuştur.

Bulgar madeni abidesi: - Bulgar Madeni abidesi oyma Hiyeroğliflerle vücuda getirilmiş beş satırdan müteşekkil bir kitabedir. Buraya ya Toros silsilesinin haricinde ve Tyana ile Bulgar Madeni arasındaki otuz mil imtidadındaki sahayı geçerek veya Bulgar Dağı'nın dibinde akan ırmağın vücuda getirdiği vadinin üstünden geçen başlıca caddeyi dolaşarak vasıl olunur. Her iki halde de abide, Bulgar Madeni'nin ikimil aşağısında küçük (Ali Hoca Köyü'nün yakınında çayın kenarındaki bayırın sol yahut şimal ciheti üzerinde bulunmuştur. Ancak ona köyün yukarısında, vadinin dik yokuşu üstünden geçen dik ve sarp bir küçük yoldan varılabilir. Her hal-

de bir kılavuz lâzımdır. Çünkü kitabe göze çarpacak bir yerde değildir, ve aynı mahalde diğerlerine pek benzeyen esmer bir kaya tabakası üzerine nakrolunmuştur. Kaya cüz'ice havaleti ve kolaylıkla işlenmesi müşkül olan sert granit cinsinden olmasına rağmen gereği gibi düz ve müstevidir. Kitabe mükemmel surette mahfuz kalmıştır. Fakat ağırlığı ihtimale göre derince veya vazih bir surette oyulmamıştır. Kitabe takriben 1,22 metre irtifanda ve 1,83 metreden fazla genişlikte bir saha işgal eder, ve etrafındaki kayadan, hiyeroğlfin satırlarını yekdiğerinden ayıran çizgilerin aynı derinlikte oyulmuş bir çerçeve ile ayrılmıştır. Bütün satırlar aynı uzunlukta değildirler. Çünkü en üstteki iki satır, sol tarafta diğerlerinden daha kısadır. Bu da ihtimaldir ki taştaki geniş bir çatlak sebebiyle ondan uzakta kalmak için ileri gelmiştir. Kitabenin tepesi zeminden takriben üç metre yüksektir. Binaenaleyh ona yakın olarak ve yoluyla okuyabilmek için bir merdiven şayanı arzudur.

Umumiyetle zannolunduğuna göre gümüş madenlerinin yakınlığı bu kitabenin burada hikmeti vücudunu izah eder. Şimdi bile madenler buraya takriben altı buçuk kilometre mesafedirler. Ve medhallerinin çok münasip bir yerde bulunması sayesinde çabıkça ve kolaylıkla bulunabilirler. Pek ziyade ihtimal dahilinde görünüyor ki bu abide, Boğçe kurbünde bir kaidede üstündeki taş gibi, bir ülkenin yahut bir devletin hududunu işaret etsin, ki yukarıda arzedilen sebep dolayısıyla bu devlet Tyna'da hükümet sürmüş olmalıdır. Profesör Sayce tarafından neşredilip fevkalâde isti-

fadeli olan kiraetin umumî temayülün de bu fikri teyit ettiği görülmektedir. İbare şudur: «Ben bir prensim, Ben ki sınırları tesbit ettim» ve tekrar bir daha: «Bu, Prens - Mabut tarafından memleketin sınırlarını tayin için buraya rekzedilmiş bir taşdır.» Ancak şunu da söylemek muvafıktır ki Profesör Sayce kraetini bu hususta bir tecrübe addetmektedir. Mumaileyh bu vak'ada prensin ismini «Tyana'lı Ayminyas'ın oğlu» gibi de okumaktadır. Bu sözün diğer mürekkep bir şekli daha vardır ki o da «Ayminyas'ın memleketi» diye okunabilir.

Kitabe en son kiraet teşebbüslerinde şu şekli göstermektedir:

«Amuvamea Sandanajas (İdeogram-

me) nas Sanduvatas (Çocuk) Namuvajas Varpalavasas (Kral) tas (İdeogr.) tas (İdeogr.) nas (Çocuk) s»

Terçümysi:

«Ben Sandanajas'ım, Senyör, Hâkim, Bey, Sanduvatas'ın oğlu, Varpalava'nın neslinden, kral, asil, senyör» yani: «Ben, asil ve necip bir hükümdar olan Varpalava'nın neslinden gelen Sanduvatas'ın oğluyum ve buranın senyörü, hâkimi ve beyiyim.»

Asuriye hükümdarı büyük Tég. lathphalasar'ın zamanında, İsa'dan evvel 750 tarihinde, Tyana'da hüküm süren Urballa isminde birisi işaret edilmiştir. İhtimal ki bu da aynı hanedandır.

(Ardı var)

SELÇUK TARİHİ (İbni Bibi'den)

Geçen sayının devamı

H. FEHMİ TURGAL

Sultan Gıyasüddin'in Ermenistan'a ulaşması:

Tekfur Leon'a Sultan'ın mübarek kudumu haberi ulaşınca susuzun tatlı suyu, oruçlunun hilal görmesi gibi tazim ve iclâl ile kendisine karşı gitti. Mübarek çetrini uzaktan görünce atından inerek koştu. Sultan'ın katına gelerek el öpmek şerefine nail oldu. Ağırlamakta, özür dilemekte baştan başa dil kesildi. Nasıl söyleyeceğini bilemiyordu. Sultan'ı bir ay memleketinde ağırladı. Her gün ayrı ayrı mesirelerde türlü türlü ziyafetler verdi. O kadar sofralar kuruldu ki doyum Ermeni ve Rum hudutlarına kadar yayıldı. Sultan'ın hatırasından ye'si, elemi gidermek için türlü incelikler, türlü dilbazlıklar yaptı. Her hafta dünyanın her tarafından getirilmiş eşsiz peşkeşler, Frenk bedialarından, etrafının tansuh nesnelerinden takdimeler arz ediyordu. Saygıda, ağırlamada en küçük bir türecik bile ihmâl edilmedi. Onun mübarek kudumu şerefine yapılması gereken şeylerden zerre bırakılmadı. Sultanın azimeti kararlaşınca

memleket sınırlarına değin sunuların hiç birisine benzemiyen yeni takdimelerde bulundu. Sultan da burada bil-mukabele atlar ve hil'atler verdi. Kendisine avdet etmesi için müsaadelerde bulundu. Leon yeni hil'atlerini geymiş olduğu halde üzengisini öperek veda eyledi. Devlet merkezine döndü.

Sultanın Abülistan'a ulaşması:

Sultan Ermeni hududunu atlayınca Abülistan'a doğru dizgin çevirdi. Abülistan sahibi Kılıç Arslan Oğlu Melik Mugisüddin Tuğrul Şah kardaşlık hukukuna hürmeten bir kaç günlük mesafeden karşıladı. Sultana, Şehzadelerine lâıyk surette hizmetlerde ve takdimelerde bulundu. Şehrin Kadısını, İmamlarını Sultanın da görebileceği تنها bir yere çağırdı. Onların huzurunda Kılıç Arslan'ın Abülistan Eyaleti ile bütün tevabiinden bana vermiş olduğu her şey kardaşım yüce Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan'a aittir. Evlâdımın, torunlarımın hiç birisinin bu timarda zerre kadar bir hakları yoktur. Âyanın tanıklıklarıyla

sicillinin yazılmasını emreyledi. Bermutat umuma bir ziyafet tertip ederek umumun huzurunda yazılan temes-sük Sultan'a arzolundu. Sultan bu temessükü mutalea edince buyurdular ki çocukluğumdan bu güne değin Melik Mugisüddinden gördüğümüz ancak bu güzel hareketlerdir, ondan ancak bunlar beklenebilirdi. İçindeki mekremeti bu suretle file çıkarması onun ahlâk ve seciyyesinden beklenen bir şime idi. Bu lûtuflarını kabul ediyor, aynile tekrar kendisine bağışlıyorum. Bütün hazır olan uluları da işhat eyledi. Bir kaç gün sonra Sultan Malatya'ya gitmek arzusunu gösterdi. Biraderi buna vakıf olunca yüz bin adet nakit, otuz baş katır, otuz baş soy at ve elli baş deve, ve yirmi nefer köle, her cinsinden on adet cariyeye, bu nisbette kumaş vesaire hazırlıyarak haznedarı vasıtasile Sultan'ın naiplerine verdirdi. Sultan haber alınca kabulde tereddüt gösterdise de rica ve ilhahları üzerine kabul etti. Meliki yanına çağırtdı. O'gün Sultan'ın yanında işret nöbeti geçirildi. Sultan Melik'e altın kaplı hil'atler, hüsrevanî kemer ve külâh bahşetti. Yarındası Malatya sınırına yöneldiler. Mugisüddin veda ve teşyi merasimini bir menzil sonra ikmal ederek döndü.

Sultan'ın Mahrusei Malatya'ya ulaşması:

Melik Muizüddin Kayser Şah'a; Sultan'ın geldiği bildirilince yüksek himmetlerinin muktazası üzere ziyafetler ve istikballer tertibine koyuldu. Bütün hısımlarını, adamlarını yanına alarak karşıcı çıktı. Sultan'ı gördüklerinde hemen atlarından yere inerek el öpmeğe koştular. Sultanlığın elinden çıkmasına, kardaşının kendisine gad-

reylemiş olmasına, kendisini memleketinden çıkararak tahtı onun haşmet ve revnakından boş bırakmasına teessüf eyldiler, acındılar. Ve Sultan'a tasavvurun fevkinde tazimlerde, ikramlarda bulundular. Ve şehirdeki sultanlık sarayını tamamen onun naiplerinin emrine verdiler, haznelerinin anahtarlarını Sultan'ın hassa haznedarına teslim eylediler. Bütün hallü akdi, emrü nehyi onların ellerine tevdi etti. Her gün yeni bir kulluk şekli ibda ediyor, her gece önünde diz çökerek suhbetlerine, işaretlerine bir ne-dim gibi iştirâk eyliyordu. Bir an kendisine, Ulu Sultan, Yüce Hussev, bendelerine izin verseler, ben doğruca kayın babam olan Melik Adil'in katına gitsem, orada otursam, adamlarımı tamamen bıraksam, Sultan Malatya kal'ası ile şimdilik kanaat huyurarak vakit geçirsele, bu kutsus günlerin, uğursuz saatlerin sonlanmasını bekleseler, devlet nikbetten kurtulup selâmete, baht yıldızı rücadan istikamete mübeddel olup ta ikbal ve saltanat eski tazeliğini bulup kararlaşınca kulunuz tekrar gelip yerime dönsen deye arzeyledi. Sultan bundan dolayı gülümsiyerek buyurdular: Melik Adil akıllı bir padişaktır, Melik Muizüddin vasıtasile aramızda hasıl olan yakınlık, hısımlık dolayısıyla benim onun yanına gitmekliğim daha uygundur. Bu vakı'a üzerine kendisile meşveret ederek onun fikirlerini alırım, Melik kendi yerini eskisi gibi muhafaza eperler. Kendi yaradılışları icabı olarak kardaşıyla müdara ve yumuşaklıkla münasebette bulunurlar. Bizi de Tanrı'nın emanetine bırakırlar, gözetlerler. Bakalım bu ters dönen hayalbaz felek kayıp Perdesinden ne oyunlar göste-

recetir. (*). Sultan bundan sonra biraz daha Malatya'da kalarak yol yorgunluklarını giderdiler. Daha sonra da Halep ülkesine geçmek arzusunu gösterdiler. Melik Muizüddin ikram ve tazimi son haddine vardırarak beraber haremde ellibin altın değerinde bir külâhbent (**) çıkararak Sultan'ın haznedarına teslim etti. Melik Mugisüddin'in verdiklerinin iki katı olmak üzere para, at, katır, deve, köle, karavaş hazırlayıp adamlarına verdiler. Sultan'ı, maiyetinde olarak, memleketin sınırlarına değin uğurladılar. Saltanat türlerinden olmak üzere Sultan kendisine hil'atler ve ihsanlar vererek memleketine, evine gitmesine müsaade buyurdular. Kendileri Şam tarafına yöneldiler.

Sultan'ın Şam ülkesine ulaşması:

Sultanlık semasının güneşi memleketlerine nur saldığını duyan Şam Melikleri azık ve yolluk ve konukluk olarak bir çok şeyleri önden karşılarına yolladı, kendileri de hadem ve haşemle-

(*) - Buradan Selçuklarda hayal oyununun varlığını anlamaktayız. Hutsma'nın bastırıldığı Türkçe Selçukname bizim yazmamızın aynı olduğu halde burasını şöyle tahrif eylemiştir: «Benî Tanrı Tealâya ısmarlasun ve muntazır olup görsün ki Hak Celle ve Alâ gayip perdesinden neler zuhura getirür. Sahife 29.

Farsça Hutsma basması da mes'eleyi müphem bir hale getirmiştir, vehleten hayal oyununa intikal güçtür. O da aynile böyle yazar. (Ve muntazır başed ta bazigeri eflâk ez perde-i gayb şinakş birun ared)

(**) - Külâhbent. Ben tereddüdü gidermek için külâhbent dedim. Hutsma tab'ı Farsça aynile (Külâhbent) deyör. Kadınlarda alınlık denilen ve icabına göre, kudrete göre incilerle, elmaslarla bezeneu bir ziynet eşyasıdır. Eskiden rüus sahiplerinin sarıklarına doladıkları yıldızlı danteleler gibi bir şey... Türkçe Selçukname yanlış olarak Külle deye harekelemiş.

rile arkadan karşı gittiler. İki taraf yaklaşıncı Melikler atlarından inerek yaya kaldılar, yer öptüler. Araplara mahsus konukseverlik şart ve türelerini yerine getirdiler. O kadar izaz ve ikramda bulundular ki saçı deye saçtıkları para keselerile canlarını ve kalplerini de saçı edeceklerdi. Ehlen ve sehlâ ve merhabalar deyerek

وقدمت قدوم البدر بيت سعوده

وجدك مال صاعد كسعوده [*]

nazmını okuyarak Sultan kendi evine, kendi yuvasına gelmiştir. Kardaşının zulmü yüzenden kendisinde hasıl olan mihnet ve ürküyü gidermek için hükümet, memleket, mal, adam, asker, ordu, hadim, at ve koyun ve para gibi neye malik isek hepsini feda edelim. Hatta bu uğurda aziz canlarımızı da mahvedelim, sürur ve kâmranlıkla devletin makarrine, saltanatının tahtına dönünceye değin burada kalsın, her birisi Havernak ve Sedir kasırlarının mahsudu olan bu saraylarımız onundur, hepsini kendi hayat ve seadeti için kullansın, meydanda top ve çevgân oyununa iltifat ederler, avlanmak arzusu gösterirlerse bize buyursun, biz onun dizginini tutarak onun kulları gibi mülâzemet edelim. Hazreti Ali'nin dediği gibi bütün mihnetler için bir son vardır, akıllının yapacağı iş mihnetlerin hızı ve şiddeti geçinceye değin gözlerini yummaktır. Zaman istikrar ve istikamet sahibi değildir. Cefa ve safasında devam ve sebat yoktur. Her yaşayışı bir ölüm takip eder, ahidlerini bozmak onun şiarıdır. Akı kara ile değiştirir, alçaklara sahabet

[*] - Bedrin beyeti sadine kudumu gibi geldin, senin tâli'in ve ikbalin yüksektir. Suûdun tıpkı onnn suûda gibidir.

eder, iyilere çullanır. Kabus, devleti sancağının baş aşağı geldiği ve umutlarının tersine döndüğü günlerde buyurmuştur ki:

[*] Kul lillezi bisurufi'ddehri ayyerena hel anededdehrü illâ men lehül'hataru E ma terelbahre yalû fevkahu ciyefün ve yestekırru biaksa ka'rihi'ddürerü Ve fissemâi nücümün gayru zi adedin veleyste yüksefü illeşsemsü velkameru

Zaman, arızaların nabızlarını teskine, türlü türlü inkılâpların idmanına yarar ki hüznü elemelerin teselligâhı, gumum ve hümumun menfası olur. Hadiselerin birbirini kovalamasına ehemmiyet vermez.

لا تدمح الدهر في أساء يكشفها
فلو اردت دوام البؤس لم يدم

Sultanı her gün bir Melik konuklıyor ve gereçlerini o hazırlıyor, münasip takdimeler ve taamlar arz ediyordu. Böylece bir zaman geçtikten sonra Sultan'ın gönlüne Amid'e azimet arzusu geldi. Melikler yeni yeni sungularda bulundular. Arap atları, Mısır kumaşları, İskenderiyye urbaları, altın ve köleler hazırlıyarak Sultan'a arzylediler. Konaklarla kendisini teş-

[*] - Cürcan Hükümdarıdır. Kabusname sahibinin ceddidir. Birünî asarı bakiye'sini ona ithaf etmiştir. Fazla kan döktüğünden memleketinde bir kıyam olmuş, halî edilerek hapsedilmiştir. Sukufta sırasında bu şiiri söylemiştir. Kendisi âlim bir zat idi. Zamanının en güzel hattatı idi. «Hattı Kabusî, cenahı tavusi» darbi mesel olmuştur.

Tercümesi:

Dehrin tekallübünden dolayı beni tâyip edenlere de ki: Felek ancak kıymetli ve mühim adamlarla uğraşır. Denizi görmiyor musunuz? cifeler üstünde, inciler dibindedir. Göğde bu kadar yıldızlar varken yalnız ay ve güneş küsufa uğrar.

yi ettiler. Sultan Mûtat veçhile kendilerine hil'atler, kıymetli takımlı atlar ihsan ederek dönmelerine müsaade buyurdular.

Sultan'ın Amid hıttasına ulaşması:

Sultan; Amid memleketi hududuna yaklaştığından Melik Salih haberdar oldu. Bu Melik Salih Kılıç Arslan'ın bir kerimesile evlenmiş olduğundan Sultan'ın güveyisi bulunuyordu. Melik Salih'in vefatından sonra bu prenses Abbasslı halifeye varmıştır. Honas mevkiinde onun zikri geçer [1].

Melik Salih oğullarını bütün hademü haşemle Sultan'a karşıcı yolladı. Saltanat sarayını türlü türlü kumaşlarla, murassa kap ve kacakla doldurdular. Kullukhaneye ay yüzlü köleler oturttular. Haremde insana parmağını ısırtan hûriler hazırladılar. Kendileri bunların tertip ve tanzimile meşgul olduktan sonra mevkiyle iki günlük yola karşı gittiler. Sultanın uzaktan mubarek çetri görülünce [2] atlarından inerek yaya oldular. Padişah, Melik'in atından indiğini görünce adamlarını göndererek yaya yürümesine müsaade edilmemesini bu-

[1] - Burada Melik Salih'in vefatından sonra Prensese'i Abbasslı Halife alıyor, kaydı vardır bu kayıt Huttsma'nın bastırıldığı Farsça Selçuknamede tamamilen tayılmıştır. Yine Huttsma'nın bastırıldığı Türkçe Selçuknamede Prensese öldükten sonra Melik Salih Abbasslı ailesinden birisi ile evlendi deyir ki tamamilen yanlıştır. Eğer öyle olsaydı Selçuknamede bahsine lüzum yoktu.

[2] - Çetr. Afıtap'tan muhafaza için baş üzere tutulan günlük ve şemsiye manasındır. Burhan.

Seyahatlerde ve harplerde Padişahların başları üzerinde tutulurdu. Sancak kadar mühimdi.

yurdu, kendisine son derece ikramlarda, tazimlerde bulunulmasını ayrıca tenbih eyledi. Melik daha ziyade Sultan'a yaklaşıncaya gene atından inmeğe teşebbüs eylediyse de Sultan bu defa bizzat mani oldular. At sırtında Sultan'ın elini öptü. Şehrin kapısına geldiklerinde Melik Salih atından inerek Sultan'ın atının dizginini eline aldı. Mubarek üzengisinde olarak şehre girdiler, Çavuşların alkış sesleri gökyüzünü bürüdü. Halk gelip tazimlerde bulundular. Kadınlar kocalarının üzerindeki mihrlerini hoş görürcesine, Seba Melikesi, Süleyman'ın huzurunda hayretinden baldırlarını açtığı gibi onlar da Kadı'nın hüccetini yırtarak Padişahı görmek için apaçık meydana döküldüler [3]. Sultan Saltanat sarayının kapısına irişip te ayağını üzengiden çıkarınca Melik Salih'in oğulları her birisi ellerinde tuttukları altın tabakların Sultan'ın kudûmu şerefine saçtılar. Sultan hazırlanan taht üzerine oturdu. Melik Salih bütün kal'alarının, bütün memleketinin anahtarlarını Sultan'ın önüne koyarak halkın önünde ve yüksek sesle: Şahit olun; kıldan keçeden, ekilmişten ekilmemişden, maldan hazneden, yiyecek ve içecekten, eskiden yeniden, altından gümüşten, neyim varsa alelittlak Sultan'a aittir. Bütün bunların tasarıufunu, bütün anahtarlarını ona verdim. Benim için bugünden sonra bu saydıklarımnda küçük bir tasarrufum kalmamışrır, dedi. Sultan Melik'in yüce mürüvvet ve

[3] Gûya Seba Melikesi Balkız (Belkis) Süleyman'ın huzuruna girdiğinde sarayın bilârdan olan zeminini su zannetmiş ve çemrenmiştir. Çemrenince baldırları meydana çıkmıştır. Çemrenmek; teşmiri sak etmek demektir. Spor elbisesine «çemrek don» derler.

himmetine, şahane cömertliğine hayranlık ızhar eyledi. Büyük teşekkürle, büyük sitayişlerle Allah sizden razı olsun, minnetlerle kabul ettim ve sonra da sana iade eyledim, Allah sana mubarek eylesin. Bu ne ulüvvü cenap, bu ne yüksek himmet deye takdir ettiler. Memleketin ve memlûklerin, hepsi bahtiyar olsun. Düşmanların makhur ve perişan olsun, temennisinde bulundular. Bundan sonra muhtemem sofralar kuruldu. Sofraların, takımların elvanı, İhvanı Safa'nın zevklerindeki safayı hikâye ediyordu. Tanzimindeki incelik, dirayet ve siyaset erbabının liyakatini gösteriyordu.

Yemekten sonra Sultan kız kardaşını görmek üzere hareme teşrif buyurdular. Hemşiresi Sultan'ın yüzünü görünce onun gördüğü tekallüp ve ıztırabı hatırlıyarak ağlamağa başladı, yüzünü ayaklarına sürdü, gül gibi yanakları üzerine yaşlar akıtıyordu. Biraz teessürü yatıştıktan sonra Sultan'a dedi ki: Sultan uğradıkları felâketten asla muztarip olmasınlar, bu seferleri yıldızların semadaki seyirlerinden başka bir şey değildir. Güneş olan yerde küsuf, Ay olan yerde husuf, tolunayda muhak [4], seyyarede ihtirak nakabili içtinaptır. Sesli sessiz, yeni eski, ince kalın her neye malik isem onlar zatı şahanenizin üzengisine saçı olsun. Bu şehirde oturunuz, mukadderat perdesinin arkasından ne gibi acibeler zuhur edecek beklileyelim, çünkü tebeddül ve inkılâp, halden hale tahavvül Allah'ın işlerindendir. Belki bu vatancüdalık (عسى أن تكرر هوأشياء فهو خير لكم)

[4] - Muhak. Her ayın son üç günüdür ki kamer o günlerde görünmez.

kabilinden bir şeydir [5]. Kardaş, kız kardaş bir müddet birbirine avunc ve öğüt vermekle geçirdiler. Ondan sonra Sultan kendisi için hazırlanan halvet sarayına yöneldiler. Saray kethüdaları önlerine çıkıp yer öptüler. Hısrarın tavuslarını saltanat şehbazının meydanına bıraktılar, cilveleşiyorlardı. Onları beğenerek temaşa ettiler. Bir saat kadar onlarla yastıklarında yaslanarak rahat buyurdudan sonra hazırlanmış olan şarap bezmine geldiler. Orada erganunî saz, ergavanî şarap, nağmelerile kederleri hatıralardan siliyor, mihnet ve elem zehirlerini tiryakiyle izale eyliyordu. Bu siyak üzere bir çok geceler ve gündüzler geçirildikten sonra Ahlat'a gitmek arzusu belirmediğini Melik Salih anlayınca hazırlığa başladı. Şimdiye kadar yaptıklarından fazlasını yaptılar. Para, hazne, define, heykel gibi atlar, dağ gibi katırlar, köleler, kırnaklar takdim eyledi. Birlikte bir menzil giderek müsaade alıp döndüler. Sultan saadetle Ahlat'a teveccüh buyurdular.

Sultan'ın Ahlat Hıttasına ulaşması:

Melik Balaban Sultan'ın gelmekte olduğunu duyunca oğullarını, hısımlarını, kendi adamlarını bir çok konukluklar, azıklar ile beş günlük yola karşı gönderdi. Her konakta gereken hazırlıklar yapıldı. Kendisi de bir gün sonra bütün yakınlarıyla yüksek saltanat alayına karşı gitti. Sultan'ın mübarek çetrini görünce hemen atından inerek yerleri öptü. Bütün hurmet ve kulluk

[5] - Bu bir ayetir. Darbı mesel gibi teselli için söylenir.

Sizin için şer sandığınız şey çok kerre hayrınızı mucip olmuştur. Mealindedir.

şartlarını yerine getirdi. Daha ziyade yaklaşınca üzenğini tutup el öptü. Sultan atına binmesini buyurduğundan tekrar atına bindi. Bu âciz kulunuza bu görünmez ve beklenmez saadet anınızın nasıl müyesser oldu. Bütün varımı mübarek ayaklarınızın tozlarına saçı eyledim deyor ve sultanın rikâbında gidiyordu. Tam şehre gelindiği sırada atından inerek Sultan'ın atının haşasını omuzuna aldı. Yaya olarak yürüdü. Sultan o kadar mani olmak istemişse de fayda vermedi. Sultan ayağını üzenğisinden çıkarıp yere bastığında bütün yolları gayet kıymetli Anadolu ve İran hahları ve kumaşlarıyla örtülmüş buldu. O kadar bol altın ve gümüş serpildi ki dünya muhasipleri hesabını bulmaktan âciz kalırdı. Bu tazimattan sonra ziyafetler başladı. Kendisine son derece gönül açan ve son derece mefruş ve müzeyyen bir yer hazırlanmıştı. Böylece her gün her türlü ikramlar ve izzatlarla, riayet ve hurmet şartları eksiksiz ifa edildi. Bundan sonra bütün kal'aların, haznelerin anahtarlarını sultan'a sundu. Ağır yeminlerle, andlarla te'yit ederek bunlarla benim en küçük bir ilgim kalmamıştır, zerre kadar müdahale hakkım yoktur, umudum şudur, Sultan'ım bunları birer kuluna ihsan eder, o sırada ben kuluna da bir küçük mansıp ihsan eyler. Bu suretle mev'ut saadet günü gelinceye değin fedakârana hizmetlerinde bulunurum, Allah bu dediklerimin doğruluğuna tanık olsun. Deyince Sultan, Melik'in cömertlik ve fütüvvet sahası tasavvurun fevkindadır, Vadettiklerinden bin kerre fazlasını ifa edeceklerine şüphe yoktur. Cenabı Haktan çok ümit ederim, bir gün arzumuzun ırmakları saadet bahçelerimizi sular, bu uğursuz

günler sonuna varır da Melik'in bu lûtuflarına karşı olan minnetlerimizi göstermek imkânını buluruz buyurdular.

Bir müddet sonra Canit tarafına gitmek arzusunu gösterdiklerinden Melik Balaban bütün takdim ettikleri kıymetli şeylerden başka bir çok nefis takdimelerden sonra otuz bin altın, gayet kıymetli takımlarıyla on Arap atı, on katır, on deve, beş köle ve beş tane de ay yüzlü cariyeye hazırlayıp haznedarlarına gönderdiler ve özürler dilediler. Üzenğini takiben teşyide bulundular, mûtat teşrifattan sonra dönüp makarrine geldiler.

Sultan'ın Canit'e Yönelmesi ve bir takım hadiseler:

Canik Meliki Sultan'ın mübarek gelişlerini duyunca yürüyerek değil yüzü üzerine sürünerek karşı geldi. Onun yüce alayını türlü konuklamalarla, konaklatmalarla ağırladılar. Bütün eli altında olan her şeyi onun mevkibine hasreyledi. Ve dedi ki, Alemin Sultan'ından umudum şudur: Bu kulun vazifesini, maaşını gerektiği kadar ayırsınlar, kalan bütün Canik hükûmetinin tasarrufu altında olan her nesneye tamamilen vaz'i yet eylesinler. Sultan bu fedakârlıkları son derece takdir buyurdular. Bir müddet istirahatten sonra İstanbul'a gitmeği kararlaştırdılar. Melik icabeden gemileri hazırlattı ve içlerini çevik gemicilerle, mahir yüzücülerle, silâh, cephan, zahire vesaire ile doldurttu. Bindiler. Melik de kendisine refakat eyledi. Bir kaç kadeh içildikten sonra Sultan bütün geydikleri cübbeyi, kaftanı, kemeri ve külâhını, hepsini ona ihsan eyledi ve dönmesine müsaade buyurdu. Sultan yel-

ken açarak İstanbul'a teveccüh eyledi.

Geceleyin ansızın geminin hiç arzu etmediği rüzgârlar esmeğe, her katrası, Dicle ve Fratı andıran yağmur düşmeğe, her yönden dalgalar hücum eylemeğe başladı. Yağmur seller gibi, rüzgâr kasırgalar gibi idi. Gece kalın perdesini dünyanın üzerine sarkıtmıştı. Bu hâl bir zaman devam eyledi. Sonra rüzgârlar dindi, gök yüzü ayıldı, deniz alçaldı, kayıp ferrası bir altın sandal gibi güneşi gök kubbeden, rahielerin kandili gibi, uzatınca yıldız incileri denizin diplerinde kayboldu. Mahtan mahiye değin her şey olduğu gibi meydana çıktığında kendilerini Mağrip Deryası kıyılarında gördüler. İster istemez demir atıldılar. Gözleri yaşlı, dudakları tepsermiş olduğu halde eşyalarını yaşıktan kuruluğa çıkardılar. Sultan mellahlara hil'atler ve ihsanlar vererek geri gitmelerine müsaade buyurdu, dönüp gitdiler. Bir müddet etrafı cevalân eyledi, Berberlerin cebbar Melikleriyle teması geldi. Onlara Mağriplilerin kaba ve çetin huyları mukabilinde şarkın lûtuflarını, yumuşaklık ve inceliklerini gösterdi. Emirülmüminin Abdülmüminin himayesi gölgesinde feleğin hile ve sadmelerinden emin ve mutmain yaşadı. Çok kerre onun hatırlarını sormak, gönüllerini almak için Abdülmümin yanlarına geldi. Kendisi vakar, hurmet, izzet ve haşmet ile manzur oluyordu. Ancak Sultan mutat şahane masraflarına devam ediyor, ora halkının sıkılık tabiatleri iktizasından olduğundan bu yüzden itirazlara uğrayordu. Zarurî olarak nefsinin serkeşliğini sabır ve riyazatla idare eyliyordu. Nihayet sabrı tükenerek hilâfet maka-

mından İstanbul'a azimet için müsaade aldı. Emirülmüminin imkân derecesinde gerekleri tedarik ve temin ederek onun kefalet ve zamanı altında İstanbul tarafına hareket olundu. (*)

Sultan'ın Mağrip tarafından İstanbul tarafına ulaşması:

Vasilyus onun teşriflerini büyük bir ganimet saydı. Bütün adamlarına hurmet ve riayetini son derecesini yaptılar. Hatta Müslüman Padişahıyla hü-hümekte müşterek olmayı ve belki de müstakillen memleketin tasarrufunu ellerine almayı teklif edecek dereceye vardı. Her gün ziyafetler tertip ediyor, Sultansız sufraya bile oturmuyordu. Her gelişinde onu tahta oturdurdu. Vaziyet böyle devam ederken zaman hile sandığında gizlediği oyunlarından birisiyle bu huzuru izale etmek istedi. Derhal (Ülker) gibi toplu olan bu varlığı (Yediger) yıldızları gibi dağıttı. Ferkadan'ın ittifaklarını, Süheyl ve Süreyya'nın ihtilâfına çevirdi. Bu şöyle oldu:

Vasilyus'un hizmetinde bir Frenk vardı. Bu adam kahramanlıkta, şecaat ve besalette Frengistan ve Rum'da emsalsiz addolunuyordu.

Öyle itikat oluyordu ki yalnız başına bin adamın savletini parlak kar-

(*) - Karadeniz'den İstanbul'a doğru yola çıkan bir geminin Karadeniz boğazından, İstanbul önünden, Marmara'dan ve nihayet Çanakkale Boğazı'ndan Akdeniz'e çıkması, mağrip sahillerine bocalaması yanlış olmalıdır. Münecim başı da bunun doğru olmadığına kanaat getirmiş olacak ki Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev'i Şamdan İstanbul'a götürmektedir. İbni Bibi Sultanı Cani'e uğrattırırken Melik'in adından sanından bahsetmemesi, bunun ezbere yazılmış bir parça olduğunu gösterir. Sultan'ın Abdülmü'min ile Afrikada buluşması için de tarih imkânı olmakla lâzım gelir.

gısıyla, keskin hançerile karşılardı. Bu yüzden her yıl imparator'un hazinesinden on bin altın vazife alırdı. Eğer Maliyeciler küçük bir ihmal gösterirlerse imparator'a şikâyet eder, sert muamelelerde bulunurdu.

Sultan'ın İstanbul Stadında Frenk ile mübarezesi ve ipliğini pazara çıkarması:

Bir gün gene divan erkânile Frenk arasında elbise bedeli yüzünden atışma oldu. Frenk, Vasilyus'un, huzurunage-lerek şikâyete başladı. O kadar uzattı ki imparator kendisine şimdilik bu dursun, yanımızda Sultan vardır, yarın görüşülür diyecek oldu. Frenk al-dırmadı, terbiyesizliğinden geri durmadı. Hazır bulunan Sultan'ın takati tükendi. Bu Bey ne istiyor diye sordu. Divan erbabının istihkakını itada teahhur gösterdiklerinden şikâyet ediyor cevabını alınca: Ayıp, İmparatorun bu denli lûtf ve ihsanına karşı bu hal-ler yakışık almaz deyince Frenk ona da ağzını bozdu. Sultan hiddetlenerek ve mendilini eline sararak herifin kulağı tozuna bir yumruk urdu ki Frenk oturduğu sandalyasından uğunmuş bir halde yere düştü. (**)

(**) - Sultan'ın yumruk uruşu usulü dairisinde bir boks urmaktı.

Şark buna o zamanlarda vakıftı. Gülistan'daki Müştzen hikâyesi dolayısıyla Südi bokstan şöyle bahsetmekte: Müştzen vasfı terkibidir. Yumruk urucu demektir. Bunun aslı budur; Müştzenlik bir fendir ki sağ elin başparmağın sebbabe ve vusta arasına alır ve sol elinde bir nesneyi siper eder ve matrak oyunu gibi oynar, hasılı elini matrak yerine istimal eder ve bu tarifede o kadar idman ederler ki sağ elinin her bir parmağı hıyara dönmüştür. Tahsilim zamanında Şam'ı şerif'e bir kaç Semerkand'li talibi ilim gelmişti ve bazının bu fende bir miktar mahareti vardı. Müsafirlerdir

Frenkler ve Rumlar bundan alınarak kavgaya başladılar ve Sultan'a hücum ettiler. onu öldürmek istiyorlardı. İmparator adamlarına emretti, onları defettirdi. Kendisi de bîzar olarak tahtından indi. Nihayet fitne ve kavga söndü. Bütün Rumdan ve Frenkten kim varsa hepsi de Saraydan dışarı çıkarıldı. Sultanla yalnız kalarak onun gönlünü almağa gazabını susturmağa çalıştı. Sultan izzet ve hammiyeti dolayısıyla son derece muztarıptı. Uykusu kaçıyor. Her an acı acı soluyarak feleğin kahrinden ciğeri yanıyordu. Bir gün Vasilyus'a dedi ki: Bilirsiniz, ben Kılıç Arslan oğluyum. Melikşah'ların, Alp Arslan'ların torunuyum, bütün şark ve garp itiraf eder ki benim ecdadım, amcalarım kılıçlarıyla cihanı fetheylemişlerdir. Sizin ecdadınız da onların hazinesine haraç ve bağ vermiştir. Siz de benim ile aynı vaziyette idiniz. Siz reva görürmüsünüz, sizin yerlerinizde bir Frenk tarafından bana hakaret edilsin ve ber de ona tahammül edeyim. Kardeşlerim da biliyorsunuz mülk ve saltanat sahipleridir. Kardeşimizi bizden başkası sokamaz davasındadırlar. Bu hakaret bahanesile ordu sevk ederek memleketinizi harap,

deyu bunları Mencik Hamamı'na ilettik. İçeride bir miktar terledikten sonra Hamamın duvarına ol kadar müşt urdular ki kabili tabir değil, meğer envay idmanlarından bu bir nevi idman imiş. Ve bir kerre bunları Rib ve canibine seyre çıkardık. Hini musahabette bir dızman'ı bir zaifçesine, kalk bir miktar oynyalım dedi. Kalktılar ve oynarken zaifi tüvananın kulağı tozuna bir müşt urdu. Hemen tepesi üzre geldi ve gömgök oldu. Biz bir kaç kişi talibi ilimler havfeyledik öldü deyu. Amma onlar hiç alınmadılar ve kalktılar, ol madrubu ovdular, akli başına gelinceye değin. Bu bahsedilen fen bokstan başka bir şey değildir.

kal'alarınızı meskeni gurup edebilirler. Vasilyus halim ve hakim bir zat idi. Anladı ki Sultan'ın kin tenceresi kaynıyor. Cevap vermekte acele etmedi. Biraz sonra lisanının var kuvvetile, bütün tatlılığıyla kendisinden özürler diledi. Bin türlü okşayışlarla onun mubarek gönlünü yumuşattı.

Sultan ne buyurursa hükümetim, askerim onları derhal infaz etmeğe hazırdır demiş ve bu sözleri yeminlerle, andlarla pekitmiştir. Sultan; ben bu sözlerin doğruluğunu, ancak istediklerimin derhal yapılmasıyla kabul ederim deyince Vasilyus tekrar Sultan'ın arzuları ve istekleri aksine hareket etmiyeceğini ağır yeminlerle te'yit eyledi. Sultan da öyle ise hususî silâh ve pusatlarından ve meydana elverişli atlarından beğeneceklerini almayı temin ediniz, Freng'e de benimle mübareze çıkmasını emrediniz, orada birbirimizi sınavalım, eğer ben üst gelirim Vasilyus Freng'in münasebetsizliklerinden, eğer o üstün gelirse ben gurbet ve mahrumiyet acısından kurtulmuş oluruz buyurdu. Vasilyus bunun üzerine haşa ben buna nasıl müvafakat ederim, maazallah Sultan'a Freng'in sadmesinden bir nikbet gelirse dünya hükümdarları arasında küçük düşerim, böyle ulu soylu bir Padişah'ı her hangi bir Frenk askerile karşılaştacak bir mevkie düşürmemden dolayı beni ayıplamazlar mı, ve sonra kardeşleriniz elinden nasıl kurtulurum, burada emin olarak nasıl hükümdarlık ederim, ben buna asla razı değilim, bu mevzu etrafında söz söylemeğe bile tahammülüm yoktur dedi. Sultan bu sözleri dinlerken izzet ve intikam ateşile kalbi yanıyordu. Müslümanca ağır yeminler ederek Vasilyus bu mes'eledede gerçekten tevak-

kuf ve teallül göstermekte ısrar ederlerse ben kendi canıma kıymak mecburiyetinde kalacağım, demesi üzerine Vasilyus Sultan'ın itidalini bitirmiş olduğunu görerek, hemen Silâhtarını çağırarak şahane bir takım silâhların Sultan'a arzedilmesini, İmrahur'unu çağırarak Sultan'ın huzuruna kıymetli bir atın getirilmesini emreyledi. Buyruk mucibince dağ gibi bir at getirildi. Nefis ve kıymetli silâhlar seçildi. Frenge de haber giderek yarındası gün mübareze gelmesi, cihanı velveleye veren kahramanlığını er meydanında göstermesi bildirildi. Frenk bütün gece hazırlandı, Zırhını tulgasını geyindi, kargısını topuzunu hasılı bütün yat ve yaragını tamamladı. Sabahı atının kolanlarını çekerek ve Frenk adetince kendisini atın sırtına bağlatarak erkenden mübareze meydanında at oynatmağa başladı. Süngü gibi keskin laflar söylüyor, höbürleniyordu. Bütün halk, büyük küçük, genç kırcıl, mümin zimmi, Kıbtî Karimatî, Rus Alan birer tarafa durmuşlardı. Bir tarafı Sultan tarafına bir tarafı da taassup yolunda Frenk tarafına meylelemişti. Davul ve dümbelek sesi, nefir ve boru avazesi Ayyuka çıkıyordu. Müslim, gayri

müslim orada bulunan bütün tacirler Sultan'ın hadem-ü haşemi tarafından dikilmişlerdi. Müslümanların tekbirleri Arş'a ulaşıyordu. Sultan demir bir dağ gibi Vasilyus'la birlikte merkezde bulunuyordu. Allah'a tevekkül ederek o da meydanda cevelâna başladı. Cenk gününde öğünmek mubah ve mazur olduğuna göre o da atalarının azametinden ve kendi kudret ve kuvvetinden bahseden şiirler söyledi.

İlkönce Frenk süngüsüyle hamle eyledi, Sultan kalkanyla bu hamleyi reddeyledi. Frenğin her hamlesi kâfirleri coşturuyordu. Sultan usulü daire-sinde yaptığı bir hamle ile Frenğin işini bitirdi. İkinci bir gürz darbasıyla Frenğin atını İsa'nın eşiği gibi yere düşürdü. Gürzün dehşetinden Frenğin atı kaçmağa başladı. Frenk de sırtında bağlı olarak bihuş duruyordu. Müslümanlar, Vasilyus, ileri gelenler, tüccarlar, aferin, yaşa sadasını göklere çıkardılar. Frenkler hâip ve hâsir kaldılar. Kavga çıkarmak istedilerse de hazırlanmış olan asker buna mani oldu. Serkeşlik edenler de cezalarını gördüler. Bu suretle çıkmak üzere olan fitne de söndürülmüş oldu.

ŞİKÂRÎ TARİHİ

(Üstü geçen sayıda)

Hasılı kelâm Mehmet Han'ı yerine Sultan eylediler. İbrahim Han'a Konya'yı virdiler. Orhan'a Aksaray'ı, İshak'a Ermenâk'i virdiler. Ravi ider Osman askeri ile cenk idüb Sinan Paşa'yı yaralayub kaçırmışlardı. Meğer Bayezid Han Rum ilinde gazâda idi. Dönüb Bursa'ya geldi, Sinan Paşanın sinub yaralanub geldiğin duydu. İki yıl sakın oldu. Sonra Alâeddin'in vefatı haberin duyub asker cem idüb yetmiş bin er ile Akşehir önüne konub (*) Mehmed Han'a haber gönderdi. Mehmed Han kırk bin er ile karşı çıkub kırk gün muhkem cenk eylediler. Ravi ider: Mehmed Han ile Bayezid Han dört yılda yirmi altı kerre duruşub cenk kıldılar. Birbirin almağa kadir olamadılar. Germiyan ile Zülkadir araya girüb sınır kesüb kat'ı niza ve faslı husumet eylediler, Kelâmı Kadime and içdiler ki hergiz kılıç çeküb sınırlarından içeru girmiyeler. Ahidname yazub, dönüb diyarlarına gittiler. Ezincanib, Demirtaş'ın Aydın Oğlu ve Saruhan Oğlu ile adaveti var idi. Bir gün ikisi rast gelüb cenk kıldılar. Aydın Oğlu yiğün gelüb Demirtaş'ın Oğlun yetmiş âdemile tutub habseyledi.

Demirtaş dahi yaralı idi. Demirtaş Bursa'ya gelüb Bayezid Han'a şekva eyledi. Bayezid Han ider: Karaman Oğlu ile bu denlû and içüb ahd eyledik, ahdi bozalım mı? Sinan Paşa ider (**): Ahdi Karaman Oğlu ile eyledik, Aydın ve Saruhan ile eylemedik. Bayezid Han ider: Bunlar anın kullarıdır. Sinan Paşa ider: Anlar bizim âdemimizi tutub habis eylediler, ahdi bozdular, biz dahi bozaruz deyüb otuz bin er cem eyledi, ve sen varmazsan biz varırız didi.

Otuz bin askeri çeküb diyarı Aydın'a irişdi. Ezincanib; Aydın ve Saruhan kıssayı duyub, on bin er cem idüb, beş bin dahi Hamid Oğlu virüb bir gece Aydın ve Saruhan ve Hamid Sinan Paşa'yı şebhun idüb, Osman askerin gafil kırub zebun kıldılar. Sinan Paşa zebun olub, kaçub Bursa'ya geldi. Bayezid Han Sinan Paşa'nın sindüğün duyub, gazaba gelüb, kırk sekiz bin er cem idüb Diyarı Saruhan'a vardı. Ezincanib; Aydın ve Saruhan ve Hamid Oğlu yirmi altı bin er ile karşı çıkub iki asker karışub otuz yedi gün kâh kaçdılar, kâh cenk eylediler. Akibet Osman Oğlu'nun cengine takat getiremeyüb kaçub Lârende'ye

(*) - Konya'ya karşı. Ali Emiri nushası.

(**) - Demirtaş ider. Ali Emiri nushası.

geldiler, İbni Osman'dan Mehmed Han'a şekva kıldılar. Karaman Oğlu Mehmed Han vüzerayı cem eyledi. Didi ki: Ne aceb! Osman Oğlu Bayezid Han'ın ahdi, andı dürüst değil, yohsa Kelâmullah'a itikadı yok mudur? Yedi kerre ahd eyledi, yine bozdu. Süleyman Paşa ider: Padişahım, bu hususda Osman Oğlunun günahı yoktur, Ahdi bunlar bozdu, andan sonra o da gelüb diyarların ellerinden aldı, gör imdi, senin diyarına geldi mi didi. Vakıa Bayezid Han, Aydın Diyarın ve Saruhan ve Hamid ve Menteşe diyarın zabt idüb, Karaman Oğlu ile ahdi eman eyledik anın diyarına varmam deyüb, Teke Diyarın zabt idüb, dönüb Bursaya gitdi. Ezincanib: Karaman Oğlu otuz bin Moğol, Türk Bulgar askerin cem idüb, ve divan idüb müşavere eyledi. Cümle Karaman Beyleri didiler ki: Osman Oğlu ahdi Bozub senin sınırundan içeri girmedir, Bu kerre ahdi sen mi bozar-sın? Mehmed Han ider: Ya nice idelüm? Aydın, Saruhan ve Hamid ve Menteşe Oğulları dedemin kullarıdır, bizim üstümüze düşman gelse bunlar can ve başların feda iderler, ya biz bakub durmak erlik mi? Elhasıl Aydın Oğlun, ve Saruhan ve Hamid ve Menteşe oğulların bir yıl mikdarı Diyarı Karaman'da alıkodu, asker cem idüb, varub diyarların alıvirmek şartıyla. Ravi ider; Hikmetullah şöylevaki oldu: Timur Han ol sene gelüb Sivas'a çıkdı, namı dünyayı tutdu, mehabet ve şecaati Diyarı Rum'a vellele bırakdı. Ammisi Oğlu Cabir Han'ı kovarak geldi, üç yüz bin Tatar ile ol sene Sivas'da kışladı. Cabir Han yedi yüz Tatar ile kaçub Bursa'ya geldi. Timur ardınca Bursaya alt-

mış Tatar (*) gönderdi. Tatarlar Mektub ile gelüb, mektubu Bayezid Han'a sundular. Alub okudular. Demiş ki: «Ey Bayezid Han! Benim Ammim oğlu benden kaçub senin diyarına varmış, şeri' ile anın katli vacib olmuştur, gerekdir ki öldürüb başın yahud kendin gönderesin. Benden ve askerimden muhkem korkasın. Üç yüz bin çifte yedeklü, tündhu Tatarım vardır; hayf ol diyara ki bunların atının ayağı basmış ola». Mektubun mefhûmu budur. Hasılı kelâm Bayezid Han bu edaları duyub muhkem gazaba geldi. (زکب)

başına eğer gelmezsen deyüb, mektubu pare pare eyledi. Ravi ider: Vüzerâ; Cabir Han'ı virelüm, bir alay Tatar'a vilâyeti çiğnetmeyelüm didiler. Bayezid Han; bir kuş bir çalıya sığınmış, benim ol denli gayretim yok mudur? deyüb, altmış sekiz bin er cem idüb cenge hazır oldu. Ezincanib; Tatarlar Sivas'a gelüb Timur Han'a Osman Oğlunun söylediği haberleri didiler. Timur ider: Eğer زکب başına gelmezsen dimemiş olsa yine varmazdım deyüb, Sivas'dan göçüb, menzilibemanzil gelmeye başladı. Ravi ider: Timur'un Osman Oğlu ile cenk ideceğin mukarrer bildiler. Karaman Oğlu yazub Aydın Oğlun, Hamid ve Menteşe Oğlun ve İbni Eşref ile Saruhan Oğlun Timur'a gönderdi. Sivas'dan bir konak çıktığı gün bu beş Bey gelüb Timur'a Karaman Oğlunun mektubun sundular. Timur açub okudu, Dimiş ki: «Osman'a tabl-u alemleri biz virdik, akibet yine dönüb bize düşman oldu. Hakipaye varan beş Bey'in kılıçlarıyla feth eyledikleri vilâyetleri ellerinden alub muhkem zulmeyledi. Zulmü cihanı tutmuşdur, kavli sahih de-

(*) - Bin Tatar. Ali Emiri nushası.

gildir (*)». Ravi ider: Karaman Oğlu, Aydın ve Saruhan ve Eşref ve Hamid ve Menteşe oturub musahabet iderken, Davud Sivas'dan gelüb Timur'un mehabetin haber virdi. Didi ki: Üç yüz bin askere malikdir; Osman Oğlu değil, bütün dünya Osman Oğlu olsa ana karşı durmağa kadir olmayalar didi. Aydın ve İbni Eşref bu sözü duyub tenha bir yere gelüb beş Bey müşavere itdiler, didiler ki: Karaman Oğlunun bize faidesi yokdur, gelin varub Timur'a gidelim. Bu beş Bey kalkub Sivas'a azm idüb gitdiler. Bir gün Sivas'a gelüb gördüler ki sahra bargâh ile dolmuş. Divanı Timur'a gelüb kapucu başına buluşdular, ahvalerin andılar. Kapucu Başî Timur'a arz idüb Timur bunları söyledü ahvallerine acıdı. Bunlar didiler ki: Kılıcımız ile feth eylediğimiz diyarı zulm idüb elimizden aldı. Timur dahi ahd eyledi, sizi diyarınıza Bey eylemeyince Diyarı Aceme dönmeyeyim didi. Ezincanib; Karaman Oğlu bunların Timur'a gitdiğin duyub, yirmi altı bin er cem idüb, Timur'dan canibe (**) dideban salub, kendus: Lârende'de sakin oldu. Ravi ider: Lârende'de ol sırada Mir Hasan dirler bir budala var idi, her zaman çağırub Horasan ateşi Rum'u yakdı dirdi. Mehmed Han Karaman Beylerine ider: Bu divanenin rumûzun bildinüz mi? Gelün Konya'ya varalum, Hazreti Mevlâna Oğlu Çelebi'ye buluşalum, görelim ne buyurur didi. Yirmi altı bin er ile Mehmed Han Konya'ya gelüb Hazreti Mevlâna Oğluna buluşdular. Didiler ki: Lûtf idüb bize dua eyle, düşmanı kahr idevüz, yahut dönüb gidevüz. Çelebi ider: Ey Kara-

(*) Fiili dürüst değildir. Ali Emiri nushası.

(**) - Timur tarafına. Ali Emiri nushası.

man Oğlu Timur Allah-ü Tealâ'nın kahr ateşidir, her kim karşı dursa namü nişanı kalmaya. Eğer benden dua dilersen cümle tevabiin alub Bulgar Dağı'na çıkasın, Huda'nın işine kimesne karışmaz. Karaman Oğlu Mehmed Han Çelebi'nin dizin öpüp, taşra çıkub, Cümle tevabiin alub, Lârende'ye geldi. Cümle rızkın ve malın alub Ermenâk'e gitdi. Lârende şehrinde yirmi âdem kalmadı. Ezincanib; İbni Saruhan, İbni Aydın, İbni Menteşe, İbni Hamid, İbni Eşref Timur Han'ın önüne düşüb Bursa'ya doğru gitdiler. Ezincanib; Bayezid Han duyub yetmiş bin er ile cenge hazır oldu. Birbirine buluşmağa dört konak yer kaldığı vakit Timur bir mektub yazub Şeyh Hasan ile gönderdi. Şeyh gelüb Osman Oğlunun divanına girüb mektubu Bayezid Han'a sundu, açub Defterdar Ya'kub efendi okudu. Dimiş ki: Benimin askerim şerrinden diyarın saklayasın ve ammim oğlun gönderesin ve beş Bey gelüb senden şekva eylediler, kılıçlarıyla feth eyledikleri diyarların ellerinden almışsınız, bu Beyler ile barışub diyarlarını vire-sin, ben dahi dönüb diyarıma gidem. Osman Oğlu iltifat itmeyüb mektubu pare pare eyledi. Andan sonra Şeyh Hasan gelüb macerayı haber virdi. Hasılıkelâm; kıssa meşhurdur, Timur gelüb, Bayezid Han'ı helâk idüb Bursa'yı zabt eyledi, Aydın ilinde kışladı. Aydın'a Aydın'ı, Saruhan'a Saruhan'ı, Hamid'e Hamid'i hep yerlerine Bey eyledi. Timur evvel baharda geçüb Konya'ya azm eyledi. Ezincanib; Karaman Oğlu Mehmed Han cümle diyarın Taşiline göçürüb kendusı gelüb Konya'da karar eyledi. Dideban haber getürdi ki Timur dimiş: «Ka-

raman Oğlu beni istikbal etmedi, varub Konya'yı ve Lârende'yi harab ideyim.» Karaman Oğlu gelüb yirmi altı bin er ile hazreti Mevlâna oğluna buluşdu; didi ki: Ey Çelebi, bizimle himmet koş, bu belâyı bu şehrin üstüne getürmeyem, Çelebi ider: Bu şehri anın elinden Evliyalar halâs ider, amma Timur'un cengine varma, eğer varırsan ardından var, çünkü şikâr olursun. Mehmed Han ider: Çelebi'nin rumuzun bildinüz mi? Ravi ider: Timur'un otağı Konya önüne kondu.

Karaman Oğlu göçüb Ereğli üstüne gitdi. Otuz altı bin er cem idüb hazır baş oldu. Ravi ider: Timur Konya'da üç gün oturdu. Bir gice bir vâkıa gördü: Hazreti Mevlâna Türbesinden kırk âdem gelüb biri tacın, birisi mührün, birisi kılıcın aldı; birisi de kûsun önüne alub şöyle çaldı ki ol gice yedi bin âdem helâk oldu. Sabahleyin uyanub kılıcın ufanık buldu, mührün bulamadı. Emreyledi, heman göçüb gitdiler. Her konakda iki bin âdem helâk olurdu. Hergiz Timur ardına bakmayub azmi Horasan idüb gitdi. Ezincanib; Karaman Oğlu Mehmed Han ardına düşüb Siva'sa varınca çok âdemin kıldı, ağırlığın aldı. Ravi ider: Timur Han'a Beyleri arz eylediler ki, Karaman Oğlu Mehmed Han cümle hazineni aldı, otuz bin âdemin kıldı. Timur cevap virdi: İleru giden kurtulur didi, ta Horasan'a varınca ardına bakmadı. Biz gene kıssai Karaman'a geldik: Mehmed Han çok hazine yağma idüb Lârende'ye geldi, iş-ü işrete başladı. Ezincanib; Bayezid Han'ın yerine Oğlu Mehmed Bey'i Şah eylediler. Kardaşıyla Rumiline cenge gitdi, varub Karındaşını helâk eyledi, Bayezid Han'ın cümle

mülkünü zabt eyledi, pederinin yeri ne Şah oldu. Ravi ider: Karaman Oğlu Mehmed Han gelüb Lârende'de iş-ü safaya başladı. Bir gün Karaman Beyleri ile oturub musahabet ederken bir kimesne gelüb bir mektub sundu, Süleyman Paşa okudu, dimiş ki: Ben Gölhisar Dizdarı (*) Yusuf'um, sen ki Mehmed Han İbni Alâeddinsin; malûm ola ki, Antalya hısarının hâkimi yoktur, cümle Hısar halkı sana muhtazırdır, gelüb zabt idesin. Mehmed Han mektubu görüb şad oldu. Yirmi altı bin er ile Lârende'den kalkub Beyşebri'ne geldiler, andan geçüb Gölhisar'a geldiler. Halkı istikbal idüb kondu, yirmi gün sakin oldu, bir mektub yazub Antalya'ya gönderdi. Mektubu Antalya Dizdarına sundular, açub okudu. Dimiş ki: Sen ki: Antalya Dizdarısın, malûmdur ki dedem Karaman Antalya'yı Frenk elinden almışdı, nice zaman bizim zabtımızda olmuştur, yine miftahını bize göndere-siz. Dizdar miftahı vermedi, zira muradı bu idi ki, kal'ayı kendüsü zabt ide. Teke Beylerinden kimesne kalmamış idi, Timur cenginde gitmişdi. Ol mahalde Osmanlının nam-ü nişanı yokdu. Karaman Oğlu'nun diyarı uzaktır, bir iki bekler de kalkub gider deyü kapıları bağladı, cenk tedarikin gördü. Dizdar'a mektub ile giden Bey gelüb Mehmed Han'a Dizdarın kal'ayı virmedüğün didi. Mehmed Han gazaba gelüb kal'a üstüne varub yirmi gün muhkem cenk itdiler. Lâinin adına Ahi Murad dirlerdi, cenge takat getiremeyüb zebun oldu, aman diledi, kapuyı açdılar. Meğer mel'unun muradı hile idi, Mehmed Han Beyleri ile kapunun önüne geldi, bir top hazır ey-

(*) - Serdarı. Ali Emiri nushası.

lemiş idi, Mehmed Han'a nişan alub atdı, top dokunub şehid oldu. Karaman Beyleri Mehmed Han'ın şehid olduğun görüb geçüb Lârende'ye geldiler. Mehmed Han'ı defn itdiler, kırk gün matem idüb andan sonra divan idüb İbrahim Han'ı Şah kıldılar. Dört karındaşı var idi; biri Orhan, biri İshak, biri Halil, biri Alâeddin idi. İbrahim Han cümlesinden büyük idi. Anı Şah eylediler. Ammüsi Davud Bey'e Kayseriyye'yi virdi, ve Orhan Bey'e Beyşehr'in virdi, Yakub'a Ermenâk'i, Halil'e Aksaray'ı virdi. Ammüsi Ali Bey'e ve Mahmud Paşa'ya Akşehir'i virdi. Hızır Bey'e Niğde'yi virdi. İsmail'e Enduğ Kal'asın virdi. Oğuz Oğluna Silifke'yi virdi. Emirşah'a Mut'u virdi. Hacı Mustafa'ya Gülnar'ı, Bozdoğan Oğlu Mehmed'e Kelendiri virdi. Mukbil'e Mamuriyye'yi virdi. Kasım Bey'e İshaklu'yı, Bayındır'a Ilgın'ı virdi. Muhkem adalet idüb bâc-u haracı kaldırdı. Ravi ider: Orhan Bey bir gün altı yüz er ile ılgar idüb Sabah namazında Antalya kal'asının kapusuna pusu idüb kapu açıldığı gibi içeru girüb, namazda dizdarı tutub, boğazına kemend atub, yedeğe alub, yağmaya mukayyed olmayub Lârende'ye götürdü. İbrahim Han görüb şad oldu, emreyledi, pare pare kıldılar. İbrahim Han kâh Konya'da, kâh Lârende'de sakin oldu. Ravi ider: Timur gitdikden sonra iki yıl Diyarı Osman hâli kaldı. İki yıldan sonra Oğlu Mehmet Bey zuhur idüb, dördüncü yılda Rumiline geçüb karındaşını helâk eyledi. Yedinci yiladek pederinden kalan diyarı gücile ele getürdi. Sekizinci yıl Aydın ve Saruhan ve Hamid ve Mentеше Oğulları ile cenge başladı, ve Germiyan diyarın almağa başladı.

Ezincanib; Alâeddin Şah Şam Beyle-rinden Melik Nâsır ile cenk idüb sulh olmuşlar idi. Oğlu Tavl Hasan yirmi bin askerle Niğde önüne gelince yağma eyledi. İbrahim Han duyub otuz bin er cem eyledi. Hoca Paşa'yı, Mahmud Paşa'yı, Orhan Bey'i serdar idüb yirmi bin Gülnar, Bulgar, Turgud askerin cenge gönderdi. Ezincanib; Germiyan Oğlu, Saruhan Oğlu, Aydın Oğlu yardım istediler. İbrahim Bey karındaşı Alâeddin Bey'i serdar idüb on bin er ile Germiyan Oğluna yardıma gönderdi ve Orhan Bey gelüb Şamlı ile Niğde ovasında cenk eyledi. Ezincanib; İbrahim Han yedi bin süvari ile Pulad'a gark olub Kökez Oğlun, Zülkadir Oğlu'na gönderdi. Zülkadir Oğlu on bin yardımcı virdi. Kökez Oğlu on bin er ile gelmekte... Ezincanib; Şam askerile Orhan Bey yirmi gün cenk idüb, Şamlı yiğün gelüb Karaman askerin sıydılar. Orhan Bey şehid oldu. Asker kaçub giderken yedi bin er ile İbrahim Han irişdi. Ammüsi Orhan'ın şehid olduğun duyub, dönüb, yirmi dört bin er dahi cem idüb, Şamlı'ya mukabil irüşüb yedi gün muhkem cenk eyledi. Bir gice, Zülkadir Oğlu askeri ile, Kökez Oğlu irişüb Şamlı'yı sebhun eyledi. Ol gice Şam askeri şöyle sındı ki kaçmağa başladı, Amik Ovası'na varınca muhkem cenk eylediler. Haleb Bey'i, Çerkes askerin cem idüb, Amik Sahrası'na irişüb yedi gün cenk eylediler. Yahşi Bey ve Zülkadir oğlu iki Şah'ın mabeynin sulh idüb, Haleb Bey'i İbrahim Han'a kız virüb, alub Haleb'e geldiler. Kırk gün ziyafet eyledi. Ahdü aman eylediler, dosta dost, düşmana düşman olalar. Andan sonra Kızıl Boğa on bin

Çerkes askeri ile önüne düşüb Şam'a gelüb sulh idüb doksan gün sakın oldular. Cümle Peygamberleri ziyaret idüb, andan sonra geçüb otuz yedi bin er ile Kudüs-i Şerif'e gelüb ziyaret kıldılar, andan dahi geçüb Humus'da yirmi gün oturub, Kızıl Boğa'yı Diyarına gönderüb, Adana'ya gelüb Tarsus'u, Adana'yı, Yahşihan'a virüb, Zülkadir Oğlun alub Lârende'ye geldiler. Ezincanib; İbrahim Han küçük karındaşı Alâeddin Bey'i, on bin asker ile Turgud Oğlun bile koşub, Germiyan Oğluna yardıma göndermişti. Alâeddin Bey kona göçe Seyid Gaziye gelüb bir iki gün sakın oldular. Meğer Osman Oğlu, Hamid Diyarına, cenge gitmişti. Veziri Lûtfi Paşa gelüb Akşehir'i yağma idüb dönüb Karahisar'a giderken Turgud oğlu duyub, gelüb Alâeddin'e haber verdi. Alâeddin Bey yirmi iki yaşında bir nevcivan idi. Civanlık gurur ile asker çeküb, ardından irişüb, askeri Osmanı dağıdub Lûtfi Paşayı tutub katl eyledi; gelüb Karahisar'ı garet eyledi ve on bin er ile konub Germiyan Oğluna haber gönderdi. Meğer Demirtaş Borlu'da yedi bin er ile sakın idi. Kati pir idi. Osman Oğlu Kara Halil'i on üç bin er ile Alâeddin üstüne gönderdi. Ezincanib; Alâeddin Turgud Oğlu'na ider: Demirtaş eski düşmanımızdır, tiz asker cem eyle, ola ki ele getirevüz deyüb heman asker cem idüb göçecek az zamanda İbni Eşref irişüb, Şehzade'ye buluşub didi ki: Ne durursun, on üç bin er ile Kara Halil geliyor. Heman Alâeddin Bey on dört bin er ile süvar olub Turgud ve İbni Eşrefi alub, Şuhud önünde buluşub bir gün bir gece muhkem cenk eylediler. Alâeddin atın sürüb Kara Halil'in

üstüne varub, ok atub atın öldürdü. Atı yıkılıb, kalkamayub, bir ok dahi kenduya urub helâk eyledi. Kerim Kulu dirler bir kethüdası var idi. Asker serdar olub cenge başladı.

Ezincanib; İbrahim Han karındaşı Alâeddin'den haber alamayub karındaşı İshak'ı ve Hoca Paşa'yı sekiz bin er ile gönderdi. İshak Bey kona göçe Konya'dan Karahisar'a geldi. Meğer Demirtaş dört bin er ile gelüb Karahisar'a konmuş idi, gice irişüb Alâeddin'i şehhun ide.. İshak Bey rast gelüb, askerin dağıdub, mecal veremeyüb, Demirtaş'ı bağlayub, Alâeddin'den haber alub, heman göçüb Şuhud'a irişdi. Gördü ki Alâeddin Osman askeriyle muhkem cenk ider; Osman'ı ortaya aldılar, bir fasıl cenk kıldılar. Osman askeri sınıb Alâeddin Bey ve İshak Bey ve Hoca paşa ve Turgud Oğlu ve İbni Eşref ve Hamid Oğlu gelüb Karahisar'ı zabt idüb İbrahim Han'a mektub gönderdiler. Ezincanib; Germiyan Oğlu Osman Oğlu ile sulh olub cenkden ferağat eylediler. Mehmed Bey'e biz gün haber irişdi ki, ne durursun, Karaman Oğlu Alâeddin gelüb Karahisar'ı zabt eyledi, Lûtfi Paşa'yı ve Kara Halil'i helâk eyledi, Demirtaş'ı habs eyledi deyu... Heman kırk bin er cem idüb menzil bemenzil gelmeğe başladı. Ezincanib; Alâeddin'e Osman Oğlu geliyor deyu haber irişdi. Heman Alâeddin yirmi dört bin er ile karşı varub muhkem cenk eyledi. Cenk yedi gün sürdü. Bir sehar Alâeddin Bey atına süvar olub İshak Bey ile veda idüb cenge girdi, yirmi üç baş kesdi. Kırk bin er ile Osman Oğlu etrafların çevirüb Karaman Oğlu askerin ortaya aldı. Alâeddin cenk iderek Osman oğlu'nun

alemi dibine geldi. Üstüne çok âdem çıkıdı yıkamadılar. Âkibe atın sinirlediler ve yıkub bağladılar, Osman Oğlu'nun önünde başın kesüb ol nevcivanı şehid eylediler. Andan sonra Karaman askeri kaçub Akşehir'e geldiler. Osman Oğlu Eğirdir'e on bin er ile Mesih Paşa'yı koyub kendüsü Ahmed Paşa'yı bile alub Akşehir'e geldi, cenge başladılar. Ezincanib; İbrahim Han karındaşı Alâeddin'in helâkin duyub ammüsi Davud Bey'i Kayseriye askeriyle Akşehir'e gönderüb, Davud Bey gelüb irişdi. İshak Bey Davud Bey'in geldiğini duyub şehirden taşra çıkıdı, cenge başladı. Ezincanib; İbrahim Han lârende'de Süleyman Paşayı koyub Konya'ya gelüb, Hazreti Mevlânayı ziyaret idüb, kurbanlar kesüb andan sonra on bin Bulgar ve Gülnar asker ile kendüsü suret tebdil idüb Beyşehir'ne geldi. Dulkadir Oğlu ile Kökez Oğlun bile alub on sekiz bin er cem idüb Karağaç'a geldiler. Ezincanib; Mesih Paşa'ya haber irişdi, üstüne Karaman Oğlu geliyor deyu. Mesih Paşa mukabil irişüb Eğirdir önünde üç gün cenk kıldılar. İbrahim Han iki asker cenk iderken suret değişüb bir osmanlı çavuşu şekline girüb, bin yiğit ile Hamid'i alub, Mahmud Paşayı ve Kökez oğlun ve Dulkadir oğlun asker yanında koyub kendüsü bin yiğid ile Karahisar tarafından gelür gibi osmanlı askerine doğru koşub gelmeğe başladı. Mesih Paşa asker geldiğini görüb, yardımcı sanub bir kaç fersah yer istikbal idüb alub alem dibine götürdü. Heman İbrahim Han Hamid oğluna işaret eyledi. Hamid oğlu bin yiğid ile Mesih Paşa'yı tutub katl eyledi. Osman askeri ol hali görüb sınıb kaçdılar. İbrahim

Han gelüb Eğirdir önüne kondu, yirmi gün sakın oldu. Hamid diyarın gene Hamid Oğluna verdi. Kendüsü yirmi iki bin asker ile göcüb Karahisar'a geldi. Ezincanib; Osman Oğlu, Davud Bey ve İshak Bey ve Turgud Oğlu ile yirmi yedi gün cenk eyledi. Karaman askeri sınıb şehre düşdüler. Bir ay dahi şehirde cenk kıldılar. Amma muhkem zebun oldular. Ezincanib; İbrahim Han Karahisar'da sakın olub Kökez Oğlun sekiz bin er ile Akşehir'e gönderdi. Kökez Oğlu bir gice Akşehir'e gelüb, Karaman askerin zebun görüb Osman Oğlun şehhun eyledi, Sabahadek muhkem cenk eylediler. Sabah olub Osmanlı, Karamanlı teşhis olunub İshak Bey ve Turgud Oğlu, Hoca Paşa ve Mahmud Paşa ve Koson Oğlu şehirden taşra çıkub yardım geldiğini bilüb üç gün muhkem cenk eylediler. Âdem gövdesile Sahra doldu. Ezincanib; Dulkadir Oğlu ve İbrhım Han yirmi altı bin Karaman askeri ile Karahisar'dan göcüb, Sultan Dağı'nın dibinden geçüb İshaklı'ya geldiler. Gördüler ki: Osmanlı ile Karamanlı şöyle cenk iderler ki sahra kızıl kanla boyanmış, kılıç yıldırım gibi şüle virir, ok yağmur gibi yağar, Bulgar askerin sapan taşı tüfenk gibi işler. İbrahim Han emreyledi; Tekbir getirüb yürüdüler, yirmi gün inüb, binüb cenk kıldılar. Osman askeri takat getiremeyüb dağıldılar. Osman Oğlu Karahisar'a gelüb vezirlerin anda koyub kendüsü Bursa'ya gitdi. Etrafa mektublar salub, altmış bin er cem eyledi. Ezincanib; Sultan İbrahim Konya'ya gelüb, etrafa âdemler salub kırk altı bin er cem eyledi. On bin er ile Kâsım Bey'i ve İshak Bey'i

ve Kökez Oğlunu İshaklu'dakodu. Bir yıl cenk eylemeyüb sakin oldular. Evvel bahar olunca İbrahim Han Karaman Beylerin cem idüb Akşehir'e geldi. Ezincanib; Osman Oğlu dahi altmış bin er ile Karahisar'a geldi. Şeyh Yahya, Mevlâna Şemseddin, Mevlâna Nizameddin, cümle ülema ve fuzalâ, müfti ve vaiz üç yüz kişi olub Germiyan Oğlun, Dulkadır Oğlun önlerine düşürüb bu iki şahı barıştırdılar, Kat'ı niza ve faslı husumet eylediler, Şimdengeru dostu dost, düşmana düşman olalar. Bayezid Han'ın bir kızı var idi İbrahim Han'a virdiler. Germiyan Oğlun Osman Oğluna, Dulkadır Oğlun Karaman Oğluna, vekil idüb gene sınır bağladılar. Ravi ider: Karaman Oğlu; Mehmet Han ile bir sene de yirmi yedi (*) kerre muhkem cenk kıldılar, birbirin alamadılar, Ahir sınır kesmişlerdi. Olsınura gene kail olub, dönüb İshak Bey'i Akşehir'e koyub ammüsi Yakub Bey'i Kayseriyye'ye saldı. Ve İbrahim Han Konya'da imaret yaptı. Andan Lârende'ye gelüb orada da bir imaret

(*) - Yirmi. Ali Emiri nushası.

yapdı. Ravi ider: İbrahim Han'ın tekkesi, cami ve hanıkahı, imaret ve köprüsü ve Hanları cümle altmış dört danedir. Hayratı binihayedir. Hem kendüsü ehli tevhiddir. Tabakai evliyada kutub makamına vasil olmuş idi. İmamına bir gün, evvel tekbirde Kâbetullah sana aşikâre olur mu, bana ikinci tekbirde ancak olur deyu sual idüb imamı dahi: Sultanım, hazretinizde Saltanat dâvası olmağın evvel tekbirde görünmeğe mani olur deyu cevap vermişdir. Gene İbrahim Han, Musallâda her gice kırk bin kudret kandili yanar görmez misin? deyu sormuşdur. Elli bir yıl diyarı Karaman'a Sultan olmuşdur, Hutba okutmuş ve sikke kestirmiştir. Düşmandan bir kimseye il virmemişdir, Zamanında Karaman halkı muhkem huzur görmüşdür. Osman Oğlu kızından yedi oğlu olmuşdur. Büyük oğlu Kasım Beydir. Diğerleri İshak, Alâeddin, Halil, Pir Ahmed, Yakub ve Küçük Mustafa'dır.

(Sonu gelecek sayıda)

SİNAN ve SAN'ATI

RESSAM CELÂL UZEL

Güzel san'atlar içerisinde maddeye, plastik malzemeye en çok ihtiyaç gösteren san'at mimarlıktır. Bu itibarla mimarî musiki ile tam bir tezat teşkil eder. Musiki de plastik unsurlar yerlerini tamamen ruhun ifadesine terketmişlerdir. Maddeye en ziyade bağlanan mimarîde ise ruh, en güç sezilen bir kıymet olmuştur. Taşlara mana vermek, taştan bir ahenk yaratmak muhakkak ki san'atların en güç olanıdır.

Sinan bu işi başaran büyük san'at kârlardan biridir. Onun elinde granit ve mermer, şekiller ve hacimler hareketliliklerini, ve kaskati kesafetlerini kaybetmişler, şiir haline gelmişlerdir. Sinan'ın bütün eserlerinde gizli, sessiz ve esrarlı bir musiki vardır.

Yunan mimarîsi putperest devrin hayat telâkkisini izaha çalışmıştır. Gotik, ortazaman hristiyanlığının mistik tasavvurlarına bir karşılık olmuştur. Türk san'atı ise şark mimarîsinin İslâm felsefesinin en bedîî ve en mütekâmil bir ifadesi olmuştur.

Sinan'ın yüksek san'atını anlayabilmek için evvelâ Türk san'atı ile diğer İslâm san'atları arasındaki farkı tetkik etmek icabeder: Hakikaten Türk mi-

marîsinin hususiyeti nedir? Arap ve Acem camilerinde de kubbe ve minare vardır. bizans Kiliseleri de bir bakışta camiden farksızdır. Acaba Türk camii demek kapısının iki yanına minare takılmış bir kilise mi demektir? Ayasofya ile Sultan Ahmed camii aresında ne fark vardır? Mâşhur Süleymaniye'nin şöhretine sebep nedir?

Bir kelime ile ifade etmek lâzım gelirse; Türk san'atında güzellik esasları estetik şartlara en uygun bir şekilde vücuda getirilmiştir. San'at tarihini açarsak görürüz ki her san'at eseri kendinden evvelkinden müteessir olmuş, her asrın san'atı, temasta bulunduğu diğer milletlerin zevk ve san'atından fikir ve ilham almıştır. Civar ve komşu san'atlardan istifade etmemiş tek san'at eseri gösterilemez. Türk san'atı da diğer İslâm san'atlarını kendisine örnek almıştır. Fakat onu aynen kendisine mal etmiş değildir. Sinan bir çok muharebelerde asker olarak bulunmuş ve bu münasebetle Mısır, İran, Yunanistan'a gitmiş, oradaki san'at eserlerini ayrı ayrı tetkik cylemiştir. O halde Türk mimarîsinde - Bizans da

ilâve edersek - dört ayrı unsurun bulunması lâzım geliyor. Fakat Türk san'atı bunların hiç birisi değildir. Zira Sinan'ın dehası içinde bütün bu teknik hususiyetler dağılmış, erimiş ve Koca Sinan Türk mimarîsini akıllara hayret verecek bir şekilde ve yepyeni bir tip olarak san'at tarihine hediye etmiştir.

Kurtuba'daki büyük camiye giriniz. Geniş bir meydana sıralanmış tıpkı bir ormanı andıran sütunlarla karşılaşsınız. Bu nihayetsiz sütunlar silsilesi zihninizde mabedin esas plânını kavramanıza mani olur. Müphem ve esrarlı bir senbol karşısında kalırsınız. büyük İsfahan camiine giriniz. Esas mabedin neresi olduğunu bir türlü anlayamazsınız. Geniş bir saha üzerinde binanın esasları parçalanmış, dağılmıştır. Öyleki (birlik) tamame kaybolmuştur. Bizans kiliselerine gelince: bir def'a tuğla ile inşa edilmişlerdir. Mimarîde güzelliğin en mühim şartı sayılan sıhhiyet ve metanet hassalarından mahrumdurlar. Sonra kubbe, Bizans mimarîsinin en mütakâmili addolunan Ayasofyada bile basık, tam hendesî kavislerden uzaklaşmış bir vaziyettedir. Dış şeklinin kabalığı derhal göze çarpar. Bütün süs ve ihtişam içeriye sarfedilmiştir. Haricî kalıbın red ve inkârı, her şeyde içe bakmak keyfiyeti Ayasofya kadar hiç bir hristiyan mabedinde tecelli etmiş değildir.

Plâstik san'atlarda, bilhassa mimarîde enfüsî kıymetler kadar objektif güzelliklere de ihtiyaç vardır. Çokluk, değişiklik, birlik haricî güzelliğin esas vasıflarını teşkil ederler. Bir sahan kapağı gibi yere kapanmış tek kubbede bedîî güzellik arayamayız. Onun teferruatı ve o teferruatın da teferruatı

olacaktır. Yan yana sıralanmış, aynı ölçüyü taşıyan bir sürü kubbe veya sütun da güzel değildir. Zira bunda da (değişiklik) şartı yoktur. Monoton olmak san'atta en büyük bir kusurdur. Bir binanın bütün parçaları arasında ilişik bulunması ve her parçanın esas bina ile birlik teşkil etmiş olması şarttır. İran ve Arap mimarîlerinde, hattâ Türk san'atının ilk devirlerinde yapılan camilerde bu noksanlar asık sık tesadüf edilir. Bursa'daki Ulu Cami dağınık kubbelerle buna en güzel bir misal teşkil eder. Fakat Türk mimarîsinin yavaş yavaş açılıp taazzuv etmeye başladığı devirlerde artık bu hatalara tesadüf edilmez. İlyas Ali Bursa'daki Yeşil şaheserini vücuda getiriyor, Hayrettin İstanbul'daki Bayezid camiini yapıyor. Sinan'a yol açan, ışık gösteren bunlar oluyor. İlyas Ali muhakkaktır ki Türk mimarlığının en yüksek bir varlığıdır. İncelik ve hassasiyet onun iki büyük vasfıdır. Sinan bu vasıflara büyüklük ve kudreti ilâve etti.

Mikelanj'ı Papa ikinci Jül himaye etmişti. Sinan'ı da Kanunî takdir etti. Ve hiç kimsenin hiç bir mimara vermediği parayı Kanunî Sinan'a verdi. Ve ilk büyük eser olarak ona Şehzade camiini yaptırdı. Bu, Sinan'ın ısraklık devresidir. Fakat unutmamalıdır ki Sinan için ısraklık olan bu devre başkaları için bir ideal ve kمال demektir. Bir sene sonra Sinan kalfalığının meşhur eserine, Süleymaniye'ye başladı. İstanbul'un en yüksek tepesi olan Haliç sırtlarında mabede geniş bir arsa seçildi. Sinan camiin plân ve resimlerini o kadar güzel yapmıştı ki Padişah hemen işe başlanılmasını emretti. Üçbin işçi birden işe baş-

ladı. Sinan, çekemiyenler eksik değildi. Fakat o bütün bu güçlüklerle aldırış etmeyecek kadar büyüktü. Elinde gönve ve pergeli, büyük bir sükûn ve itidal ile, çizdiği resmin taş kesilmesini bekliyordu. Tam altı sene çalışıldı. Fakat bina bitmek bilmiyordu. Padişah nihayet kızdı. Ve günün birinde Sinan'a çattı. Yalnız ikinci Jül'den daha nazik hareket etmesini bildi. Hiç olmazsa bastonile Sinan'a vurmadı. Binlerce işçinin kaynaştığı Haliç sırtı mahşere dönmüştü. Gündüz akşama kadar hiç durmıyan çekiç gürültüleri gece de sabahlara kadar devam ediyordu. Ve Sinan beyaz sakalını tunçlaştıran meş'alelerin alevi karşısında uzun boyu, yüksek alnıyla bir peygamber gibi dolaşıyor ustalara, san'atkârlara emirler veriyordu.

Nihayet bina bitti ve bir sabah İstanbul halkı görülmemiş bir mucize karşısında kaldılar: Mermer abide parıl parıl parlayan alemleri ve gökleri delen minareleriyle İstanbul'un bu en yüksek tepesinde bir mücevher güzelliğiyle yükselmekte idi. Kanunî heyecan içerisinde idi. Kendisine teslim edilen anahtarları yine Sinan'a vererek kendi eserini yine kendisinin açmasını istedi. Ve altmış yedi yaşına varan Konca Sinan herkesin hayret ve takdiri arasında ilk defa olarak mabedin büyük abanoz kapısını kendi elile açtı.

Kanunî ölmüştü. Yerine geçen Sarı Selim de bu dahiyi takdir etmek meziyetini gösterdi, Edirnedeki şaheser meydana geldi. Seksen bir yaşına varan Sinan bu suretle ustalığının en muazzam eserini yapmış ol-

du. Sinan'ın bütün eserlerini tetkik etmek hayli güç bir iştir. Fakat Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye onun san'at hayatında üç büyük merhale olmuştur. Bu üç büyük eseri tetkik etmekle Sinan'ın san'at tarihinde oynadığı rolü kısmen olsun anlıyabiliriz.

Şehzade camii tenasübün, bedîî güzelliğin bir timsalidir. Ve o devre kadar yapılan eserlerin en güzelidir. Bu eserle Sinan Türk mimarîsine bir şekil ve istikamet verdi. O zamana kadar kubbe dört duvar üzerine oturur ve cami kubbeli bir mikâbdan ibaret olurdu. Sinan Şehzade camiinde kubbeyi sekiz köşeli dört büyük ayak üzerine oturtmuş ve büyük kubbenin dört yanına dört yarım kubbe ilâve etmiştir. Sinan yüksek tetnik kabiliyetini asıl Süleymaniyede göstermiştir:

Merkezî kubbenin iki başındaki büyük yarım kubbelerin her birine üçer küçük yarım kubbe daha ilâve etmiş ve bu suretle merkezî kubbenin vüs'atini sema kadar geniş gösterebilmek kudretine varmıştır. Bu Sinan camilerinin en büyük vasıflarından birisidir. Kubbe camilerde dua ve niyazı yükseltecek, büyütüp aksettirecek en mühim bir mimarî unsurdur. Sinan bunu yapmakla kubbeyi en iyi bir şekilde kullanmasını bilmiştir. Binayı dışarıda da kemerler ve künkûrelerle süslemiş, minarelerin ölçülerini ve cami ile olan nisbetlerini en doğru ve noksansız bir şekilde tatbik edebilmiştir. İç avlunun iki nihayet ucundaki minareler mukabil taraftaki camiin irtifa'ile beraberdir. Camiinin iç kapısının iki başındaki minareler ile heyeti umumiyyeye ehram

şekli verecek bir irtifaa çıkarılmışlardır. Öyleki bütün bina hey'eti umumiyesiyle bir müselle içerisindedir. teresüm edebilir. Büyük minarelerin tepeleri müsellesin reisini teşkil ederler. Hiç bir mimarî kompozisyon yoktur ki teferruatı bu kadar kuvvetle merkeze bağhyabilsin. Değişiklikte bu birlik kuvvetli bir teknik işidir.

Ayasofya tırsarıdan bakılınca dünyanın en manasız ve en kaba şekiller ve hacimler kütesidir. Kubbenin dâfi kuvvetine karşı koymak için yanlara ilâve edilen istinad duvarları haricî manzaranın çirkinliğini bir kat daha artırmıştır. İzidor'un inşa tekniğindeki zaî iç manzarada da kendini hissettirir. Merkeze bağlanan bütün ilâve kubbelerle rağmen binanın heyeti umumiyesi uzun, tulânî bir bazilika şeklinden kurtulamamıştır. Yan kısımlar merkezden tamamiyle ayrılmış bir vaziyettedir. Güzellik bakımından bu büyük bir kusurdur. Süleymaniyede bu noksanların hiç birisine tesadüf edilmez. Sinan binaya çirkinlik veren bu istinat duvarlarını tamamiyle ortadan kaldırmış, onların yerine, aynı vazifeyi görecek şekilde yanlara ve bina haricine geniş saçaklı ve gayet zarif traslar inşa etmiştir. Bir traslara binanın sağ ve sol cenahlarından pencereler açarak ışık temin eylemek ve aynı zamanda som duvarların yeknesaklığını gidermek çarelerini elde etmiştir. Binanın yan kısımlarını da geniş kemerlerle merkeze bağlayarak Ayasofyadaki ikiliğin ortadan kaldırılması lâzım geldiğini göstermiştir. Hülâsa Sinan Süleymaniyesiyle Bizans'ın yapamadığını yapmıştır.

Artistin şaheseri olan Selimiye'ye

gelince ; Bu eser cür'etin, nefse karşı olan büyük itimadın bir hamlesidir. Edirneye bir gece girmiştim. Meşhur camii daha güzel görebilmek için sabahı beklemeye mecburdum. Gün ağarırken ilk işim Selimiye'yi görmek oldu. İstanbulda iken Süleymaniyeyi çok görmüş ve gezmiştim, fakat ben de bu derece heyecan uyandırmamıştı. Muhakkak bu heyecan Süleymaniyeden sonra asla tahayyül edemeyeceğim bir mucize ile karşılaşmaktan ileri geliyordu.

Üzerinde dört büyük asrın izlerini göreceğimi tahmin ediyordum. Şaşırdım. Bina daha dün yapılmış gibi idi. Bünye, granit vücudundan bronz alemine kadar o kadar yeni ve o kadar zinde idi.

Göklere çıkan bu harikulâde kubbe dünyanın en büyük kubbesidir. Ve bu ilâhî şii ne gotik katedral'ında okumak kabildir, ne de eski Mısır mabedinde...

Sinan Selimiye'yi o zamana kadar görülmemiş bir şekil ve plânda inşa etmiştir : Sekiz büyük ayak üzerine oturduğu kubbeyi Ayasofyadan altı metre yükseğe çıkarmış ve kutrunu da dört metre daha geniş yapmıştır. Antemyüs'le İzidor'un korka korka bin dua ve niyaz ile ve müteaddid göçmelerden sonra kurmağa muvaffak olabildikleri bir kubbenin çok daha büyüğünü Sinan bir hamlede yapıvermiştir. Minarelerin fevkalâde geniş ve mühip kaidelerinde üç ayrı kapı göze çarpar. Ve bunlara üç ayrı yoldan çıkılır. Ve her merdiven bir şerefeye vasıl olur. Bu minarelerle boy ölçüşecek bir minare şarkta yapılmamıştır.

Mimarî bir eser sadece taşların veya tuğlaların üst üste konulmasından ibaret değildir. Bu alelâde bir işçiliktir. Mimar, taşa ve taştan kurduğu bina kütesine ruh ve mana veren san'atkâr demektir. Bir bina ile bir tablonun yapılışı aynı şeraite tabi değildir. Bir tablo maddî hiç bir faide temin etmez. Fakat bina her şeyden evvel hususî bir maksada dayanır. Maddî gaye mimarîde diğer gayelerden daha evvel düşünülecek bir mes'eledir. Onun içindir ki mimarî san'at tezahürü bir sürü kayıtlara tabidir. İşin müşkil olan ciheti burasıdır. Biraz evvel yukarıda da söylediğimiz gibi maddenin ve hacimlerin kesafeti, ihtiyaç ve zaruret kayıtları ruh ve mananın tam ve mükemmel bir şekilde tezahürüne daima engel olurlar. Türk mimarîsinde inkılâp yapan Sinan bu meseleyi aceba ne şekilde halletmiştir ? Murabbaî sekiz köşeli yaparak ve etrafını kubbelerle çevirerek vücuda getirdiği yeniliğin estetik kıymeti nedir ?

Bir bina kütesinde göze çarpan esaslar hacimlerle, çizgilerdir. Hacimler çizginin şekil ve istikametine göre biçim alırlar. O halde çizginin oynadığı rol nedir ? Düz ve ufkî çizgi devamı ve sonsuzluğu hatırlatır. Eski Mısır mabetleri baştan aşağı düz ve ufkî çizgilerin toplandığı bir ebediyet ve ahiret meskeni olmuşlardır. Sükûn ve nihayetsizlik bu çizginin vasıflarındandır. Ufkî çizgiye istinad eden kaim çizgi ise binada aranılan (sıhhiyet) i temin eder. Sütunlar, Pilyeler bu sağlamlık ve kudreti ifade ederler.

Münhanî çizgiler veya kavisler ise canlılığın senbolü sayılırlar. Türk mimarîsinde düz çizgilere bir kontrast ola-

rak kullanılan kavislerin manası budur. Fakat bu kavisler Romen ve Bizans stillerindeki yarım daireler değildir. Türk mimarî mütekâtı kavislerle kemerlere daha zarif bir şekil bulmuş, binaya istediği yüksekliği de korkusuzca verebilmiştir. Aynı kemerleri ifrat derecede sivrilterek göklere fıçkırmak isteyen Gotik Katedral'ının yanında Türk Camii itidal ve kemalin, tenasüp ve ahengin bir nümunesi sayılır.

Düz silmeli basık Mısır mabedinin kapısından girerken ölümü ve mezarı hatırlamamak imkânsızdır. Türk caminin kapısı ise çift kavisler veya iki kavsin birer çizgi ile nihayetlendiği kıvrak, zarif bir inhina ile ölüme değil, hayata açılır. Gerçi içeride hâkim olan sükûn ve huşudur. Fakat bu sükûn ve huşunun manası ölüm değildir.

Bizanslılar Korentiye başlıklarda ki Akant yapraklarını değiştirerek ve onları tıpkı bir dantel gibi işliyerek başlıklarında kullanmışlardır. Yukarıdan gelen ağırlığa karşı koymaya yarayan sütun başlıkları üzerinde ince ve nazik yaprak modelajları ne kadar san'atkârane yapırlarsa yapılsın mantıkî ve samimî olamazlar. Bu noktayı çok iyi sezen Türk san'atkârları başlıkları istalaktitlerle süsleyerek orijinal bir tip başlık vücuda getirmişlerdir. İkinci derecede ehemmiyeti olan başlıklar üzerinde de karşılıklı hendesi mainlerden kabartmalar kullanmışlardır.

Sinanın eserlerinde ister içeriden, ister tırsarıdan bakılsın canlı bir dalgalanma vardır. Küçük yarım hubbeler, büyük yarım kubbeleri ve büyük ya-

rim kubbeler de merkezî kubbeyi tutarlar. Ve bütün bu kubbeler silsilesi gayet muntazam bir ahenk içerisinde açılıp yayılırlar. Ve içeriden bakıldığı zaman yanlara doğru gittikçe küçülen veya ortaya doğru gittikçe büyüyen bu kavisler büyük merkezî kubbe etrafında onun genişlemesine ve yükselmesine yardım ederler.

Yeşil renk sükûn ve huzur rengidir. Bilhassa dinî vecd ve murakabeyi artıracak bundan güzel bir renk olamaz. Mavi gam ve hüznün hislerini uyandırır. Ruha sükûn vermesini bilen eski Türk dekoratörleri yeşil ile mavinin ahenginden istifade etmişler, duvarları mavi ve yeşil çinilerle süslemişlerdir. Bu yeşil nüanslar içerisinde kâh kırmızı bir lâlâ veya karanfil baş gösterir, kâh sarı bir gül yaprakları arasındakı belirir fakat derhal büyük yeşil armoni içerisinde eriyip kaybolurlar. Sinan çini tezyinatı küçük camilerinde bol bol kullanmıştır. Fakat Süleymaniye ile Selimiye'de mihrabı örten bir kaç panodan başka süs kullanmamıştır. Tesiri sadece satırların, büyük mimarî hacimlerin ahenginde aramıştır. Mihrabın üstündeki renkli mozaik camlardan süzülen ışık mabedin içerisinde esrarlı bir hava yaratır. Sema kadar geniş kubbeler altında zahid, ruhunun vecd ve istiğrak kadar inbisat ve inşirah ile de dolduğunu hissedir. Sinan'ın eserleri yaşamayı sevdiren, fakat aynı zamanda ahireti hatırlatan bir felsefenin senbollarıdır.

Süleymaniye, ahengin çizgi ve sesin taş kesildiği bir senfonidir. Her çizgi ve motif o kadar yerli yerinde

kullanılmıştır ki bunlardan en küçüğünü yerinden oynatmak büyük, muazzam armoniye hâle vermek olur.

Selimiye kuvvetin ve ihtişamın bir örneğidir. Kubbeyi tutan fevkalâde geniş ayakların hendesi ve riyazî nisbetleri arasında yarım santimetrelilik bir hata yoktur. Kâğıt üzerindeki resmi, kalıptan döker gibi bu kadar büyük bir kat'iyetle taş kalbeden Sinan şöyle demiştir: «Bu caminin taşlarını öyle kuvvetle birbirine bağladım ve kubbeden zemine kadar binayı öyle sağlam demir kuşaklarla sardım ki kıyamet kopsa, arz yerinden oynasa bu bina belki temelinden kopup bir kaya gibi yuvarlanabilir. Fakat tek taşı yerinden oynamaz.»

Devrin en büyük üstadları, san'atkarları Sinan'ın yanında çalışmışlardır. Bunlardan Hattat Ahmed Şemseddin, Karahisarî Kulu Hasan Çelebi Süleymaniye'nin altın yazılarını yazmışlardır. Hindistanda Agra mucizesi denilen ve bütün dünya san'atkarların hayretle temaşa ettikleri (Tac mahâl) li Sinan'ın talebelerinden Mimar Yusuf inşa etmiştir. Horoz Mehmedler, Dalğış Ahmed Çavuşlar, Kasım ve Davud Ağalar hep Sinandan feyz ve ilham almışlardır.

Rönesans dahillerinden hiç birisi onun kadar büyük bir cür'et ve salâhiyetle kendi milletinin ruhunu ifşa edememiştir. Türk kadar asil, Türk kadar vakur darbı meseli her san'at eserinden ziyade Sinan'ın eserlerinde yaşar. Zira onlar asaletin sıhhiyet ve samimiyetin birer ifadesidirler.

Klasik Türk mimarisini yaratan Si-

nan Bizans ve Arap san'atlarındaki alayıştan nefret etmiş, bu günkü modern estetiğin esaslarını dört asır evvelinden sezmiş, ve güzelliği sadelikte, samimiyette, vuzuhta aramıştır.

Büyük san'atkar medeniyet ve san'at dünyasına dört yüze yakın eser vermiştir. Dinî binalar eserlerinin an-

cak dörtte bir kısmını teşkil ederler. Dörtte üçü Mektep, Han, Hamam, Çarşı, Köprü, Çeşme, Hastane gibi en sosyal neviden binalardır.

Sinan tam bir asır, şan-üşerefle dolu yüz sene, yaşadı. Ve bu gün hatırasından dört yüz şaheserle basit, mütevazı bir mezar kaldı.

... DEYİP KESİYORUM

Dr. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ

Bay Yusuf Akyurd'un, meğer söyleyecek hayli sözü varmış; bir fiske atılınca bin «Ah» çıkardı ve bize de bu def'a şeker gösterişli bir kutu şap ikram ediyor. Dost armağanıdır, deye kabul ettik. Ancak fena bir akış almak istidadında bulunan bu mübahaseyi ben kendi hesabıma bu yazımla bırakıyorum. Geniş olan ilimlerinden Konya'ya ait bir mecmuada istifadeyi istemek yakışık almıyor.

Hele son cevaplarımı sıralayayım :

1 — Biz, Nilüfer Hatun tarafından yaptırıldığını söyledikleri çini fabrikası mamulâtının nerelerde kullanıldığını sormuştuk. Çünkü onun zamanında Bursada ve on beşinci asra kadar Bursada ve Edirne'de yapılan binalarda çini kullanılmamıştır. Kendileri bunun izlerini meselâ İznik'de arayabilirlerdi, öyle yapmıyorlar. Anlaşıyor ki o da bunu bir kitapta okumuş. Bize de o kitabı tavsiye ediyor. Öyle bir kitap ki kıymeti yalnız büyüklüğünden ibaret ve bilgilerimiz eskilere nazaran hayli artmış olduğu için zamanımızda me'haz olmak kıymetini bile kaybetmiş, hattâ tarih tetkiklerinde bibliyografî cedveli doldurmağa

bile lâıyk görülmemektedir. Bu noktada sayın muhatabımızı bize gösterdikleri kitabla başbaşa bırakmağı münasip gördük.

2 — Bununla beraber Sayın Akyurd adını yazdığı kitabı bize (öğretmiş) olmakla davayı kazanmış bir muzaffer tavrıyla soruyor: (Madem ki Osmanlılar on beşinci asra kadar çini kullanmamışlardır, o halde bu tarihten evvel yapılmış olan binalardaki çiniler nereden gelmiştir ve nerede yapılmıştır, yoksa... Tebrizden mi getirilmiştir). Müsaade buyursunlar. Nerede bu binalar? Biz bunları araştırıyoruz ve soruyoruz. Sorduklarımızı evirip çevirip mahiyetini değiştirerek ve kendisine malederek bize soruyorlar ve bizim tarafımızdan söylenmemiş ve hattâ düşünülmemiş olan fikirlere vücut veriyorlar. Osmanlıların ilk devirlerinde Tebriz'den çini getirildiğini söyleyen kim? Ve bu bize karşı neden cevap deye yazılıyor? Dikkat isterim: Biz on beşinci asra kadar Osmanlıların çini kullanmadıklarını söylemedik, onbeşinci asra kadar Bursa ve Edirne âbidelerinde çini kullanılmadığını yazdık. Sayın Akyurd'un

sözlerimizi değiştirmemesini çok rica ederiz.

3 — Biz Nilüfer zamanında yapılan binalardaki iptidailiğe ve bu arada bir de Rum Mimarı kullanıldığına bakarak, henüz inkişaf etmemiş ve etrafa bir cazibe salmamış olan Osmanlılara tışarıdan büyük uzmanlar gelmeğe başlamadığını söyledikti. Bu bahsi de bu çerçeve içinde perçinlemek icabeder. Halbuki sayın Müze Müdürü bize Çelebi Mehmed zamanında gelmiş olan üstadlardan bahsederek devamızın çürüklüğünü göstermeğe yelteniyor.

Efendim, Nilüfer ile Çelebi arasında galiba uzun seneler geçmiştir ve bu esnada Osmanlılar Timurlenge karşı mağlûp oldularsa da Sırpsındığı, Kosova, Niybolu... muharebelerini kazanmışlar ve etrafa ün salarak uzmanlar gelmesine sebep olmuşlardır. İmzamızı taşıyan üç beş kitap vardır ki bunların ikisinde Osmanlı Türklerinin etraftan gördüğü yardımları biz yıllarca evvel yazdık. Bunlar meydanda ve geçen yazımızın mürekkebi henüz kurumamış bulunuyorken Osmanlı Türkiyesine hariçten mütehassıs gelmediği, gibi bir davayı bize nasıl yaklaştırebiliyorlar. Sözleri olduğu gibi kabul edip te kuruntuya vücut verilmesi davaları kurtarmak kolay olacak, ama insanlar gariptir, bazan dava yerine zevahiri kurtarmaktan daha zevk alıyorlar. Hayır, efendim, biz Osmanlılara etraftan, hiç bir zaman, mütehassıs gelmedi demedik.

4 — (İstanbuldaki Bayezid Camii plânı ile taş ve tuğla karışık yerleri İznik ve Bursa binalarını andırmakta olduğu) hakkında yeni bir mübahase açmanın sebebinin biz anlamadık. Mü-

bahasemizde bunun yeri yoktur. Böyle hakkında ileri geri pek çok sözler söylenebilecek olan büyük davaları ehline bıraksak fena olmayacak sanırım.

5 — Ben Bay Yusuf Akyurd'un karanlıkta göz kırptığını göremiyecek kadar miyopum. Mimar Sinan'ın beline bir demir çivi ile şimsir bir endaze sokan ve ona iptidai bir şekil veren sayın arkadaş meğerse kendince (Kıyas maalfarik) yapmış imiş. Bu sözler okuyucular için tuzak kurmaktan başka bir mana ifade etmese gerektir. Hükmü okuyanlar versinler. Ben şunu söylerim ki bu modası geçmiş (Kıyas Maalfarik) tabiyeleri Zülfikar gibidirler, sağ da keserler, solu da...

6 — Mimar Sinan'ın eserleri üzerinde otuz sene kadar tetkikat yapmışlar ve neticede âciz kalmışlar. Bunu da Akyurd arkadaşımız söylüyor. Evvelki yazısı ile ve demir çivi, şimsir endazesile müthiş bir tefrit yapan arkadaş bu defa da zihinleri durduracak kadar muazzam bir ifrat yapıyor. Herkes bilir ki bu müddetin dörtte birisi bile ihtisasa hazırlanmış bir insanın tıp, hukuk veya riyaziye doktoru olmasına yeter. Mimar Sinan'ın eserleri güzel şeylerdir, amma, üzerlerinde otuz yıl çalışıldıktan sonra dahi anlaşılamiyacak derecede esatirî veya efsanevî değillerdir. Bu eserlerin tekniği, düsturları çoktan halledilmiştir. Bu kadar uzun bir uğraşmadan sonra âcizini söyleyen üstad da, bu sözlerinden dolayı ben bir kusur buluyorum: Çalışma tarzındaki sakatlık... Yoksa sakın bu defa da başka bir kıyas maalfarik yapmış olmasınlar?...

7 — Bana verilen cevapta (tekâmül kanunu) ndan bahsediyorlar. Aceba tekâmül nazariyyesi mi demek istiyorlar ? Fakat kanun ile nazariyye arasında çok büyük fark vardır. Bunun hakkında dünya (Hypothèse) veya (Théorie) kelimelerini yani faraziyye, nazariyye sözlerini kullanır. Sayın Müze müdürü bunu (Loi) kanun payesine çıkarmağı muvafık bulmuşlar. Adı dahi doğru yazılmıyan (Tekâmül) bahsini, müsaade buyursunlar da, tetkik etmeden geçelim.

8 — (İlyas Ali) kelimesini bu defa da başkalarına atfederek yazmışlar ve Bizans işçileri bahsinde hiç bir vesikaya dayanmaksızın ısrar ediyorlar. Sayın Yusuf Akyurd bu meselede kılıcının en zağlı tarafını kullanmak azmindedir. Bizim azıcık dahi Arapça bilmediğimizi söylemek istiyorlar. Bilmesem ne çıkar, bilsem ne kazanırım. Sayın üstad azıcık değil, anlaşılan çok Arapça bildikleri için bu bilgileri nisbetinde büyük hatalara düşmüşlerdir. Kendilerinden rica ederim, yirminci asırda çöl dilinin kafiyesine değil, Frengin objektifine inansınlar, daha az aldanırlar.

Düşünüyorum ki Konyanın değerli gençleri bizim karşılıklı sözleşmemizi ibretle seyretmektedirler. Hakikaten ibret alınacak şeyler yapıyoruz. Gençlerden ricam: Sürüp giden bu münakaşada iki tarafı okuduktan sonra Bursanın Yeşil camiinde bahse mevzu olan levhayı da okusunlar. Bunun fotoğrafisini bulmak çok kolaydır. T. T. T. Cemiyeti tarafından neşredilmiş olan tarih kitaplarının üçüncü cildinde ve resimlere ait on dördüncü sahifede dahi bu resmi görebilirler

ve bunu bir lup ile okuyabilirler. Çöl dilinin kafiyesile yirminci asırda tarih meselelerini ha'le uğraşmanın insanı nerelere kadar sürükleyebileceğı bu suretle görülebilir. Sayın Akyurd da aynı şeyi tavsiye ederim ve bizim söylediklerimizin müsbet delillerinden hiç olmazsa birisi üzerinde olsun insanı ve iğneli bir üslup ile bizi tעהil etmek için giriştikleri tarzın sakat olduğuna kendilerinin dahi inanmalarını isterim. (İlyas Ali) meselesinde bizim söylediklerimiz şimdiye kadar söylenenlere uymuyorsa bu muhakkak bizim hata ettiğimize delil olamaz, evvelkilerin hatalarını biz düzeltmiş oluyoruz ve biz bu hakkı başkalarının sözlerinden değil, vesikanın kendisinden alıyoruz.

9 — Bay Yusuf Akyurd, zühullerini zühullerimizle tashih etmek istediğimiz zannındadır. Buna karşı (Bu zühulleri görmek için eskiden beri hazırlıklı bulunuyordum) deyorlar. Bunun açıkça manası yukarıda söylediğim gibi, kurdukları tuzağa takılacak kimseleri yakalayıp sarsaklamak için pusuya çekilmek demektir. Bununla beraber biz avlanmış değiliz. Çünkü bu tuzak bir arıyı bile tevkif edemeyecek kadar çürük örümcek ağı salâbetindedir; bir üfürükle param parça edilebiliyor. Sayın arkadaş bilhassa arzederim, fikirlerini açık ve doğru yazmıyarak okuyucularına daima böyle (açmaz) lar takdim ederlerse hiç olmazsa anlaşıl-mamak felâketine uğrarlar. Anlaşıl-makta aldanmak kadar bahtsızlıktır.

10 — Yeşil Camii ile Yıldırım Camii arasındaki benzerliği de kabul etmiyorlar. Neyi kabul ediyorlar ki... Yeşil Camiinin, Yıldırımın kopyası olduğunu söylememe karşı yürüttükleri

muhakeme çok sakattır. Azizim, efendim, şunun veya bunun fikrine, şöyle veya böyle bir iddiaya değil bu abidelerin plânlarına bakılırsa Yeşil'in mahfil taraflarındaki teferruat müstesna olmak üzere diğer kısımlarının tamamiyle Yıldırımın aynı olduğu görülür. Herkes tarafından kolayca tasdik olunan ve son mütehasşis neşriyatı ile de sabit olan bu fikri beğenmemekte ne faide var ?

Yine bu benzeyiş dolayısıyla istihzalı bir üslup ile soruyorlar : O halde Hacı İvaz Paşa'nın Yeşil Camiindeki hizmeti nedir, deye ...

Cevap vereyim : Beşiktaş'taki Sinan Paşa camii Edirnenin üç şerefelisine benzer. Fakat Sinan Paşa camiini Mimar Sinan yapmıştır. Yeşil Camii de Yıldırım'a benzer, amma, onu da Hacı İvaz Paşa yapmıştır. Bu kıyas tam ve mutlaktır. O halde sayın Akyurd Sinan Paşa Camiinde Mimar Sinan'a da yer vermezler mi acaba ? Bir mimar kendisinden evvel yapılan bir abideyi örnek ittihaz eder, fakat bu örneğı daha ziyade süslü olarak kopya ederse bu eserinde hiç mi hakkı yoktur ? Müsaade etsinler de, bu kadarlık cevabımı kâfi görsünler; çünkü iş anlaşılmaz bir hale girmektedir.

11 — Sayın Akyurd, biz neye dokunmuşsak orasını allak bullak etmiş, nerede durmak istedi isek oraya bir araba diken atmış. Adeta bizim sayıkladığımızı anlatmak istiyor; söylediklerimizin tek bir satırında, bir kelimesinde dahi bize hak vermek lütfunu göstermiyor, hatta Bursa saraylarının yerleri hakkında ettikleri hataya karşı yazdıklarımızı başka türlü te'vil edemeyince, bari bundan dolayı olsun, bize hak vermek insaflılığını beklerken bu-

nu da esirgeyor. Bizim cevabımızı kelime kelime cevaplandırırken bunları aceba neden geçtiler ?

12 — Nakkaş kelimesinden Mimar manası çıkıyor. Bunun da delilleri Arabın kafiyesi ve İsağoci'nin mantığıdır. Biz Hacı İvaz'ın Yeşil Camiinin mimarı olduğunu büsbütün başka kelimeleri ele alarak söyledığımız halde o (Acaba kitabede « اقل خدم بانيه » cümlesinden Hacı İvaz Paşaya Mimarlık şahadetnamesi mi vermek isteniyor ?) deye hayrete şayan bir çevirmeye teşebbüs ediyorlar. Niçin tevehhüm ediyorlar ? Acaba.. deye kendi kendilerine sualler icat edeceklerine yazılarımızı lütfen değiştirmeselerdi hakikat te ortada kalırdı. Bu işler kıyas, mantık ve kafiye ile halledilmek kabiliyetinden çıkmıştır ve bu noktalar üzerinde ilim ve tarih çalışmış, kararını vermiştir. Biz sadece onun nâkilliğini yapıyoruz.

Nakkaş kelimesi bu gün de eski manasında yaşamaktadır. (Eskiden ressama nakkaş derlerdi. Nakış ta resim olduğuna göre binanın plânını nakkaş Ali yapmış oluyor) deyeceklerine (Camiin iç duvarlarını kaplıyan, fakat bu gün badana altında kalmış olan nefis resimler nakkaş Ali tarafından yapılmıştır) demiş olsalar idi nakkaştan mimarı çıkarmazlardı. Asrımızda dülgerden mimar olmuştur, amma, Yeşil Camiindeki nakkaş, mimar değildir. Camiin mimarı, kapısında bulunan kitabede (Rakım, Nazım, mukannini kavanin) kelimelerile gösterilmektedir. Bunların manası sayın Akyurd'un söylediğı gibi devletin, Pa-dışah'ın kanunlarını yapan, yazılarını yazan, işlerini tanzim eden demek değil, (binanın hesabını yapıp tanzim eden ve tekniğini kuran) demektir ki

zamanımızda buna kısaca Mimar derler.

13 — Bay Yusuf Akyurd'un şöyle bir cümlesi daha var : (Aziz doktor, minber üzerindeki âmillerden zühul etmiş bulunuyor. Yahut davasını takviye için onu meskût geçiyor). Hayret ediyorum. Akyurd'un davaları hep böyle çürük esaslara mı dayanmış, diye...

Efendim, bu noktayı da işaret edeyim. Bahsettikleri minber üzerinde hiç bir âmilin adı yazılı değildir. Esasen bu minber sonradan yapılmıştır. Eski-si bir mum devrilmesile çıkan yangında yanmıştır. Bu işi de yanlış biliyorlar. Biz davamızı kuvvetlendirmek için mevcudu inkâr edenlerden değiliz. Fakat isteriz ki arkadaşımız da olmayan şeylere vücut vermesinler.

14 — Biz Hacı İvaz Paşa'nın, gözlerine mil çekildiğini söyledik. Akyurd ise onun gözlerinin oyulduğunu söylediğimizi yazıyor. Yazılarımızı değiştirmelerinin bir misali de budur. Hacı İvaz'ın ölümüne gelince, evet, gözlerine mil çekildikten sonra daha bir müddet yaşamışlardır, fakat bu da

mesele yapılmaya değer mi idi? ve bunun bu kadrıcığını bilmiyen hangi Lise talebesi vardır ki...

*
* *

Y. Akyurd eski bir an'aneye riayet ediyorlar ve mübahasede üstünlüğü kazanmak endişesile hücumla geçiyorlar. Muhatabını müdafaada kalmağa mecbur etmek ve zahiri olsun kurtarmağa çalışmak için bahisten uzaklaşılabilir renkli kelimelerle cevap vermiye uğraşmak çok fena bir tabiye tarzıdır. Biz ilmî mübahaselerde bu yolu fena bulanlardanız. İnsanlar hata dahi edebilirler, hattâ sayın arkadaş gibi bir makaleye yüz hatayı sığdırabilirler. Biz bunlara nazik bir tabirle (zühul) dedik ve izahat istedik. Arkadaş fena bir yola saptı. Okuyucularına izahat verecek yerde bizim yazılarımızda zayıf noktalar aramağı tercih etti. Mübahasenin bu türlü yolu bambaşka olan muhterem «KONYA» mecmuasının mesleğine uymıyacağı için..

Benden pes!..

Deyip kesiyorum.

KONYA ÇEVRESİNDEKİ OĞUZLARA DAİR ADLAR

— İsimli Yazımıza Ek —

M. MES'UD KOMAN

Geçen yazımızda [1] Konya çevresindeki Ok+uz [2] = Oğuzlara, Okcu'lara [3] dair köy ve yer adları üzerine bir deneme yapmağa çalışmıştık. O yazımızda gözümüzden kaçan bazı adları da burada tamamlamağa çalışacağız.

Gerek evvelki ve gerekse bu yazılarımızdan gördüğümüz Kayı - höyük, Bayat - Höyük, Yazır yaylası, Yazır alanı, Afşar yaylası, Bayındır membaı, Ak Bayındır ağılları, Bacanak yaylası,

Bacanak kaşı, Salır tepe, Eymır yaylası, Yunt dağı [4], Kinik tepesi, adlarını taşıyan yerlerle bu addaki boyların muhakkak bir ilgileri vardır. Belki de bunların civarında bu boyların kurdukları köyler vardı, ve bu köylerde kendi boylarının adlarını taşıyorlardı. Sonradan bu isimler değiştirildi ve bu değiştirmeler dolayısıyla de gitgide bu adlar unutuldu.

Veya bu mevkilerin civarına bu boylar konup göçüyorlardı. O münasebetle bu yerlere de onların adları takılıyordu.

Nitekim, Okçu oğlu aşiretinin bulunduğu yurdda Okçu alanı köyü, Okçu alanı, Okçu höyüğü gibi isim almış yerler vardır.

*
* *

Oğuz köyü : 978 hicrî tarihli Konya mahkemei şer'îye sicillerinde Konya çevresinde bu adı taşıyan bir karayenin bulunduğunu görüyoruz.

Aynı defteride Yağlı Bayat civarında

[4] Alayunt boyu ile ilgilidir.

[1] — Konya Revüsü Sayı 2. Sahife 122, 123, 124.

[2] — Konya çevresinde Öz adlı birçok yerler varsa da bunların coğrafya istilâhi isim olan Özmüdüğü? yoksa Uz Türkmenlerinin adı olan Uz mudur? kestirilemedi ve bunun içinde ki bu adlı yerleri sıralıyoruz.

[3] — Okcu alanı: Okçu alanı köyünün üstünde bir saha. Okcu Höyüğü : Çumra istasyonu doğusunda 1072 rakımlı.

Aşık Paşa zade tarihinde [Sahife 88] bahsi geçen Okluk bu civardaki Okçu alanı köyüdür.

Oklu beli: Seydişehir altında.

Oklu dağı: Kılışırın batısında.

bir de Oğuz Hanlı karyesinin adı geçmektedir. Belki bu karye yukarıki Oğuz köyünün aynıdır.

Kayı Höyük : Meramın altında 1025 rakımlı bir sun'î tepe olup Konya ovasının en eski ve büyük höyüklerindendir. Gerek bu höyüğe ve gerekse civarındaki köye Kayhöyük deniliyorsa da aslı Kayı höyüktür.

Bayat kolu : Cihanbeylinin altında.

Bayındırlıların bir bölümü olarak gördüğümüz Akkoyunların bir kolunun adı da Uğurludur.

Uğurlu köyü : Ermeneg'in Farsge kamununda.

Çavdar (Çavuldur) : İbrala'nın doğusunda Tor-Oslardan 2290 rakımlı bir dağdır.

Salar : (Sabur) : Konya - Beyşehir yolundaki Altın Apa Altun Bayın altında bir yer.

Ense Salar (Salur) : Altın Apa civarında ve Akgedik altında.

Salır höyüğü (Salur) : Çumra ilçesinde Kargın köyünün üstünde

Ermeneg'in Salur adlı bir karyesi olduğunu bunun, Ermenekdeki Karaman oğlu Musa Paşaya ait medresenin vakfı bulunduğunu cülus münasebetile tecdid edilen müteveli beratından anlıyoruz. Konya mahkemei şer'iyesinin - 970 - 971 tarihli kayıt tefterinden -

Geçen yazımızda Salur [5] ların bir şubesi olan Karaman adını taşıyan

[5] - Vaktile Konya vilâyetinin içinde olan Yalvaç da Salurların bir şubesinin adını taşımaktadır.

yerlerimiz çok demiştik.

Eski Konya vilâyetinin adı tarihlerimizde Karaman eli, ve Karaman eyaleti namile geçmekte olduğundan bugünkü vilâyetin hudutları dışında bile olsa - Karaman aşiretiyle ilgili olduğundan - bildiğimiz bilumum Karaman adlı yerlerden bahsin faideli olacağını gördük.

Karaman eyaleti : Osmanlı imparatorluğu zamanında bugünkü Konya, Aksaray, Niğde, Antalya, İçel, Isparta, Burdur... vilâyetlerinden müteşekkildi ki aşağı yukarı Karaman oğulları hükûmetinin hudutlarını içine alıyordu.

Karaman : Konyada bir ilçenin adı ve bu ilçenin idare merkezi bir şehir.

Karaman çayı : Karamanın yanından geçer.

Karaman köprü : Çarşambaçayı üzerinde.

Fatih Mehmedin, Karaman oğullarına sınır olmasını teklif ettiği Çarşambaçayı bu köprünün altından geçer. Bu çay Bozkırdan çıkar ve Mavi-boğaz ismiyle anılan güzel manzaralı geçidden geçip Konya ovasına düşer. Beyşehir gölünün suları da bu çay vasıtasıyla Konya ovasına akıtılmıştır.

Derbent, Karaman gediği : Çarşambaçayı altında.

Karaman kırı yaylası : Çarşambaçayı doğusunda

Karaman köyü : Ayrancı köyü cenubunda.

Karaman alanı : Karaman köyü üstünde.

Karaman oğlu (Berendi) köyü : Karaman köyü doğusunda.

Karaman deresi : Karaman oğlu köyü yanında.

Karaman Sivrice : Beyşehirine bağlı

Luggalara ait bir şehir mevkiinin yerinde bulunan bugünkü Fasıllar köyünün doğusunda bir dağ.

Karamanlı köyü : Antalya merkez ilçesinde.

Ası Karaman köyü : Antalya merkez ilçesinde.

Yukarı Karaman köyü : Antalya merkez ilçesinde ve Elmalı'nın 60 kilometre şimali şarkisinde.

Aşağı Karaman köyü : Antalya merkezi ilçesinde.

Karamanlar köyü : Antalyanın Alâiye ilçesinde.

Karaman köyü : Burdur'un Tefenni ilçesinde ve Burdur'un 55 kilometre cenubu şarkisinde [6].

Karamanlı köyü : Denizlinin Çivrilinde ve Çivrilin 35 km. şimali şarkisinde [7].

Karaman : Muğlanın Köyceğiz ilçesinde ve Fethiye'nin 80 km. şimalinde bir kamun.

Kahraman (Karaman?) köyü : Aydın'ın Çine ilçesinde [8]

Karaman köyü : İzmirin Ödemiş ilçesinde.

Karaman köyü : Sivas'ın Divrik İlçesinin Sancak kamununda ve Divrik'in 40 kilometre batısında.

Karaman köyü : Sivas'ın Zara ilçesinde.

Karamanca Köyü : Kütahyada Gedus ilçesinde ve Gedusun 21 km. batısında.

[6] - Bizde bu yolda ilk yazı yazan H. Nihal (Adı), Ahmet Naci. Türkiye mecmuasının II inci cildindeki Anadoluda Türklere ait yer isimleri adlı makalelerinde bu köyü Karamanlı diye yazar.

[7] - Aynı makalede bu köy Karaman diye yazılmıştır.

[8] - Aynı makalede Aydın'ın 55 km. deye haber verilen Karamanlı bu olacak.

Karamanlı : Afyon Karahisar - Sandıklının 50 Km. cenubu şarkisinde.

Karaman köyü : Balıkesirin merkez ilçesinde ve Başkentin 7 Km. doğusunda.

Karamanlar köyü : Balıkesirin merkez ilçesinde.

Karamanlar köyü : Bursanın İnegöl ilçesinin Domaniç kamununda ve İnegölün 40 Km. Cenubunda.

Karaman Taşlar geçit köyü : Kocaeli, Adapazarı ilçesinde.

Karamandıra köyü : (Karaman Dere?) İstanbul-Şilenin 40 Km. Cenubunda [9].

Karamanlar köyü : Kocaeli, Kandıra ilçesinde ve Kandıranın 26 Km. Cenubu garbisinde.

Karaman köyü : Zonguldağın Bartın ilçesinde.

Karamanlar köyü (Karamanlar) : Zonguldağın Dürük ilçesinde.

Karamanlı : Fatsanın 17 Km. Cenubu garbisinde.

Karamanlı : Ünyenin 25 Km. Cenubu şarkisinde.

Karamanlı : Ünyenin 40 Km. Cenubu garbisinde.

Kahraman ili (Karaman ili ?) : Sınobun Yerze ilçesinde.

Karaman köy : Samsunun Terme ilçesinde.

Karaman köy : Trabzonun Akça Abad ilçesinde.

Karaman köy : Bolu merkezinde.

Karaman köyü : Kastamoninin Cide ilçesinde.

Karaman köyü : Kastamoninin Yüre ilçesinde.

Sarı Karaman köyü : Aksarayın

[9] - Türkiye mecmuasındaki makalede Karaman diye yazılmıştır.

merkez ilçesinde.

İdeli Karamanlı köyü : Kayserinin Aziziye ilçesinde.

Büyük Karamanlı köyü : Kayserinin Aziziye ilçesinde.

Karaman köyü : Malatyanın Kâhta ilçesinde.

Karamanlı köyü : Maraşın Endirin ilçesinde.

Karamanlı köyü : Maraşın merkez ilçesinde.

Karaman köyü : Elbüstân'ın 40 kilometre cenubunda (10).

Büyük Karaman Mahallesi: } İstanbul-
Küçük Karaman Mahallesi: } da Fatih
seminde Karamanlı muhacirler tara-
findan kurulmuştur.

Karaman Dere köyü : Çatalcanın İstıracasında.

Karamanlı köyü : Edirnenin Uzun köprü ilçesinde.

Hiç şüphesiz Karaman Oymağı ile alâkalı olan bu yerlerin hepsi Karaman Oğulları hükûmetinin sınırları içinde değildi. Ancak bu yerlere bu adlar Karaman oğlu hükûmetinin kuruluşundan evvel mi, yoksa sonra mı verildi araştırılacak meselelerdendir.

Sonra, adını kurdukları hükûmete veren Karaman Oymağının ismini taşıyan gerek Anadolu ve gerekse Rumelide daha bulunması muhtemel olan Karaman isimli yerleri gösterir bir haritanın yapılması da faydalı olacaktır.

İymir köyü : Konya vakfiye defterinde Doğanhisarın Çemen ili karyelerinden birinin adı olmak üzere İymir lâfzına rast ediyoruz.

Bu bizim hâritalarda Kadınhanile Ilgın arasında görüp evvelki makalemiz-

(10) - Aynı makalede Karaman deye yazılmıştır.

de yazdığımız Umur Önen olacaktır ki bugün bu köy mevcut değildir.

Bu mevkiin alt tarafında Kilit Oğlu yaylası vardır ki burada Etilere ait bir eser bulunmuştur.

Emir (Eymir?) dağı : Afyon karahisarın şimali şarkî cihetinden başlıyarak Akşehir gölüne doğru uzanır.

Ayvalıca (Yıvalıca) : Bozkırın Belviran kamununda bir köy.

Kınık köyü : Çumranın Batum köyünün eski adıdır. Batum muhacirlerinin bu köye iskânları üzerine adı değiştirilmiştir.

Bundan evvelki yazımızda gördüğünüz üzere Meydan istasyonu üzerindeki Abâdaniye köyünün eski adı da Kınık idi.

Yine bundan evvelki yazımızda bahsettiğimiz Aksaray - Konya yolu altındaki 1253 Rakimle Kınık tepenin sivri tepesi üstünde tabîî bir havuz bulunup uyuz illetine tutulanlar buraya girip yıkanır.

Oğuzlar İslâm dinine girdikten sonra Türkmen adını takınmışlardır.

Türkmen köyü : Ereğli ilçesi merkezinde.

Türkmen camili : Okcu alanı köyünün doğusunda.

Türkmen camili yaylası : Okcu alanı köyünün doğusunda.

Türkmenistandaki Sarık Türkmenlerinin beş büyük kısmından biri olan Horasanlıların Oymaklarından birinin adı da Kazancıdır.

Ermenek ilçesinin merkez kamununda Kazancı adlı bir köy vardır.

Türkmenlerden olup kendilerine

Totem ittihaz ettikleri Erkek keçi (11)ye nisbetle Teke namı verilen aşiretin isimlerini taşıyan bir kaç köyümüzde vardır.

Teke köyü : Akşehir ilçesinin Doğanhisar kamununda.

Teke köyü : Akşehirin merkez kamununda.

Tekeler köyü : Ilgın ilçesinde.

Tekeler göçmüş olanlarına Otamış diyorlar.

Konyanın Karabınar ilçesinde Hotamış köyü ile civarında Hotamış ovası vardır.

Hotamışın, Otamış bozuntusu olduğu apacık duruyor.

Hotamışlılar kendilerinin esasın Rakka ve Caber ovasından Konyaya göçtüklerini söylüyorlar.

Hatta Hotamış civarında birde Rakka köyü vardır ki: göçtükleri yerin hatırasını muhafaza etmek için kurdukları bu köyde geldikleri tarafın adını verdikleri anlaşılıyor.

Kaşkarlı Mahmut, Divanillügatutürkünde 5 inci asrı hicrî deki Türk oruklarını sayarken:

Besmil, Çiğil, Tahsin ve Peçeneklerin adlarına yazarkî; Bu isimlere biz Konya çevresinde rast ediyoruz.

Konya civarındaki İsmil köyünün, İsmail bozuntusu olduğu bazı eski kitaplarda görülüyorsa da doğru değildir. Bu isim herhalde Bismil bozmasıdır.

(11) - Beyşehirin Kırılinda Keçi adlı bir köy vardır.

Konya merkez ilçesinde de Keçi Muhşine - Keçi atık isimli iki köy vardır ki; Bunlar küçük anlamındadır.

Çiğil köyü : Karamana bağlı Akşehirin batısındadır.

Çiğil köyü : Karabınarın Hotamış ovasındadır.

Çiğil yaylası : Karabınarın altında.

Yukarı Çiğil köyü :) Ilgın ilçesinde

Aşağı Çiğil köyü :) bu gün ikiye

ayrılmış olan bu köyün adı Seyit Harun Velî ninazma menakıp namesinde geçtiği gibi, Aşık Paşa Zadenin tarihinde de geçmektedir.

Çelebi Mekmedin Akşehirden gönderdiği Bayezit Paşa ile Karaman Oğlu burada uğraştılar [12].

Çiğil dağları : Ilgının Çiğil köyleri civarındadır. Bu dağların adı da yazma Şikârî tarihinde geçiyor.

Çiğil deresi: Ilgında Çiğil köyleri yanındadır.

Çiğil = Türk Hanın dört oğlundan birinin de adıdır. Şu hale göre bu oruk Çiğil Handan türemiştir. (13)

Tahsin köyü : Kadınhanın merkez kamununda.

Tosun oğlu köyü : Kadınhanı merkez kamununda.

Tosun höyük: Zıvarığın doğusunda.

Bunlar içinde ilk büyük imparatorluğu kurmuş olan Tesinler, Tahsinler (Tahsiler) den olabilir. Bu kelimelerin

(12) Aşık Paşa zade tarihi Sahife 88

(13) - Çiğil: Dağ adamı demektir.

Seydişehirli, günbatılarındaki dağlarda oturanlara Çitak diyorlar onların nazaratlarında İbradallı v.s. ler Çitaktır.

Rumeli Türklerindende Akşehirde oturanlar köylülere, Çitak diyorlar. İhtimal ki; buda köylülerin Balkanlarda oturduklarından olacak Ziya Gök Alp, Türh medeniyeti tarihinde sayfa 22 de: «Çitaklar: Bunlar Selçuklularla gelmişlerdi» diyorlar.

Tezin = Tosun kelimesine ircaıda farzolunabilir (14)

Yağmal : Karapınar ovasında Karacadağ sırtında.

Pecenek adına gelince bundan evvelki yazımızda, Vilâyet içinde bu adı taşıyan üç yer bulunduğunu görmüştük (15).

Bunlardan başka Tuz gölü etrafındaki Koçhisar ilçesinde Peçenek dere-si adını taşıyan bir yer daha vardır. Hüseyin Namık Orhun kardeşimiz çıkardıkları Peçenekler adlı, güzel bir tetkik mahsulü olan, eserlerinide Anadolu-daki Pecenek isimli yerlerden basederlerken Konya çevresindeki Peçenek atlı yerlere temas etmemişlerdir. (16).

Tat köyü Konyanın merkez ilçesinde.

Tat; Yağma ve tahsı uruklarına göre Usgur kâfirleri demektir. (17).

Türk din, ve dil noktasında kendisine benzemeyenlere Tat adını veriyordu, (18).

Bu gün bile biz konuşmada sıkıntı ve güçlük çekenlere, dilsizlere Fat demeyormiyiz?.

Rivayete göre Konyanın Tat köyünü, Selçuk sarayındaki dilsizler kurmuştur.

Bay Hüseyin Namık Orhun kardeşimiz Türk dünyası atlı tehliplerinde Anadolu Türkleri faslında Türkmen tatların tahtacılarla aynni itikatta oldukları yazıyorlur. (19)

(14) - Ziya Kök Alp Türk türesi sahife 3 nokta 2.

(15) Konya revüsü sayı 2 sahife 123

(16) Pecenskler sahife 69

(17) - Divanılğatı Türk C. 2. S. 224

(18) - " " C. 1. S. 403

(19) - Türk Dünyası. S: 197

Elince Hanın iki oğlundan biri Tatar Handır. Ziya Gök Alp merhum (Tatar) tat eri suretinde tahlil olunabilir diyorlar. (20).

Yukarıki notu matbaaya verirken elimize Türk. T. Kurumunun belleteni geçti. Bunda profösör İsmail Hakkı Uzun çarşılı oğlunun (Karaman oğulları devri vesikalarından İbrahim beyin Karaman imareti vakfiyyesi) atlı makalelerini gördük. Anadolu Türk tarihi bakımından fevkalâde mühim olan bu Vakviyedeki köy adları arasında Oguzların Kınık, Eymir, Afşar, Salur adlarını taşıyan köylere dair olan kısımları üzerine aşağıdaki eklemeyi yapıp notumuza ilâve ettik.

1 Sahife (94) not (8) de:

Kınık köyünü bulamadım diyor.

Ayni sahifenin 13 No. notundada: Kınık Beyşehir kazasının Kireli nahizesinde köy diyorlar.

Vakfiyedeki — her halde İsmilin muharref bir şekli olacak — Vismilin ve diğer ismi geçen koyler'in delâletiyle muhtelif imlâlarda yazılan bu yerin Çumradaki Kınık bugünkü adıyla Balum köyü olduğu anlaşılıyor.

2 Sahife (95) not 2 de :

Emre; Karaman mücmel ve mufassal defterinin Bozkır kazasının Belviran nahiyesinde bu isimde bir köyden bahsediliyorsa bugün böyle bir köy yoktur diyorlar.

Bu koyde Hadimin Aladağ nahiyesindeki bugünkü İmürler olacak

3 — Sahife 95 not 5 de:

Konya ovasında bu isimde köy yok. Hadim ve Beyşehir merkez ve birde

(20) - Türk medeniyeti tarihi S. 76.

Çumranın Dinek nahiyesinde Afşar köyü vardır. Bu sonuncusu olmalı diyorlar.

Bu köyün Çumra civarındaki Afşar köyü olması varit olmakla beraber Hotamışın altında Afşar yaylası civarında vaktiyle mevcut iken sonra harap olan bir köy olmasıda muhtemeldir.

4 — Sahife 96 ve 7 de:

Mescitli Salur, Viranlı Salur köyleri

hakkında ; vakfiyle Karaman mücmel ve muvassal defterlerinde Konyada gösteriliyorsa (548 mücmel 871 mufassal defterler) şimdi bu isimde köy yoktur deniliyor.

Konya ovasında bugün Salur adlı köy yoksada ihtimalki bu köyler bu gün Sıdrovarın üstünde Salır, Salır tepe adlı yerlerle Çumra ilçesindeki Salır höyüğü civarında idi.

G Ö M E Ç H A N E

M. FERİT UĞUR

Konyada Selçukîler zamanından kalma türbeler dört tipte görülmektedir :

Birinci tipe dahil olanların alt kısımları sekiz vecihli yüksek bir menşur, üst kısımları yine sekiz yüzlü yüksek bir ehramdır. Menşurların bazı yüzlerine müstatil şeklinde ışık menfezleri açılmıştır. Bunların haricî ve dahilî satırları kırmızımtırak Sillesle tşşlarıyla (Bir nevi trahit) kaplıdır. Ehramlar umumiyetle kırmızı ve sarı renkli tuğlalarla örülmüştür. Menşur ve ehramların sekiz dilili bir plân üzerine kurulmaları, köşelere alikalar yapılmamak gibi, mimarî bir zarurettir. Mümbais değilse, an'anevî Türk mantığının yahut tarihinin doğurduğu sekizli taksim bir senbolü gibi kabul olunabilir. Menşurlar dahilen yuvarlak bir kubbe ile örtülmüştür. Üzerindeki ehramlar bu kubbeleri tabîî tesirlerden korumak için yapılmıştır.

Ölülere mahsus merkadler yuvarlak kubbenin altındaki hücrede bulunur. Bu hücreye bazan çift ve karşılıklı, bazan da tek bir merdivenle çıkılır. Kapıları yerle beraber olanlar da vardır. Hücrelerin içlerinde mimarî tezyinat yoktur. Yalnız merkadlerin

üstleriyle baş ve ayak uçlarının çeşidli çinilerle süslandıkları, kalan nişanelerden anlaşılmaktadır. Bu gün merkadleri tamamen kaldırılarak kiler yapılmış türbeler de vardır. Ölülerin gömülmelerine tahsis edilmiş olan mahzenler merkad hücrelerinin altındadır. Buraya eşîği yerle beraber olan veya bir iki basamak aşağıda bulunan bir kapıdan girilir, ve bu kapılar çok kerre merdiven altında bulunur. Mahzenlerin üstleri tonos biçiminde tavanlarla örtülmüş ve bunların bazıları taş veya tuğla kemerlerle tahkim edilmiştir. Cenazelerin mumya edilerek, tabutlar içinde, ya iskaralar veya taş döşemeler üzerine kondukları, yahutta top-rağa gömüldükleri görülmektedir. Merkad hücrelerine merdivenle çıkılmıyan türbelerde mahzen kapıları bu hücrelerin içindedir. Bu kapılar dört köşeli, düzgün bir kapak taşından ibarettir. Şu halde bu binaların menşur biçiminde görülen kısımları; biri mahzen, diğeri merkad odası olmak üzere iki kata ayrılmıştır. Konyada bunlara umumiyetle kümbet denir. Selçukîlerden kalma kümbetler hakikaten muazzam şeylerdir. Karamanlıların bıraktıkları ise onların saltanatları gibi müte-

vazî'dir.

İkinci tip türbeler; dört köşeli bir hücre üzerine kurulmuş yarım küre biçiminde bir kubbeden teşekkül etmiştir. Kubbeye kadar olan kısım, harçlı adı taşlardan yapılmış ve haricen kesme taşlarla, gayet imtizaçlı bir surette, kaplanmıştır. Bu türbelerin mahzenlerine dahi ya merkadler odasının içindeki kapak taşı kaldırılmak, veya bu odanın haricindeki ufak kapı açılmak suretile inilir. Bu kabil türbelerden, iç duvar satırlarıyla merkadleri, eski şaşaa ve cazibelerini muhafaza edenler halâ mevcuttur.

Üçüncü tip türbelere gelince : Bunlar dilimli bir üstüvane üzerine yapılmış gene dilimli bir mahrut manzarası arzederler. Türkler çadır hayatından bina hayatına geçtikleri zaman, ilk yapıları çok alışkın oldukları bu çadır şeklini vermişlerdir. Hatta çadırlarda kullandıkları ornemanları bile tatbik etmekten geri durmamışlardır.

Dördüncü tip türbeler müstatilüş şekil bir kaide üzerine inşa edilmiş menşurdan başka bir şey değildirler. İşte Konyanın şimali garbisindeki büyük ve eski Musallâ mezarlığı içinde bulunan, ve oraya her girenin dikkat gözünü üzerine çekerek bu ne dir? diye sorduran Gömeçhane bu kabildendir. Bugünkü makalemizin konusunu teşkil eben bu binayı biraz tavsif edelim:

Yerden itibaren irtifanın üçte biri taşla ve ikisi tuğla ile yapılmış olan bu âbidenin damında ne kubbe, ne ehram görülür. Ancak düz veya mukavves bir dam ile bu damın kenarlarında ve takriben bir metre yük-

sekliğinde, menşur biçiminde, birbirinden ayrı bir takım korkuluklar göze çarpar. Binanın vaziyeti poyrazdan kibleye doğrudur. Yüksekliği damından birbuçuk, iki metre kadar daha yukarıda, ve yan kenarları binanın gövdesinden daha taşkın bir halde, olan cephesi şimale bakmaktadır. Bu önü açık cephenin bütün silmeleri, kornişleri, zıhları, kemerleri, pervazları, sütunçeleri yeşil ve siyah sırlı tuğlalar ve hendesiyüşşekil mozaiklerle bezenmiş iken bu gün eski şaşaa ve letafetinden pek az şey kalmıştır.

Binanın yan vecihlerine, aşağıdan yukarıya kadar devam etmek ve keskin kenarları tışarıya gelmek üzere, üçer köşeli birer payanda yapılmıştır. Arkasında bunlara benzer hiç bir çıkıntı yoktur. Batıya bakan yan duvarının tışındaki kaplama taşları üzerinde taşçılara mahsus, ve kaz ayağı tâbir olunan bir takım işaretler görülmektedir. Bazı arkadaşlarımız bunlarla Orhon harfleri arasında bir münasebet aramakta iseler de ben o münasebeti göremiyorum. Cephenin, doğudan batıya doğru, eni 9. 90, arkının eni 7, 95 ve yan duvarların enleri 9, 30 metredir. Binanın irtifakı da takriben 12 metredir. Koyduğumuz resimlerde görüleceği veçhile yan yüzlerle arkada bir takım iskele delikleri vardır. Aşağılarda görülen dört delik ise ölülerin ebedî uyku yerlerine hava ve ışık vermek için açılmış küçük menfezlerdir. Duvarların araları na takviye hatılları konmamıştır.

Selçuk medreselerindeki ihtişamlı eyvanları andıran bu yapının içine girmek için yarısı yere gömülmüş mahzen kapısının iki tarafındaki taş

merdivenlerden çıkmak icap eder. Bu karşılıklı merdivenlerin ikisi de bir kaç kırık ayağını bu güne kadar saklamak bahtiyarlığına nail olmuşlardır. Mahzenin sakfi tamamen çökmüş ve işe yarayan malzemesi aşırılmış, otuz -otuz beş sene evvel mevcut oldukları söylenen merkadlerinden de bittabi hiç bir eser kalmamıştır. Beşiğe yakın bir biçimde, fakat ortası müstakim bir hat teşkil edecek surette birbirini kateden münhanî iki satıhtan mürekkep tuğla tavanın inhina-ya başladığı yerlerdeki tuğlalar diğerleri gibi ufki değil kaim bir vaziyette konmuş ve aralıklı dişler şeklinde dizilmiştir. Sağ tarafta, ve bu tuğlaların altındaki kireç sıva üzerinde çifte çizgili siyah bir yazı görülmekte ise de bugün artık okunabilecek bir halde değildir. Cephenin karşındaki kible duvarı üzerinde müstatil şeklinde, üstü ardıc hatıllı, bir pano vardır. Merkadler mevcut iken bu panonun mihrap makamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sıvaların üstüne, yeşil ve kırmızı boyalarla, bazı nakışlar yapılmıştır.

Şimdi buraya niçin Gömeçhane denildiğine gelelim :

Halk arasında deveran eden rivayete göre burası vaktile Sultan Alâeddin'in ararlarına mahsus olmak üzere yapılmış ve bu adı o yüzden almıştır. Çünkü Türkçede (Gömeç) arı peteği, (Gömeçbalı) erimiş bal anlamlarındadır. (*). Yine Türkçede Aarabî kâf ile (Kömac) çöllerde, bozkırlarda çoban ve badiyenişinlerin yaptıkları bir nevi ekmektir ki gömme - kömme dahi derler [**]. Şu halde

[*] - Kamusu Türkî.

[**] - Lûgati Çağatay ve Türkî Osmanî,

(gömeç), (kömac) kelimesi (göm) köküyle nisbet ifade eden (eç, ac) ekinden teşkil olunmuştur. Nasıl ki (ağaç) ağmaktan, (oğmac) oğmaktan yapılmışsa hiç şüphesiz (gömeç - kömac) da gömmekten inşa olunmuştur. Arılar balalarını altı köşeli yüzlerle hüreciklere gömdükleri için onlardan mürekkep dalaklara; ve çobanlar ekmeklerini sıcak küle, yahut sıcak kuma gömerek bişirdikleri için o nevi ekmeklere gömeç yahut şive farkıyla kömac ismi verilmiştir.

Sultan Alâeddin; arılarını sulu suvatlı, çayırılı çiçekli, temiz havalı gölgeli bir yer bulamadı da bu kıraç kabristana mı gönderdi, ve onlar için bu şâhâne binayı mı kurdu? Akıl ve mantık terazisile tartarsak bu rivayetin ağırlık ve değeri olmadığı derhal meydana çıkar. (Gömeçhane) kelimesi acaba (Gömeç Ana) dan mı muharreftir? , yoksa (Derslane) nasıl ders yeri makamında kullanılıyorsa (Gömeçhane) de mutlak olarak gömme yeri, türbe, manasında mı kullanılmıştır? Anadolu'da bazı kadınların adlarına (ana) kelimesini ilâve etmek [***] adet olduğu gibi, Türkler arasında tebasına karşı şefkatli, atıfetli davranan hükümdarlara (baba), ve bunların bu sıfatları haiz karılarına (ana), demekte adettir Binaenaleyh Gömeçhane (Gömeç Ana) bozuntusu olabilir. Bence bu bina yüksek bir ailenin ya bazı ölülerine yahut Gömeç adlı bir ölüsüne türbe olmak üzere kurulmuştur. Selçuk tarihlerind değilse de mevlvî menakipnamelerile Sultan Veled'in bir şiirinde (Gömac) adını taşıyan bir kadına tesadüf ediyoruz ki Gömeç onun

[***] - Ayşe Ana, Fatma Ana gibi ki Konyada Ayış Ana, Fadim Ana derler.

muhaffefidir. Manakip sahibi Sipehsâ-kâr bu Hatunun Selçuk Sultanı dördüncü Kılıç Arslan'ın (*) karısı olduğunu söylüyor, ve ondan Mevlâna'ya aid bir keramet naklediyor. Mevlânânın torunu Ulu Arif Çelebi'nin (**) müridi ve vak'a nüvisi olan Eflâkî de (***) menakipnamesine şöyle bir ibare yazıyor:

Hemçünan naklest ki Melike Saide Gömac Hatun ki menkûhai Sultan Rüknuddin bûd ve müridei Hazreti Mevlâna. Hikâyet kerd ki rûzi der Sarayhayı kadim, ma ba iyali hud ba cemi'i havatin nişeste bûdim. Ez na-gâh Hazreti Mevlâna ez der ederamed. Fermud ki zûd ezin hane bîrun ayid. Derhal pay bürehne bîrun devidim. Çün temameti kavim amedend tâki suffe firû nişeste. Der payı mübareki Mevlâna üftadem, sadakat be erbabı hacât isâr kerdem. Ve heft hezar Diremi

Sultanî beşükraanei an beeshab firistadem. Farsça olan bu sözü dilimize çevirelim:

Melikei Saide Gömeç Hatun ki Sultan Rüknuddin'in karısı ve Mevlâna'nın müridi idi. «Bir gün eski sarayda kendi ailemiz ve kendimize mensup kadınlar ile oturmuş idik. Mevlâna ansızın kapıdan içeri girdi, ve bu evden çabuk tışarı çıkınız buyurdu. Hemen yalınayak tışarı koştuk. Hepimiz geldikten sonra sofanın kemeri çöktü. Mevlânânın mubarek ayağına düştüm, ihtiyaç sahiplerine sadakalar verdim ve şükraane olarak mevlânânın eshabına yedi bin diremi Sultanî gönderdim» deye hikâye etti.

Eflâkî bu hikâyeyi Sipehsalar'dan iktibas etmiş olsa gerektir.

Sultan Veled de bir şiirinde Gömeç Hatunu şöyle ögüyor. (****)

Gömac Hatunra zima ey terceman hidmet resan
Ber asitaneş ser binih çün bendegân secde künan.
Ezmen selâmeş der resan vanki bigûyeş bîzeman
Hesti çü gülşen der zemin, geştî çü meh ber asûman.
Hûban gulâm - i rûy - i tü, gerdan begird i köy - i tü
Gûya heme ey mehlika, nebüved çü hüsnet dercehan.
Dadet Hudâ inca Şehî, dadet Hudâ anca Mehî,
Dadet der'inca mülk - i ten, dadet der'anca mülk - i can.
Der dü sera server şüdü, der can - ü dil mihter şüdü,
Der bahr - i Hak gevher şüdü, ömret zi Hak çün cavidan.
Kerdet Huda peygamha, dadet zi renc arâmha,
Yabî ez'in pes tahtha, gerdî ez'in pes kâmrân.
Çün yâr - i tü mes'ud şüd, pes ahiret Mahmud şüd,
Maksud - ı tü mevcut şüd, hahed şüden ber tü iyan.
Ahvâl ayendet Huda, binümud bâmâ bî gita,
Bişnev, bikün baver helâ, z'in pes mebaş ender gûman.
Yadet dihed rûzî veled, ez sun'i Girdar - i Ehad,
Gûyi mera dilşad - ü hûş, kânçi çü güfti şüd çünan.

[*] - Rüknuddin Kılıç Arslan IV. Birinci saltanatı:

(646 - 647 H.)

İkinci saltanatı : (655 - 653. H)

(**) - Ulu Arif Çelebi'nin doğum tarihi

(670 H.)

Ulu Arif Çelebi'nin ölüm tarihi (712 H.)

(***) - Eflâkinin ölüm tarihi (761)

(****) - Sultan Veled'in doğum tarihi (623 H.)

« « ölüm « (712 H.)

Bunun manâsı şöyledir:

Ey tercüman Gömeç Hatun'un eşi-
ğine kullar gibi başını koyarak bizim
hizmetimizi arzet. Benden selâm et.
Ve kendisine her zaman yerde bir
gülşen göktd bir ay olduğunu söyle.
Güzeller onun yüzünü kölesi olduk-
ları halde etrafında dönüp dolaşıyorlar.
Ve hepsi «Ey ay yüzlül Senin güzel-
liğin gibi cihanda güzellik yoktur» de-
yorlar. Tanrı sana burada şahlık, ora-
da mahlık verdi. Bu dünyada ten mül-
künü, öbür dünyada can mülkünü ver-
di. Şu halde iki alemde server, can ve
gönülde mihter, bahri Hakta gevhersin.
Tanrı ömrünü ebedî kılsın. Allah sana
ilhamlar ihsan etti, huzur ve rahat
verdi, bundan sonra tahtlar bulacak
ve muradına ereceksin. Yârin mes'ud,
ahiretin mahmud, maksudun mevcud-
tur. Bunlar sana zahir ve aşikâr ola-
caktır. Sana getireceği ahvali (yâni
senin istikbalini) Tanrı bize keşfetti.
Bu maruzatımı dinle ve itimat eyle,
sakın şüphe içinde kalma. Bir gün Ve-
led sana sun'î ilâhîyi hatırlatacak. O
vakit bana memnun ve mesrur olarak
söylediklerin oldu deyeceksin.

Bu şiirdeki «Çün yâri tû mes'ud
şüd» cümlesinden Memduhun Sultan
Mes'udun [*] karısı olması hatıra
gelebilirse de «Yabî ezin pes tahtha»

[*] - Gıyasüddin Mes'ud II. Birinci
saltanatı: (682 - 698 H.)

İkinci saltanatı: (702 - 708 H.)

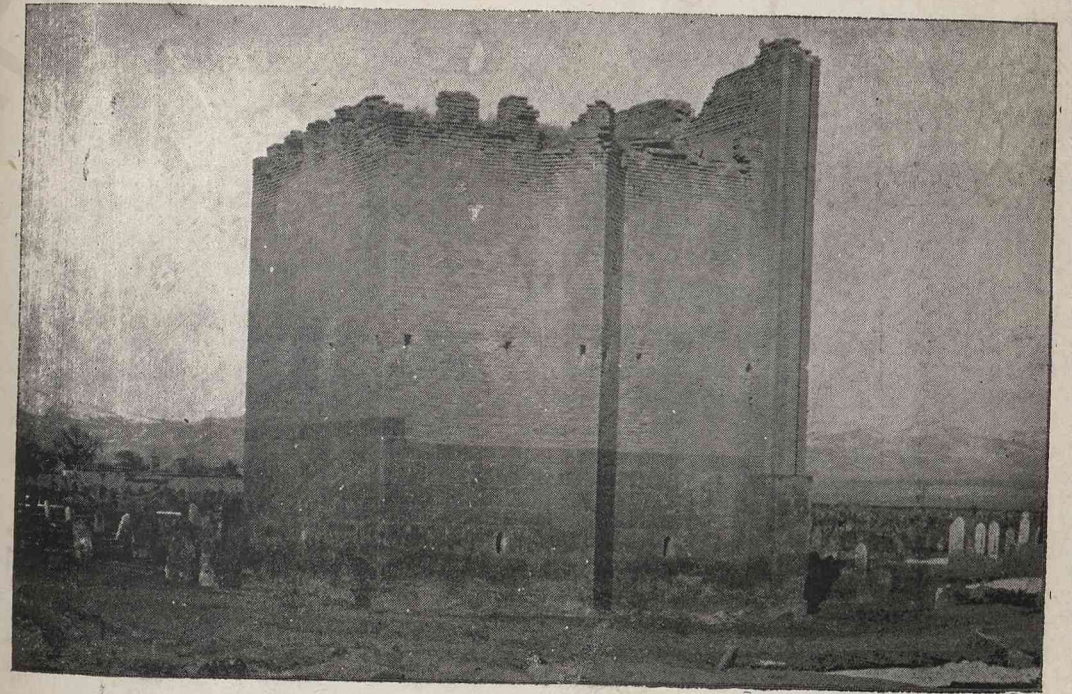
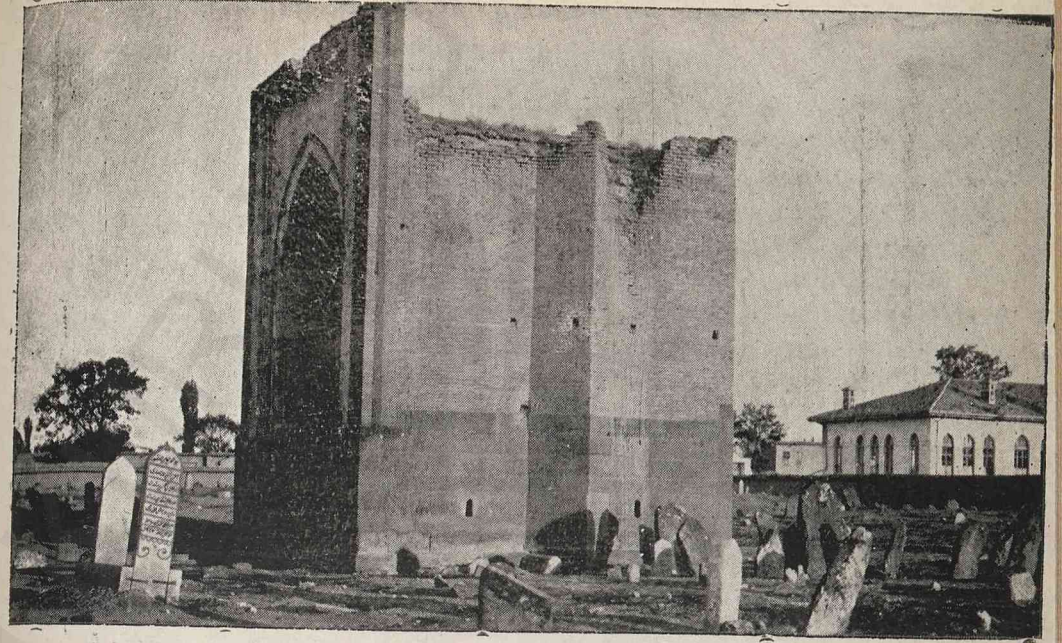
cümlesinin ifade ettiği mana ile men-
kiplerin yukarıdaki rivayetleri göz
önüne alınırsa Sultan Rüküddin Kılıç
Arslan'ın karısı ve Sultan Gıyasüddin
Keyhüsrev II. nin [*] anası bu-
lunan evvelki (Gömac) olduğuna hük-
metmek lâzım gelir. Kocası zamanında
Mukbil ve makbul olan bu hatun, ko-
casının şehadetinden sonra altı yaşın-
da tahta geçirilen oğlunun devrinde-
de yüksek itibar ve şerefini muhafaza
etmiş ve belki artırmıştır.

Altı asırdan fazla bir zamandan
beri varlığını nesilden nesle arzeden
bu nefis Selçuk yadigârının bir eşi de
Akşehir İlçesinin Reis Köyünde ve
ilk okulun cenubundaki bahçe içinde
görülmemektedir. Merkadler hücre-
sinde kalınca ve çifte çizgili bir yazı
vardır. Mururu zamanla bozulmuş olan
bu yazıdan çıkarabildiğimiz ibare
şöyledir:

هذا القبر اميرالافهمس الاراجل الامجد الاوحد
الاخص شمس الدين زين الاسلام جمال الدولة....
(مقرب) السلاطين فخر الامراء الدا....
قتل يواش بك امير المجاس....

Şu halde burada yatan zat, askerî
ümeranın ulularından Kutluğ Yavaş
Bey dir.

[**] - Gıyasüddin Keyhüsrev III. sal-
tanatı: (663 - 682 H.)

Konyada Musalla kabristanındaki Gömeçhaneden
iki görünüş

HALK'TA AT EDEBİYATI:

— İyi ve kötü sıfatlar —

Çankırı Kütüphanesindeki yazma mecmuadan aynen alınmıştır.

Şol at ki gözü kızıl ola yavuz olur ve depeğen olur, ve ısırgan olur. Ve şol kara ve doru at ki kuzgun gözlü ola, gice görmez olur. Ve şol at ki suya önden sol ayağın basa, ol at solak olur, Ve şol at ki kısarak göre kişneme, ol at dilsüz olur. Ve şol at ki davul sesinden ürkmeye, ol at sağır olur. Ve şol at ki kara nesne üzerine yürüye, ürkmeye. ol denlü at gice görmez olur. Ve şol at ki yağrını üzerinde veya bayası altında veya kolanı yerinde veya kirpüğü üstünde kıl bitmiş ola, ol makule at şum olur. Ve tüyü kısacık atın tekmesi iyi olmaz. Ve şol at ki gözü çakır ola, şum olur. Ve şol at ki gözleri gayet donuk ola, anın gözleri görmez ola. Ve eğer bir gözü böyle olursa hiç görmez olur. Bu denlü ata Arap şaşı dirler. Sûreta göze hordur, ayıpludur, amma Arap ve Acemde ol ata kutludur dirler. Ve meşhurdur ki Döldül dahi şaşı idi dirler. İki gözü çakır at, ka-

yırmaz demişlerdir. Ve Ercel at yani sol ayağı ak at şum olur. Ve şol atın ki közü ve kirpüğü ak at ola, ol denlü at gündüz dahi görmez. Ve şol at ki yürürken başın yukarı kaldırmaya, balçık ugradıkta süksünün bıraka, anın gibi at ayıpludur. Ve şol at ki yürürken kuyruğun kaldura, ol dahi eyu değildir. Ve dahi kış ayağın ön ayağı izi üstüne komaya, ol dahi iyi değildir. Ve şol at ki kış, önünden uzun ola, ol makule dâyim aksak olur, eyu değildir. Ve binilmekten kaçan at ve başı pek at ve belinliyen at, ve ısırgan at, ve çok kişneyen at, ve depeğen at, ve yürürken terslemek isteyip te duran at, ve burnu sarkık at, ve ülpün taşra çok çıkaran at tamamen yaramazdır. Almak caiz değildir. Sakınmak, çekinmek gerektir.

Hurmayî doru at eyu olur, hünerlü olur, zahmete dayanur. Bu donlu atın ayakları, tırnakları, kirpüğü, yelesi ve kuyruğu ve uyluğu arası ve ensesi ka-

raolursa gayet iyi olur. Doru at yelesi ve kuyruğu uzun ola, eşkin olur, yüğrük olur, yolda ve balçıkta dayanur, berk olur, ve sak olur, ol dahi eyudur. Yağız at biraz kararak olsa ol dahi fil cümle eyu olur. Ve eğer gök renkte olup yelesi, ve kuyruğu, ve budu arası, ve gözleri, ve tırnakları siyah olursa eyu olur. Bu nişanlar yoğusa kemdir, almağa yaramaz. Al at ki kızıl sagu olmaya, ve gözleri ve hayası ve yelesi ve kuyruğu ve tırnakları kara ola, ol dahi eyu olur.

Ol at ki kızıl sagu ola, ve çapar at ve ak at eyu olmaz, eğer olursa nadir vaki olur. Ve şol çapar at ki kirpüğü ve ayakları ak ola, anın gözü gündüz az görür. Ve eğer tırnağı ve kirpüğü ve yelesi ve kuyruğu ve budu arası ve ensesi çevresi kara olursa yaramaz olmaz, almak caizdir. Kurd kula at ki yelesinden kuyruğuna varınca bir hat kara çekilmiş ola, ve yelesi ve kuyruğu ve dizlerinden aşağısı siyah ola, ol hünerlü olur ve yürekli olur ve berk olur. Ve eğer bu didüğimizden gayri olursa anın gibi at gevşek olur, sahibini menziline yetüremez, yolda kor. Kara at ki gayet kara ola ve gözleri kızıl ola, ol at meydanda yüğrük olur, amma delürek olur, kavgada çalıklanur, ve bazan depeğen olur, ve hem ısırgan olur, ve lâkin çok yaşar. Alaca at ki başı küçük ve kuyruğu uzun ola, ve iti avazlı ola, ve kışları sekili ola, lâtif olur, ve yüğrük ve eşgin olur, ve belki yorğa olur. Demür boz at ki boylu ola, ve karası ağından çok ola, ve boynu yumru ola, yani kemerli ola, eşgin olur; ve belki yorğa olur, ve eğer boynu düz olursa katı yüğrük olur, ve yolda gayet sak olur, ve firasetlü olur, dünle yolu bu-

lur. Egerçi ol nevi at göze hor olur amma eyu olur; ve gayet eşgin ve yüğrük olur.

Boz at ki yelesi ve kuyruğu ve kirpikleri siyah ola, gayet eyu olur. Ve eğer bu didüğimizin aksi olursa alelhusus tırnağı beyaz ola, ol denlül at karada görmez olur. Ve çil at ki yelesi ve kuyruğu uzun ola, ve tırnağı kara ola, eşgin ve yüğrük olur. Eğer hayasında benekli olursa hünerlü olur. Sis at eyu olur. Eğer kışı sekili olursa kıymetli olur. Ve sıçan tüylü at göze hor olur, amma yüke binmeğe gayet eyu olur.

Kıyafetnamei ispir

Aynı mecmuada eksik olarak bulunmuştur.

Eyu atların alâmeti oldur ki yüce boylu ola, ve yüğun incikli ola, ve güzel suratlı ola, ala gözlü ve kulakları uzun ola ki ona kamış kulaklı dirler. Ve iki kulağın arası gen ola, ve dişleri hurde ve sık ola, ve aşağı dudağı yukarı dudağından uzun ola, ve yumru alınlı ola, ve uzun boylu ola, ve kuyruğu uzun ola, ve donuz omuzlu ola, uyluğu dolu ola, ve küçük böğürlü ola. Açık gözlü, orta boylu ve hayası yerinde tüyü olmaya. Ve kışının arası gen ola ve kirpikleri ve eneği altı siyah ola, ve iti avazlı ola. Ve iki kışının arası ne gen ve ne dar olmaya. ve yola giderken kulaklarıyla işaret ederek yürüye, ve gitdüğü terazi ile yürüye ve önüne her ne gelürse ok gibi tiz sıcraya, irkilüp durmaya. Ve önü ve kışı beraber olmaya, ve doluşık yürümeye ve elmacıkları yumru olmaya. Eğer elmacıkları biri büyük ve biri küçük olursa ol at bikiymet olur. Ve üstüne bindikte deprenmeye revan yürüye ve iniş ve yokuş ve

düzde bir kaide üzere yürüye ve suya tiz tiz meyletmeye. Ve belini eğe eğe yürümeye ve kısarak göricek tiz kış-nemeye. Ve beli ince ve kolan yerinin tuyu uvacık ola.

Ve tırnakları uzun ve inlül ve siyah ola, ve ökçesi değirmi ola yani deve tabanlı ola. Ve yelesi bitdüğü yer ince ola, ve boynu ile omuzu düz ola. Ve yağrını etli ola. Ve hurdeleri yüğun ola. Ve kuyruğun yukarı kaldırıcağı yine tizce aşağı koya. Ve sağrısının iki yanı gen ola. Ve ön ayağını götüricek yine tizcek basa ve bilekleri yüğun ola. Ve aşıkları yumru olmaya. Ve kış ayağın, ön ayağın izinden aşura, ve kaşanacak iki ön ayağına yakın dökke. Ve beli uzun olmaya. Ve yürüyicek kuyruğun eğmeye, ve arpasını kiti kıtı çiğneye, ve kaşanacak belini eğmeye, ve nagâh belinlemeye. Ve yolda kara, kuru gördükte kışın kışın gitmeye.

KONYA

Yukarıda geçen bazı lûgatler

Yuğun = Dolgun
Gen = Geniş

Yumru = Yuvarlak

Uyluk = Apışarası

Kış = Ön mukabili

İti = Sert, keskin

Tiz = Tez, Çabuk

Elmacık = Sağrının iki yanı

Sağrı = Zahr, arka, ense

Belinlemek = Birden veya uyurken ürkmek

Süksün = Boyun

Ülp = Zeker

Berk = Muhkem, katı, sert

Çalıklamak = Sersemleşmek, meyletmek.

Sak = Dikkatli, basiretli, ihtiyatkâr

Dünle = Geceleyin

Çapar = Abraş

Abraş = Alaca benekli, sisli at

Düldül = Hz. Alinin kır katırı

Yağrın = Atın umuzları arasındaki yağlı yer

Enek = Çene, gerdan

Revan yürümek = Sarsmaksızın, rahvan yürümek

SPORA DAİR NOTLAR :

Kasrı Caferî :

Caferî Bermekî tarafından Bağdad'ın dışında inşa edilmişti. Nikbetlerinden sonra burası Kasrı Me'mun adını almıştır. Caferin en hoşlandığı, en ziyade sevdiği bir mahaldir. Bir kısım araziye ayırarak çevirdi. Orada mühim bir meydan vücuda getirdi. Atkoşlarına mahsus bir yer bulundu yordu.

Demek top ve çevgân oyununu Bermekîler Bağdad'da yaptılar.

Mücemül' büldân Cilt 1. s. 808

Lehavur meydanı :

Kutbüddin Ay Bey (607) senesinde Lehavur meydanında top ve çevgân oynarken düşerek öldü. Türk Ay Bey üstadının vefatından sonra Dehli'ye vesair Hind beldelerine sahip olmuştu. (20) sene hükümdarlığı vardır.

Camiüddüvel C. 2, S. 697

Kerek meydanı :

678 senesinde Meliki Zahir Baybars'ın oğlu Meliküssaîd Berke Kerek Meydanında top oynarken atıyla birlikte düştü. Bu sukuttan hasıl olan humma yüzünden bir kaç gün sonra öldü. Ölüsü Dimeşkda babasının mezarı yanındaki mezarına götürüldü.

Ebülfeda C. 3 - S. 13

Selâhaddin'in babası Eyyub :

İbni Esir der ki, sebebi vefatı attan düşmesidir. Kendisi son derece topa düşküdü. Onu at üzerinde görenler, Eyyub ancak attan düşüp ölecek derlerdi, öyle oldu.

Nureddin Şehid'in Sporculuğu ve Silâhşorluğu :

Tarihçi der ki, sayılması güç insanlardan çok defa dinledim. At üzerinde ondan daha yakışıklı ve güzel duran bir insan yaratılmamıştı. Sallanmaz, kımıldanmazdı. Top ve çevgân oyununda dünyanın birincisi ve en güçlüsü idi. Çevgânını başı üzerinde gören olmamıştır. Çok kerre topa çevgânile urur, arkasından atıyla koşar irişir, havada elile tutar, başka meydanlara atardı.

Kitabürravzeteyn C. 1. - S. 8

Yine tarih der ki :

Cezirei İbni Ömer de dünyadan elini çekmiş, takva ve ibadetle meşgul bir zat vardı. Nureddin kendisini sayar ve kendisile mektuplaşırdı. Bu zat Nureddin'in top ve çevgân oyununa son derece iptilasını duyarak nasihat kılıkli bir mektup yazdı.

Mektupta sizi dinî bir faide olmaksızın lehiv ve lûub yüzünden atları tâzib edeceğinizi zannetmezdim de-

yordu. Nureddin kalemi eline alarak şu satırları yazmıştı :

Sizi yeminle te'min ederim ki bizim top oyunumuz zevk ve oyun değildir. Biz düşman sınırındayız. Düşmana (Ehli Salip) o kadar yakınız ki bir kıpırdı duyunca hemen atlanmağa mecburuz. Yaz demez, kış demez, gece demez, gündüz demez daima hazırız. Atlarımızı tavlalarında, askerlerimizi çadırlarında tembel bırakırsak düşmana hemen yetişecek bir idmanımız olamaz. Atlar râkiplerinin arzularını yerine getirecek maharete sahip olamaz. İşte beni bütün varlığımla top oyununa düşkün yapan ancak bu gayedir demişti. Bu muhaberenin asıl râvisi olan İbni Esir der ki : Bakın şu kahraman Türke; oyunları ibadet haline koydu.

Kitabürravzeteyn C. 1 - S. 6

Yine tarih der ki :

İmad; bizzat maiyetlerinde bulunmuş ve aynile kaydeylemiştir :

Nureddin Receb'de Haleb'e geldi. Gök meydanın başında otağı kuruldu. Kendisi son derece top oyununa düşküdü. Çok kerre gece ulur,

meş'alelerle oyuna devam olunurdu. Haleb'de bulundukları günlerde Salâhaddin erkenden kalkar, atına biner gelir, Kendisi hizmet âdâbına vakıftı, Oyun başlardı. Salâhaddin de en oynayanlardandı. Salahaddine bu günlerde iki çiftlik ikta eyledi. Birisi Haleb'de birisi Kefertab'da idi.

Aynı kitap ve cild. S. 5

Yine tarih der ki :

Nureddin Şehid top oynarken hastalandı ve öldü.

Oğlu Melik Salihî sünnet ettirdiği bayramın ikinci günü kendi yakınlarıyla top oyununa başladı. Tâli derecede zabıtlardan birisi başka meydan dan gelerek vezirlerle oynayan Nureddin'e (şal, şal) deye bağırırdı. Son derece Halim ve mütevazı olan Sultan bu laübalilikten müteessir olarak elinden çevgânını bırakıp atını sürdü. Kal'ada hususî ve mahrem işleri için yaptırdığı basit eve giderek hasta yattı. Bayramın dördüncü günü Hün-nakı Sadır'dan öldü. Bir gün önce kal'aya gelmiş, Türk Türesince şölen yapmış, nefaisini yağma ettirmişti.

Aynı kitap

HALKEVİNİN KONFERANSLARI

Derğimizi vakit vakit güzel ve faydalı yazılarıyla süsliyen üstad M. Turhan Tan; bir iki konferans vermek üzere Halkevimiz tarafından Konyaya davet edilmişti. Bu davete icabet buyuran Maruf Edibimiz Temmuzun birinci perşembe günü çok sevdikleri şehrimize geldiler. İkinci Cuma günü evimizin hazırladığı Sinema binasında saat 17, 30 da (Konyanın Tarihe Doğuşu) konusu üzerinde bir musahabe yaptılar (*). Muhterem İlbayımız ve Parti Başkanımız Cemal Bardakçı başta oldukları halde bir çok komutanlar, subaylar, işyarlar ve öğretmenler ile halkın her tabakasından akli erenler locaları, mevkileri daha önce işgal etmişlerdi. Tarihî romanlarıyla şöhret bulan ve (Cumhuriyet) sütunlarındaki istifadeli fıkraları, cazibeli makaleleri hergün seville seville okunan ve ağızdan ağıza nakledilen Üstadı bir an evvel dinlemek için binada derin bir sükûn hüküm sürüyordu. Nihayet M. Turhan Tan hitabet mevkisine geçti. İlme, fazilete çok muhip ve hurmetkâr olan İlbayımız tarafından huzzara takdim edilip alkışlandıktan sonra gayet samimî ve tabîî bir sada ve edâ ile musahabesine başla-

(*) - Üstad böyle tabir ettiği için biz de böyle yazdık.

dı. Bir saat devam eden ve gerçekten can kulağıyla dinlenen bu musahabenin hülâsasını arz edelim:

Değerli Tarihçimiz; Etiler, Frikyalar, Lidyahılar ve İranlılar devrinde mevcut olması lâzım gelen Konya hakkında Herodot, Strabon, Plingibi eski Yunan ve Roma Tarih ve Coğrafyacılarının ne yazdıklarını teşrih etti. Jüpiterin, Danae'nin, Perse'nin mitolojik hayatlarını ve Perse'nin Konya'daki ejderhayı nasıl öldürdüğünü ve şehre ilk önce niçin (Danae) ve sonra (İkonyom) denildiğini ve Perse'nin ilk hayatıyla Peygamber Musa'nın ilk hayatı arasında bir benzerlik bulunduğunu hikâye etti; bu meyanda Keyhüsrev masalını da anlattı. Şark ve garp mitolojileri arasında dinleyicileri ilgilendirecek surette mukayeseler yaptı. Sonra hakikat alanına geçerek Konyanın garp eserlerinde görüldüğü gibi Yunan muhacirleri tarafından değil Etiler ve belki Etiler'den daha önce ana yurtdan kopup gelen bir Türk kütlesi elile kurulduğunu söyledi. Şehirlerin de insanlar gibi doğma, büyüme olgunlaşma ve hattâ ölme devirleri olduğunu, acı tatlı günleri bulunduğunu, ve bir şehrin (Tarihe Doğuşu) demek o şehrin alelâde kuruluşu demek ol-

mayıp tarih sahnesine çıkışı ve kendisini dünyaya tanıtışı demek olduğunu ve Konya için bu anlamda doğuşun ancak Selçuklular zamanında vukubulduğunu pek güzel tebarüz ettirdi.

Haçlı Seferleri'nin mana ve mahiyetlerini, bu seferlerde Konya'nın oynadığı rolleri, Türk erlerinin, alplarının gösterdikleri şehamet destanlarını, sesini yükselterek, anlattı ve herkese heyecan verdi.

Sonra Üstad Konya'daki san'at mahsullerine geçti. Yer yer görülen bu güzel izerlerin, anıtların Türk medeniyeti namına baha biçilmez birer vesika olduklarını ve Garbın bu vesikalar sayesinde Konya'yı pek iyi tanıdığını, binaenaleyh Konyanın bunlar yüzünden tarihe ikinci defa doğduğunu izah etti. Selçukluları bitirince Karamanlılara geçti. Onları da kısaca söyledi. Osman Oğullarının Konyayı ihmal ettiklerini, fakat Cumhuriyet devrinde gene büyük bir feyz ve inkişafa mazhar olarak tarihe üçüncü defa doğduğunu göz önüne koydu. Ve bundan sonra daima mes'ut ve bahtiyar bir hayat geçirmesini temenni ederek sürekli alkışlar arasında kürsüden ayrıldı.

M, Turhan Tan Cumartesi günü saat 16 da aynı bina dahilinde ikinci konferansını verdi. Bu defaki konferansın mevzuu daha enteresandı. (Konya'da yetişen âlimler, şairler ve müverrihler) e dair. Tarihçi Mütefekkirimiz; ilmin önem ve değerini belîğ bir ifade ile anlattıktan sonra Türk Hakanlarının, Türk Ulularının bilgiye ve bilginlere karşı gösterdikleri sevgi ve saygıyı tarihsel örneklerle tevsik etti. Sonra Konya ile Konyaya bağlı yer-

lerde yetişen âlimleri saymaya başladı, bilhassa: Şeyh Edebali'yi, Behçet Ali'yi, Cemaleddin İshak'ı, Celebi Halife'yi, Hasan Rıza'yı, Sinan Ümmi'yi, Mehmet Vehbi'yi, Kemal Ümmi'yi, Lûtfullah'ı, Müstakim Mustafa'yı, Mehmed Bahaeddin'i, İbni Vefa'vı, Yusuf-u Hakikî'yi. Ebüssena Mahmud'u, Raziüddin Oğlu Süleyman'ı, Asam oğlu Ahmed'i, Hariri makamelerine şerh vazan İbrahim oğlu Ahmed'i, Es'ad Sadi'yi, Baba zade Mehmed'i, Cemaleddin Mehmed'i, Hacı Mehmed'i, Ali oğlu Süleyman'ı, Şemseddin Mehmed'i, Sarı Yakub'u, Hafız İsmail'i, Naimî Halil'i andı. Ve bunların müellefatından bazılarını söyledi. Osmanlı Hükûmetinin kuruluşunda Şeyh Edebali'nin büyük bir âmil olması hususundaki bevanatıyla da dikkatimizi gerçekten çekti.

Aziz Üstad; bundan sonra şairlere geçti. Şiirin ne demek olduğunu, ve ne vakit doğduğunu güzel bir mukaddeme ile anlattı. Bunun sosyal ve siyasal Türk hayatında oynadığı rolere dair tarihî misaller getirdi. Konyada veya mülhakatında doğmuş şairlerden: Cünunî'yi, Ahmed Dede'yi, Fethi Abdülkerim'i, Kemali Ümmi'yi, Ezherî Nureddin'i, Derviş Hafız'ı, Dâli'yi, Zaim Derviş'i, Receb'i, Apdal Dede'yi, Sadık'ı, Sumtî'yi Emirî'yi, Ganem Dede'yi, Kasım'ı, Muslihüddin oğlu Ali'yi, Kâmi Mehmed'i, Lâ'li'yi, Meşamî'yi, Nizamî'yi, Nailî'yi, Nesbi Yusuf'u tarih sırası gözetmeksizin yadetti. Bunlardan bazılarının neşide ve manzumelerinden birer beyit, birer parça okudu. Ve o şiirlerdeki san'ati, nükteyi, inceliği pek lâtif ve zevkli bir şekilde anlattı.

Sıra Konyalı müverrihlere gelmişti. Üstad yine bir başlangıç yaptı ve Türklerin tarihe verdikleri önem üzerinde epeyce durdu. Dünyada ilk umumî Tarih sayılabilen (Camiüttevarih) in Türkler tarafından yazıldığını ve bu büyük kitabın bugünlerde Türk tarihi Kurumu tarafından tercüme ettirilmekte olduğunu işaret buyurdu. Badehu Yusuf Sinan oğlu Ahmed Şemseddin, Gubarî, Kemal Ahmed, Vücudî, Nişancı Mehmed Paşa gibi tarihçilerimizi söyledi.

Tam bir saat on dakika geçmişti. Hatip sözünü keserken Vali ve Parti başkanımızla Halkevimize ve gösterdikleri rağbetten dolayı halkımıza, teşekkürlerini bildirdi. Bu teşekkürleri dinleyicilerin içten gelen alkışları takip etti.

İstanbul'dan buraya kadar gelmek zahmetini ihtiyar ederek halkımıza iki gün mükemmel birer irfan şöleni çeken sayın Turhan Tan'a (KONYA) da minnet ve şükranını sunmayı bir ödev sayar

Dergide Geçen Bazı Yanlışlar

Sayfa	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru
516	Sağ	12	cenubu garbî	cenubu şarkî
530	«	16	Hussev	Hüsrev
«	«	37	eperler	ederler
531	«	14	yüzenden	yüzünden
533	Sol	23	tabâkların	tabaklar
536	Sağ (not)	11	ve bu tarifiede	ve bu taife bu fende
537	Sağ	1	kala'alarınız	kal'alarınızı
537	«	1	gurup	gurap
549	Sağ	20	tetnik	teknik
549	«	23	büybk	büyük
«	«	34	tışaridad	tışarıdan
550	Sol	31	bir traslara	bu teraslara
552	«	21	arasındah	arasından
559	Sağ	23	defteride	defterde
560	Sol	19	Sabur	Salur
563	Sağ	28	içinde	Çin'de
«	» (not)	6	Akşehirde	şehirde
564	Sol	21	Usgur	Uygur
564	Sol	26	Fat	Tat
564	Sağ	28	Balum	Batum
566	Sağ	1	ceşidl	çeşidli
569	Sol	1	Sipehsâkâr	Sipehsâlâr
«	«	16	ederamed	deramed
«	Sağ	18	Sipehsalar	Sipehsâlâr
«	Şiir	17	veled	Veled
570	Sol	6	göktd	gökte
570	«	7	yüzünü	yüzünün
570	Sağ	5	Gıyasüddie	Gıyasüddin
574	Sol	16	senesinde	senesinde
575	Sol	5	değildiya	değildir
«	«	28	ulur	olur
«	Sağ	5	en	en iyi
577	«	8	Vefa'vı	Vefa'yı /9, 11, 22 inci satırlardaki (v) ler (y) dir.

Tutarı (20) Kuruştur.